SALA

Luceafărul

Săptămînal editat de Uniunea Scriitorilor din România

Serie nouă • miercuri 4 aprilie 1990

10

ÎN PAGINILE REVISTEI

EMINESCU şi AROMÂNII

poeme de ileana mălăncioiu

DESPRE DIALOG de Andrei Marga

SALMAN RUSHDIE: „Tranzistorul“

AMATORII ŞI DEMOCRAŢIA

Se ştie cîtă confuzie a valorilor, cîtă nivelare a competenţelor şi cîtă absurdă mistificare a creativităţii a adus culturii noastre festivalul „Cîntarea României“. Ridicarea amatorismului la rang de principiu guvernator — impusă de acest festival — s-a vădit în toate, în viaţa culturală, în viaţa socială, în viaţa politică, în viaţa economică, primul „amator“ al ţării fiind de bună seamă „ilustrul strateg“. Invazia de **pseudo** (politicieni, savanţi, artişti, filosofi, economişti, etc. etc. pînă la cafea, unt, carne şi piine) ne-a stricat suficient viaţa pentru ca, acum, după Revoluţie, să nu mai vrem s-o îngăduim, s-o arătăm cu degetul, să-i opunem — cu speranţă de izbîndă — **autenticul.** Iată însă că în trei luni de zvîrcoliri în chinurile facerii, democraţia noastră, noua noastră democraţie, autentica noastră democraţie (oare ?), nu pare să fi găsit încă un antidot eficient la impostură. Nu mai avem înlocuitori de cafea, avem în schimb înlocuitori de alte cele şi avem mai cu seamă o groază de „amatori“ fără acte în regulă. Să fim bine înţeleşi : nu avem nimic împotriva amatorilor care se declară ca atare, ei sînt fără îndoială autentici şi nu fac nici un rău. Sîntem doar împotriva amatorilor care-şi ascund identitatea reală, dîndu-se drept profesionişti. În acest sens „Cîntarea României“ e, chiar la această oră, în floare. Nu se mai cheamă, ce-i drept, aşa. Se cheamă în multe feluri, cînd „societate“ de te miri ce („scriitori“, „plasticieni“, „filosofi“ etc.), cînd „grup“, cînd „consiliu“ fie şi pentru uniune naţională, cînd „partid“, fie şi de familie, cînd „guvern“, fie şi provizoriu. Dacă amatorismul politic e întrucîtva scuzabil prin absenţa de patru decenii a profesioniştilor adevăraţi, amatorismul impostor din celelalte arii ale vieţii sociale e inadmisibil şi proliferează în virtutea unei înţelegeri, nu mai puţin amatoreşti, a democraţiei. Avatarii savantei analfabete pot fi cu uşurinţă găsiţi prin paginile ziarelor şi revistelor, a acelora din generaţia spontanee în primul rînd, pe micul ecran, prin birourile administraţiei de stat şi, nu peste multă vreme, îi vom găsi şi prin cărţi. Ne-ar amuza prezenţa lor dacă n-ar fi, pe de-o parte, agresivă iar, pe de alta, influenţabilă de nu chiar decizională. Cum să lupţi împotrivă-le fără să lezezi spiritul şi principiile democraţiei sau ideea de libertate ? Credem că într-un singur fel : numindu-i, divulgîndu-le impostura, cerîndu-le să pună cărţile pe masă, să-şi ateste competenţa, ridiculizîndu-i. Cu cît mai repede, cu atît mai bine, întrucît nimic nu se cimentează mai iute decît mistificarea într-o lume în care adevărul n-a devenit încă aerul respiraţiei tuturor. Şi nimic nu este mai buruienos decît fudulia amatorului cu acte false. In definitiv libertatea însăşi poate fi amatoare — şi atunci numele ei este anarhie — sau poate fi profesionistă — şi atunci numele ei este democraţie. Restul e istorie.

„L“

ÎN ACEST NUMĂR: SCULPTURI DE DIMITRIE PACIUREA

LUCEAFĂRUL
LAURENȚIU ULICI
redactor șef
NICOLAE PRELIPCEANU
redactor șef adjunct
EUGEN URICARU
secretar general de redacție

chenar

La curtea regăi Crypto

Una din cele mai interesante replici notate în „Procesul marii trădări naționale" este cea prin care faimosul, pe bună dreptate, Eugen Cristescu declară, firesc, senin, cu un fel de duioasă, paternă sinceritate că esențialul muncii lui nu poate fi niciodată afirmat deschis. Că numai cel investit de noul regim cu aceleași atribuții, de șef al serviciilor secrete, are, prin chiar natura funcției, dreptul de a cunoaște și de a prelua arhivele adevărului. Ceea ce i s-a și admis, de vreme ce toată lumea știa că „totul era-n mîna lui Cristescu" și că niciodată, orice s-ar petrece-n lume, ceea ce **acolo** nu poate fi dezvăluit decît parțial, trunchiat și „numai la o adică". Dumneavoastră știți foarte bine, spunea Cristescu, că „oamenii care fac această meserie le intră în sînge și nu se pot lăsa de dînsa".

Visul **lor** a fost dintotdeauna pantocratic. Verbul obsedant este „a ști". Deviza : noi știm totul și încă mult pe deasupra. Obsesia supremă : etanșeitatea, cuprinderea perfectă a vidului. Ceea ce nu exclude zonele (perioadele) de răsuflare, dar cu sistemă, cu un rost. Au ținut, firește, pasul cu timpul (dacă nu cumva l-au devansat întotdeauna). Fouché e un copil romantic față de sec. XX. Pe atunci, mai existau „scopuri în sine", croșetatul de-amorul artei, intriga de alcov ,cardinali, amante, papa, lojile masonice, conspirațiile ce-aduc azi a operetă. **Ei** le-au adoptat și perfecționat pe toate. În timp, însă, au apărut transnaționalele, legile meseriei au fost înghițite în memoria diferitelor generații de calculatoare, față de care biliardul, șahul' și dominoul fac mai mult figură de șotron infantil. A apărut genetica, posibiltățile ei infinite de combinare, prin care poți să fabrici orice hibridare monstruoasă. Poți face, de pildă, o țară să meargă-n mîini și să vorbească prin urechi. Poți combina continente, de ce nu și planete ? Pantocratismul înseamnă în acest caz că tot trecutu-i moft, că prezentul (deținerea lui) e floare la ureche și că, de fapt, esențial e viitorul. Care, conform geneticii, se face-n eprubetele, creuzetele și centrifuga **lor**. Bine, dar întîmplarea, imprevizibilul ? Există și marje de (ne)siguranță, prevăzute de secolul einsteinian, nu a devenit absolută relativitatea ?

Culmea e că **ei**, deși ne iubesc în principiu, ca laborantul cobaii, ne urăsc în fapt. Fiindcă stăm la lumină iar ei în umbră (recitiți „Riga Crypto și lapona Enigel" ca un ritual, esuat, de racolare și veți înțelege). Si-i greu să rămîi, după visul „aprinsului inel", numai cu „mășălarita mireasă", în „pat de riu și-n humă unsă". Numai că, zic ei, laponii se duc, dar Crypto rămîne, stăpîn neclintit peste imperiul bureților. Chiar, n-ați vrea să facem o partidă de cules ciuperci ? Unii spun că la ce bun, nu tot cresc altele? Și-apoi, cine să le mai doosebească ?

Să ne uităm în jur, la cîte vin așa, toată ziua, ca din cer, de rup totu-n cale, nu lasă nimic să se-nchege, compromit, înfricoșează, dezbină, trafichează, șantajează, uitînd că semaforul e-n trei culori și că **dac-ai lăsat** galbenul după roșu, apoi acuș e timpul verdelui (nu verdele cu diagonală ! Celălalt): ar fi vremea **să traversăm,** odată, nu ? În al doilea rînd, să ne amintim un banc de-acum 5—6 ani: în Piața Amzei, un ins la o coadă : n-ajunge carnea ! pînă cînd să mai răbdăm ? Altul, de-alături: ce carne, domne, da' uleiul ? da' zahărul ? Și un al treilea : lasă că și frigu-n case, leafa ciuntită... Dar un glas înțelegător, din spatele lor, oarecum imperativ, dar obosit : „Mai dispersați, băieți, mai dispersați..."

Măcar atît !

Dan C. Mihăilescu

prezentul continuă

Îngerii mor întotdeauna înaintea oamenilor

Pe vîrful celor mai înaintate culmi, capitalul de preț — OMUL — însemna tot ceea ce se poate stoarce, dincolo de măduvă și creier. Sclavii aveau un singur drept, de a muri în condiții omenești. Folosindu-și vechile sate din apropierea orașelor, țăranii și le-au făcut dormitoare. Femeile, copiii încercau, disperat, să lucreze pe tarlalele gospodăriilor colective, plătiți cu cîțiva lei ziua-muncă, să-și fure supraviețuirea și să-și mențină casa unde să vină bărbatul, casă care an de an se surpa peste ei.

Țăranii încă mai lucrează într-o uzină care le macină plămînii. Plumbul sau alte substanțe toxice le gelatinează sîngele, iar adîncurile minei și acum îi sug de vlagă. Cunoscîndu-și tăria brăzdarului și forța sapei, lovesc roca adîncului fără a ști că ceea ce trag ei în piept nu-i suflarea vîntului de miazănoapte sau de miazăzi. În neștiință și contîndu-se pe această neștiință, li se dă plata și ei se întorc în satele lor făcute dormitoare, amăgindu-se că pîinea cea de toate zilele se cîștigă și așa.

Erau tineri țărani care proveneau din satele din jur pe o rază de 60—70 de kilometri, aleși, de preferință, dintre cei care făcuseră armata cu sumară școală, unii chiar subdezvoltați mintal, subnutriți, ei, țăranii, cobai fără istorie, ca disparitia lor să nu incomodeze MARILE REALIZĂRI.

Dacă cineva ar fi fost în stare să dezlege marea enigmă a morții și a minciunii, cît ar fi costat pe cei care îi trimiteau la moarte ? Țăranul român rupt de pămîntul său costă ieftin. Cadrele făceau deplasări în teren, ritmic, pentru a-și recruta schimbul condamnaților. Se murea repede. Se murea într-un timp diabolic de scurt, dar condițiile secrete de alegere erau obligatorii, întru victoria comunismului, pentru că se cunoștea ritmul morții lor. Minciuna costa foarte puțin. Despre discursul **Adevărului Minciunii** multă hîrtie se va mai consuma de către filosofi, sociologi, psihologi — pentru că întrebarea: **Cum s-a putut ?** va înlocui, veacuri shakespeareana întrebare : A fi sau a nu fi ?

Statuia morții am văzut-o. Sta pe un scaun în fața casei, nu mai departe de doi kilometri de locul condamnării lui. Statuia morții avea treizeci și unu de ani. Nemișcată, vînătă, în nuanța gazului pe care-l inhalase de la optsprezece ani. Cu privirea de febră a morții el se uita la mine, dar nu știu dacă mă vedea. Avea trei copii statuia și sta pe scaunul lui, dar soarele nu-l mai încălzea. Nici jocul celor trei copii care-i erau în preajmă. În ograda lui, statuia morții număra 31 de ani și, dacă nu ar fi fost mort, ar fi fost un bărbat în putere. De fapt, el încă era. Glasul, neputința mișcării și golul ochilor în așteptarea finalului — un condamnat.

Nevasta, femeie în toată legea, dar cu deznădejdea din ochii care așteaptă, îmi șoptește : „Acum nouă ani era o

mîndrețe de bărbat... l-a supt gazul morții, că, ce să facă ? Îl alungase foamea din satele de jos. Meserie nu știa și aici te primesc. Ce era de învățat a învățat la ei, că lopata știa s-o mînuiască... Numai după patru luni iată cum a ajuns... că nici sînge nu mai are... Mi l-au dat de la spital «ca să nu se încarce», au zis ei".

☆

Pe această platformă chimică, în urmă cu mulți ani, aveam un prieten doctor. Vorbind (ne aflam în cabinetul medical) mi-a scos un fișier-document, pentru că acela „real" stătea lîngă ușă, la vedere, pentru inspecțiile de rutină. Fișierul-document, cu cele 1 000 de fișe, sta într-o valiză ponosită, ascunsă vederii. În cele 1 000 de fișe, bărbați și femei, între 20 și 40 de ani, toți, în proporție de 100 la sută, aveau consemnat săptămînal stadiul de infectare chimică — statistica condamnării lor. Fișierul era supranumit de prietenul meu, doctorul, **fișierul morții.** De fapt, tot ce-și notase el acolo — bineînțeles sub un anumit cod, pentru a se salva de ochiul treaz — teribilul adevăr m-a zguduit. Țineam în mînă condamnarea unor oameni care urmau să moară peste cîteva zile, luni, un an, doi, trei... și alții condamnați care intrau în moarte inevitabil, fără drept de recurs, urmîndu-și blestematul destin al comunismului victorios.

Era mai mult decît monstruos, pentru că în imposibilitatea aceea de a face ceva, de a împiedica toate acestea, ar fi fost o nebunie și nu ar fi trecut dincolo de gardul de beton și sîrmă ghimpată care împrejmuia platforma chimică Gheorghe Gheorghiu-Dej — Onești — realizare a teribilei epoci. Astăzi, doctorul de care vă spun nu mai există. A fost găsit înecat într-unul din marile bazine cu substanțe necesare acelei industrii chimice.

Istoria pe care am auzit-o după moartea doctorului a fost foarte simplă : A ALUNECAT. Nu știu dacă doctorului îi plăcea să-și facă plimbarea necesară digestiei tocmai pe acele potеci metalice. Ca să ajungi la înălțimea lor aveai de urcat scări spiralice care te amețeau privindu-le de jos.

Tot ce vă pot spune este că geamantanul ponosit nu mai există, ca și viața doctorului. Și totuși, undeva s-a comis o imprudență : doctorul, vechiul meu prieten, înaintase un raport forurilor în drept, simțind nevoia, marea nevoie a îngerului care se trezește uneori în om.

Corneliu Buzinschi

privirea lui orfeu

Stupoare

Melodia fatală pe care o aude venind din cer sau din pămînt, din paradisul pierdut sau din iadul regăsit, cel ce merge cu pași hotărîți la întîlnirea cu moartea, cu esența sa de care s-a înstrăinat, de nostalgia căreia suferă și pe care, iată, în curînd o va recuceri, mîntuindu-se : este muzica inaudibilă, pentru urechile profane ale celuilalt, născută din ciocnirea globulelor albe și roșii ale sîngelui tău luminînd spațiile nocturne, abisurile cerești, este muzica sferelor pe care o aude Pithagora cînd se duce cu ochii închiși la întîlnirea cu moartea : la întîlnirea cu absolutul, cu esența ta intangibilă fiindcă te-a părăsit înainte de a te naște, prejudecata și proiectul lepădat ca o piele de șarpe, nu poți ajunge decît urmînd firul acestei melodii funebre : ea străluce ște la doi pași în înaintea ta ca luminița roșietică a unei lanterne ce se aprinde și se stinge prin uriașul labirint al nopții bîntuit de ecouri : ceva nu este în regulă și cineva, înaintea ta, în întuneric, abia își mai trage sufletul : o dîră de lumină roșietică licărind la frontiera dintre eu și non-eu, dintre da și nu, firul roșu de sînge care-ți va indica drumul, calea și sensul mîntuirii, al salvării, numai dacă îl vei recunoaște pe al tău de toate celelalte asemănătoare din haos, ale celorlalți, care și-au jertfit sîngele înaintea ta și care și-l vor jertfi după tine ! Acesta e drumul salvării ! Mergînd, mirosind urma sîngelui tău ! Deci ideea de sacrificiu nu trebuie să te lase rece !

În poemul Angelei Marinescu, atît de viclean, indiferent și neutru botezat **Parcul,** de parcă ai da nume grecești unor lucruri barbare și l-ai îmbrăca nemțește pe dracul, adică de a face credibile și onorabile atîtea și atîtea evenimente fantastice și scandaloase, te izbești cînd la un pas, cînd la doi pași de tot felul de figuri întunecate, de stîlpi, ruine și obstacole funerare care emit, în torente convulsive și mute, cu degetul pe buze, imaginile interdictive ale morții : „copilul cu fruntea zdrobită de naivitate înaintează, pe treptele negre dinăuntrul orașului. el se urcă pe o bancă / pe care noi am așezat-o cu grijă, aici și privește steaua întunecată / dinăuntrul cerului său. / fața lui se adîncește pe cruce cu viteza lentă a morții. / și cînd se spune că nimic nu are importanță decît prezența unei / fisuri prin care lumina să pătrundă, atunci nu se spune nimic. / atunci fața mea devine îngustă și precisă ca un obstacol". Neant care se impune nu numai ca atare, clar exprimat în ordinea rațională (și noțională) a lucrurilor, dar în melodia fatalității oarbe a tonului asertoric, afirmativ, imperativ : tonul izvorît din veșnicul scandal metafizic stînd la temelia explozivă a atîtor iluzii consolatoare după care dacă neantul există, atunci ființa este neantul și, ca atare, ființa nu există. Ceva însă, din punctul de vedere al poetului rămîne, adică există tocmai ca formă fixă, nepieritoare, a acestui nimic : el se numește scrisul și adăpostește, ca esență proiectată a prezentului cu cele două brațe înfipte în trecut și în viitor, între memorie și imaginație, între a muri și a trăi, adică: Ars amandi=Ars scribendi=Ars moriendi, o triadă fenomenologică, o treime sotereologică prin care încerci să ieși din cercul fatidic, din cercul magic creat de curtea cu obiecte și animale domestice din jurul tău, dincolo de care începe întunericul, haosul, infernul : dincolo de care începe necunoscutul, acolo unde domnește legea junglei, infernul și ființa imposibil de turnat în formele pure ale neantului: astfel, cînd am spus că **numai eu, cel care am iubit, știu că voi muri,** deodată **ars amandi** și **ars moriendi** nu mai sînt nici incompatibile, nici intraductibile, ci, printr-o echivalare axiologică în planul constantelor existențiale, reductibile la prezența lor esențială, la neantul pur : **ars scribendi.**

Încît aș putea spune, acum, că **scrisul este neantul în acțiune,** fiindcă în el am găsit și plenitudinea vieții, și golul, abisul insondabil al morții, alte și alte forme ale iluziei că ceva este tocmai fiindcă este mărginit de altceva care nu este și care se dovedește, pînă la urmă, așa cum am văzut încă de la început, că este singurul, că este unicul care este. Dar lanțul reîncarnărilor succesive ale acestui neant prin formele sale materiale deși tinde spre un infinit nedeterminat, adică, cel mai probabil pe care-l definește, cred eu, pentru totdeauna, ca un memento al lui **ignoramus et semper ignorabimus,** ne va izbi, la fiecare pas, cu rigoarea unui nou și, vai, același repetabil inel: **rigor mortis.** În interiorul acestui cerc vid, între hotarele acestui eden, parc și țarc cu ființe și lucruri domestice epurate de sălbăticie, de melancolia dionisiacă a celui care aude o muzică inaudibilă cînd se îndreaptă cu pași hotărîți spre o moarte sigură, se instalează, așadar, **stupoarea !**

Dan Laurențiu

Adevărul și numai adevărul

Evenimentele tragice de la Tîrgu-Mureș, din alte localități în care au trăit, trăiesc și, sper, vom mai trăi laolaltă români și maghiari, au produs nu doar emoție, neliniște, compătimire, indignare și sinceră îngrijorare ci și o anume confuzie. O confuzie în gînduri și sentimente. O confuzie în speranțe și așteptări. O confuzie în mersul normal al lucrurilor. Dar nu numai evenimentele acestea, ce parvin dintr-o neînțelegere, dintr-un refuz al realității, au creat această stare neclară și de aceea primejdioasă pentru viitorul tuturor cetățenilor României, pentru chiar România, nu doar ele sînt izvorul confuziei. S-au mai adăugat alte elemente care, din păcate, aparțin sferei raționalului, conștientului, intenționalității limpezi.

Aceste **elemente ale politicii** ne dau dreptul să punem cîteva întrebări.

Prima și cea mai apropiată de momentul actual, ni se pare, este următoarea : **cine** și mai ales **de ce** a exercitat presiuni, influențe, a acționat cu nervozitate și grabă pentru rezolvarea unor chestiuni ce privesc statutul minorităților naționale, drepturile lor fundamentale **înainte** de a avea cadrul legal, singurul care poate garanta adevărata soluționare a problemelor reale, cadru legal care se numește **Constituție?**

Cine și **de ce** este interesat să creeze o situație **de fapt** în absența unei situații **de drept ? Cine** și **de ce** dorește ca noua Românie, o Românie democratică, un stat de drept care garantează prin însăși esența sa libertatea, libertățile și obligațiile tuturor cetățenilor, fără excepție, fără clauze, fără amendamente, să-și înceapă existența cu povara unor drepturi și avantaje date unora sau altora sub imperiul violenței, amenințării, tensiunii ?

Cine și **de ce** se grăbește ? Un lider al U.D.M.R. declara la T.V.R.L., emisiunea în limba maghiară, adresîndu-se în românește, că graba unor măsuri, cum ar fi aceea de a separa elevii școlilor după limba în care învață aceeași matematică sau istorie, sau geografie în plin an școlar poate fi justificată deoarece și muncitorii **s-au grăbit** să-și alcătuiască... sindicate. Dacă nu este o dovadă de superbie prin care telespectatorii sînt considerați niște subdezvoltați mintal cărora li se pot „vinde" orice fel de „șmecherii" doar arborînd un aer doctoral sau paternalist, atunci îmi permit să cred că domnul în cauză mai folosește încă vechile metode de convingere ale propagandei totalitare. Confuzia între categorii, sofismele nu aparțin, nu pot fi folosite într-un dialog sincer interesat în rezolvarea unei chestiuni atît de grave.

Cine și **de ce** întîrzie, temporizează? Au trebuit să treacă peste zece zile de la evenimentele de la Tirgu-Mureș pentru a avea cît de cît informații, comunicate, luări de poziție din partea reprezentanților autorizați ai guvernului și statului român. Au trebuit să treacă foarte multe zile pentru ca T.V.R.L. să anunțe că va trimite „cu un avion militar" o echipă la Tîrgu-Mureș și asta după ce profesioniști din Irlanda și alte țări au realizat și difuzat materiale de informare mai mult sau mai puțin părtinitoare.

Cine și **de ce** se teme de realitate, de adevăr ? O democrație reală se bazează înainte de toate pe informarea tuturor cetățenilor asupra **lumii în care trăiesc.** Dictatura se baza în primul rînd pe fabricarea unei lumi imaginare, conforme intereselor și dorințelor sale, o lume care intoxica poporul și cu care se autointoxica. **Cine** și **de ce** are nevoie de reluarea vechilor metode și mijloace prin care noi nu trăim în realitate, oricum ar fi ea, ci în proiectul de realitate hotărît de **Putere ?**

Cine și **de ce** hotărăște că un rănit este mai important decît alt rănit, că un mort contează iar alt mort nu contează, că un **fapt** există iar alt fapt nu există ? **Cine** și **de ce** trunchiază firul evenimentelor, fie că le ia „din mers" în discuție, fie că le oprește cu o clipă mai devreme decît desfășurarea lor ?

Cine și **de ce** hotărăște (nu doar **consideră !**), că problemele acestea pot fi rezolvate la nivelul **discuțiilor** între un partid politic și o uniune culturală cînd **faptele** privesc autoritatea Statului Român ? Cum de este posibil ca după apariția la T.V.R.L. a domnului Solovăstru, comandantul comendiirii Tîrgu-Mureș, înjunghiat (o rană de 7 cm.), cu țeasta spartă nu de o tulpină de floare ci de o bîtă criminală și asta numai pentru că era și este ofițer al Armatei Române, o personalitate de prim rang a țării să lanseze comunicate confuze, incomplete, sporind și mai mult nesiguranța, teama **tuturor** pentru ca apoi, la mai mult de zece zile de la evenimentele din Satu-Mare și Tîrgu-Mureș, să apară în fața țării la o întrunire electorală, în „pulovărul revoluționar" spre a declara că vine „de pe baricadele luptei naționale" (!?).

Știind prea bine cum a reacționat, ce a declarat în privința acestei „lupte naționale", încep să mă întreb dacă nu cumva Domnia-Sa a participat aidoma și pe „baricadele revoluției".

Cine și **de ce** nu vrea să înceapă un adevărat dialog între participanți autorizați și competenți pentru aflarea celor mai bune soluții întru cuprinderea realității naționale în lege ?

Chestiunea minorităților naționale, credem, nu poate fi rezolvată decît pornind de la un recensămînt corect, de la o lege clară și dreaptă pentru toți, de la înstăpînirea unui spirit nou în relațiile dintre poporul român și minoritățile naționale — spiritul ce s-a născut în zilele sfîrșitului de decembrie 1989.

Eugen Uricaru

CUPTORUL

Cuptorul vechi făcut de tata
Stă părăsit acum în sine,
S-a dus stăpânul cel de bine
Și carii i-au mâncat lopata ;

Câte-o vecină rar mai vine,
Să coacă binecuvântata
Pâine enormă cum e vatra
Lunii pe cer în albăstrime.

Trăiesc departe de cuptor
Ca iarna de ecuator
Și tot aștept să mi se scrie

Că satu-i roșu de cuptoare —
Cu pâini cât roțile de care
Precum era-n copilărie.

Gheorghe Pituț

1 iunie 1989

minimax

Pentru rațiune

„Printre trebuințele psihice ale omului, cea mai manifestă, cea mai constantă este poate aceea de răspuns afectiv **(emotional response)** din partea altora". [1]. Or, una dintre marile încercări ale orînduielii comuniste a fost tocmai transformarea acestei necesități fundamentale într-o multitudine de modalități relaționale (suspiciune, invidie, ură, indiferență, înșelăciune, dispreț, slugărnicie, intoleranță) datorită cărora individul să trăiască într-o **permanentă stare de insecuritate și culpabilitate morală,** adică să fie total disponibil puterii politice.

Experimentul n-a reușit. Totodată însă efectele îndelungatei schilodeli sufletești și intelectuale se dovedesc pe măsură ce trece timpul mult mai profunde astfel încît unul dintre imperativele, dacă nu chiar Imperativul care condiționează evoluția spre libertate și democrație pare să fie nu numai neglijat dar chiar de-a dreptul negat.

La DIALOG ne referim și ajungem astfel la un text aparținînd lui Heidegger pe care vom încerca să-l re-citim cu gîndul la toate cîte s-au tot întîmplat în ultima vreme. (Ar mai fi poate de precizat că „mica scriere" din care vom extrage citatul de mai jos a fost concepută cum ne informează nota traducătorilor — Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu — în anul 1947 adică tot într-o perioadă post-dictatorială).

„Dialogul însenineză întru obștească meditație. Aceasta nici nu exaltă opiniile reciproc intolerante, nici nu îngăduie cedarea împăciuitoare. Gîndirea se menține astfel neabătută în preajma obiectului.

Dintr-o asemenea obștească întîlnire s-ar ivi poate cîțiva învățăcei în meșteșugul gîndirii ; ca pe neștiute, unul dintre ei să devină maestru". [2].

De bună seamă că locul unde în primul rînd dialogul trebuie și poate să însenineze obștească meditație de care avem acum atîta nevoie este parlamentul și am văzut că, în ciuda unui început caragialesc, s-a ajuns totuși încet încet la elaborarea unei legi care ne va călăuzi poate cu bine primii pași pe calea democrației. Sigur, am văzut pe parcursul acestui început de viață parlamentară și manifestări proprii mai degrabă sălilor de sport, am mai văzut și auzit intervenții cu „iz" de cazarmă sau amintindu-ne de jargonul revoluționarilor de profesie, am văzut și am auzit multe, întrebîndu-ne poate uneori dacă așa trebuie să gîndească și să vorbească cei cărora le-a fost încredințat destinul țării dar principalul a fost că, în cele din urmă, dialogul a izbîndit totuși.

Pe de altă parte însă, „opiniile reciproc intolerante" nu numai că sînt definitorii pentru cea mai mare parte a conținutului presei (excepție făcînd doar știrile externe și nici acelea toate) dar ele continuă să caracterizeze în bună măsură întregul proces de transformare economică, politică și culturală, fenomenul culminînd cu tragicele evenimente din Ardeal. De ce ? S-a vorbit, la fel ca și în cazul evenimentelor din 18 februarie, de niște **forțe oculte** care acționează potrivit unui scenariu bine pus la punct, mai direct sau mai pe ocolite au fost acuzate și partidele istorice (dar sediile lor au fost atacate, iar un activist al P.N.Ț.-c.d. a fost asasinat), apoi au mai apărut și legionarii, dar poliția și procuratura n-a reușit, cel puțin deocamdată, să ajungă mai departe de niște simpli „executanți". Misterul și, odată cu el, îngrijorarea persistă. Se face apel, și pe bună dreptate, la cumpătare, la rațiune la reconciliere. Reîntorcîndu-ne la textul lui Heidegger ar mai fi, credem, de avut în vedere că soluția **cedării împăciuitoare**, obștească meditație nu o poate îngădui atîta vreme cît ea este propusă pentru a servi celor ce pînă mai ieri au contribuit din plin cu vorba ori cu fapta la dezastrul multilateral dezvoltat. În plus, sursa de informație cu cea mai largă și mai penetrantă audientă, televiziunea, care „spunînd" **întregul** adevăr ar putea să ajute dialogul și obștească meditație, a continuat inexplicabil să cocheteze cu vechi obiceiuri propagandistice, fără a mai pomeni de răstălmăciri grosolane cum a fost aceea referitoare la Proclamația Timișoarei.

Dar dacă revoluția română o datorăm în primul rînd tinerilor, își găsește totuși îndreptățire gîndul optimist că „obștească întîlnire" prilejuită de campania electorală va fi poate prielnică și ivirii cîtorva „învățăcei în meșteșugul gîndirii" politice pentru ca „unul dintre ei să devină maestru". Nutrim această speranță nu într-o nesocotire a înțelepciunii senectuții pînă acum mai potrivită cîrmuirii politice ci avînd în vedere mutațiile profunde care au intervenit și sînt de așteptat să intervină în toate domeniile activității umane, mutații care, neîndoielnic, cel puțin într-o primă fază, vor provoca schimbări, inclusiv în vîrstele adecvate ierarhiei politice.

Șerban Lanescu

[1]) Linton, R., **Fundamentul cultural al personalității.** Ed. științifică, București, 1968, p. 51.

[2]) Heidegger, M., **Originea operei de artă.** Ed. Univers, București, 1982, p. 315.

teoreme

Despre dialog

Se invocă frecvent, mai ales atunci cînd creşte tensiunea politică, dialogul. Termenul este foarte solicitat, şi nu numai la noi. Faptul nu ţine de o conjunctură şi nu este întîmplător. Căci în societăţile diferenţiate lăuntric, problemele cu relevanţă socială nu mai pot fi rezolvate durabil fără comunicare, adică fără conlucrarea mai multor puncte de vedere, reprezentate de oameni diferiţi sub aspectul formaţiei, experienţelor, evaluărilor şi — de ce nu ? — al intereselor. Temeiul simplu al nevoii de comunicare este împrejurarea că în lumea modernă, puternic diferenţiată şi, de aceea, complexă, nici o conducere, fie ea şi competentă, nu poate prelucra, singură, fără lacune, toate datele unei probleme. Dovada impunătoare este eşecul neîndoielnic pe care îl înregistrează, sub ochii noştri, regimurile bazate pe concentrarea în mîini puţine a deciziei şi viabilitatea cu totul remarcabilă a acelor regimuri ce trec soluţiile prin filtrul criticii argumentative, pe care-l asigură instituţii democratice adecvate.

Această comunicare — nu este de prisos să subliniem — nu se confundă cu acea „participare“ concretizată în exprimarea de adeziuni la puncte de vedere existente sau considerate de neclintit. Ea presupune confruntarea de puncte de vedere diferite şi chiar divergente în substanţă. Pe de altă parte, comunicarea despre care vorbim nu se confundă nici cu simpla eflorescentă de opinii pur subiective, ce rămîn, fiecare, în „peştera“ experienţelor şi intereselor particulare. Ea presupune asumarea perspectivei acordului, a ceva general în viaţa socială. **Comunicarea este asociată intim unei culturi a generalului.**

A vorbi însă de dialog şi a-l chiar proclama drept strategie politică nu e de ajuns. Este, firește, o mare cucerire posibilitatea de a promova dialogul pe scară mare, dar aceasta este abia începutul unei democratizări reale. Nu e vorba aici doar de triviala diferenţă dintre idei şi realităţi, ci de ceva mai profund : **şi dialogul este supus meandrelor istoriei, determinărilor puterii, iar distorsionarea şi instrumentalizarea nu-l ocolesc.** Şi în cazul lui se poate distinge între autentic şi fals. Un dialog fals este unul ce se trădează ca dialog şi trebuie, prin urmare, să fie privit critic, din perspectiva pretenţiilor trădate. Se subminează însă un dialog, ce se află la originea acestei trădări ? Să căutăm un răspuns, fie şi parţial, avînd mereu în faţă nu atît abundentele (şi, trebuie menţionat, foarte instructivele !) teorii actuale în materie, cît stadiul de acum, destul de îngrijorător, chiar dacă nu, totuşi, descurajant, al dialogului naţional.

Nu este deloc de prisos să se remarce că **nu orice comunicare este dialog.** Faptul că astăzi se furnizează informaţii fără îngrădiri vizibile, că sfera secretelor s-a redus simţitor, că deţinătorii de roluri în viaţa publică sînt chemaţi la rampă, că simpli cetăţeni îşi spun cuvîntul prin **mass media** denotă sporirea comunicării în societatea noastră, dar nu înseamnă nicidecum că dialogăm mai mult. Firește, nu se poate dialoga fără a comunica şi, sub acest aspect, nu se poate decît saluta extinderea comunicării. Dar comunicarea aceasta nu este mai mult decît o scoatere în sfera publică a informaţiei. Ea are ca model **transmiterea de ştiri,** în care cineva doar recepţionează, pînă la urmă pasiv, ceea ce altcineva îi prelucrează şi oferă. Dialogul, în schimb, se desfăşoară după un model diferenţiat ; în esenţă, **el este o relaţie dintre vorbitori.** Altfel spus, atunci cînd comunicăm simplu, ceea ce se comunică, informaţia, nu este pusă sistematic în discuţie ; pretenţia ei de adevăr, adecvarea ei sînt considerate tacit ca asigurate. Trecem însă de la simpla comunicare la dialog atunci cînd înlocuim neprecauta, naiva preluare a informaţiei cu problematizarea ei şi cu soluţionarea argumentativă (deci nemonologică, neimpusă) a problemelor. **Dialogul este acea formă înaltă a comunicării în care se produc problematizări, ce se dezleagă prin argumentare.** Dialogul converteşte lucruri socotite necritic ca de la sine înţelese, „naturale“, în probleme vii. El virtualizează stările de lucruri, transformă stările de fapt în probleme de drept. Nu putem, bunăoară, dialoga propriu-zis (şi nu doar mima un dialog stînjenit !) cu privire la democratizarea societăţii noastre fără a virtualiza fără reţineri organizarea dată a economiei, în fond, formele de proprietate, fără a problematiza organizarea politică de pînă acum. Mai concret, nu se poate dialoga efectiv fără a aduce în discuţie teme precum privatizarea, concesionarea, participarea capitalului străin, concurenţa de partide multiple, cu programe rivale, chiar dacă acestea sensibilizează o veche şi confuză percepţie a realităţii sociale ce identifică abuziv privatizarea cu huzurul unei categorii restrînse, iar concurenţa programelor rivale cu dezordinea.

Există o diferenţă şi mai profundă între simpla comunicare şi dialog, care o prelungeşte pe cea de mai sus. Ea se referă la raportul cu contextul dat al interacţiunilor dintre oameni în fapt, cu instituţiile existente. Cînd comunicăm luăm instituţiile date ca referinţă, ca o realitate aflată în afara discuţiei. Cînd dialogăm trecem această realitate în paranteză, o socotim, adică, o simplă posibilitate printre altele, ca ceva, în orice caz, demn de interogare şi susceptibil de îndoială în privinţa justificării sale. **Dialogul nu pleacă de la cadrul dat al instituţiilor, ca ceva definitiv, ci se extinde asupra lui.** Dialogul exclude subiecte tabu, în materie de instituţii, dar şi în materie de persoane. Nu dialogăm, de pildă, postulînd caracterul definitiv, natural al unor simple opţiuni, infailibilitatea **a priori** a unor persoane. Opţiunile sînt mereu susceptibile de inadecvare, persoanele, orice aureolă le-ar înconjura, sînt susceptibile de a face greşeli. Dialogul ia sub cupola sa orice situaţie, cît timp este dialog, şi nu o stearpă comunicare, comodă pentru a proteja de critici realităţi, dar inaptă de a rezolva durabil probleme.

Dialogul presupune discuţia publică, uneori vehementă, plină de reluări, de reveniri. Frecvent apare în ultimele săptămîni deviza înlocuirii discuţiei publice, ca ceva cu totul superfluu, cu munca, a activităţii politice cu efortul productiv. Unii oameni spun, cu totul prematur, că nu doresc să facă politică — confundînd grav politica cu simpla pierdere de vreme —, ci vor doar linişte, muncă, cîştiguri, o bună aprovizionare. Ei ar dori ca şi ceilalţi să facă la fel. Deviza este explicabilă, mulţi oameni dintre aceştia au motivele lor, care nu sînt greu de sesizat. Trebuie spus însă din capul locului că ea ţine de **strategia deturnării,** proprie regimurilor conservatoare şi, mai cu seamă, celor de dictatură. Nu mai vorbesc de faptul că ea aminteşte jenant de apelul regimului de dictatură de la noi la muncă neostenită şi iar la muncă, ca şi cum existenţa social-umană s-ar consuma în actul exclusiv al muncii. Deviza ţinteşte, sau, în orice caz, antrenează, scoaterea oamenilor din politică, stingerea interesului pentru aceasta. Dar, aşa cum de atîtea ori s-a dovedit — iar experienţa românească a ultimelor decenii este în chip tragic elocventă — **scoaterea oamenilor din politică este mereu premisa articulării şi promovării unei politici peste capul lor şi, pînă la urmă, în pofida lor.** Aceasta pentru simplul motiv că, împotriva unei prejudecăţi tenace, ce a luat, din păcate, şi în cultura noastră chiar forma unor filosofii de anvergură, „spaţiul politic“ este constitutiv oricărei societăţi. Dacă este vidat, involuntar sau voluntar, indiferent de motiv, „spaţiul politic“ este ocupat de îndată de forţe oarecare, care nici nu cer, nici nu permit vreo legitimare. Este o iluzie gravă — şi în aceeaşi măsură un pericol în societatea modernă — posibilitatea ieşirii fără consecinţe dramatice din politică! De aceea, lozinci precum „democraţie a faptelor“ sînt, trebuie spus, conducătoare de eroare. Firește, trebuie oricînd ieşit din politica falsă, funestă, dar cine doreşte democraţie trebuie să fie conştient că democraţia nu se poate atinge fără politică. Oricît am munci — şi, firește, trebuie să o facem, munca fiind condiţia minimală a vieţii umane — nu vom face, doar prin faptul că muncim, democraţie. În schimb, muncind fără a face şi politică, o politică autentică, pregătim terenul propice, celor mai tenace forme de autoritarism.

Dialogul este — în sensul necorupt al termenului — politică. Ca politică, el presupune o angajare dincolo de nevoile imediate, preluîndu-le, desigur. Sînt lucruri pe care le înţelegem confruntîndu-le cu cauzele care le generează. Sînt însă şi lucruri ce se înţeleg judecate în legătură cu concepţia subiacentă şi finalitatea pe care o slujesc. O operă culturală, de pildă. Dialogul este una dintre acestea. **Împărtăşind strategia dialogului împărtăşeşti implicit conceperea celuilalt prin analogie cu tine, ca un scop în sine, şi nu doar ca simplă manifestare a ordinii organice. Şi invers : numai împărtăşind strategia dialogului prelungeşti firesc, în sfera politicii, convingerea umanităţii tale.** Se ştie, nimic din natură nu împinge, în mod irepresibil, la dialog. Acesta stă pe soclul culturii. Se poate chiar spune : **cită cultură, atita dialog.**

Într-un dialog sînt totdeauna doi, dar aceasta nu ca o simplă chestiune de etimologie sau de artimetică, ci ca una de cultură civică. Nu o dată însă se intră în dialog nu cu intenţia de a transa în mod cooperativ o problemă, ci spre a manipula, domina sau, cel puţin, a evita o soluţie dialogală. Exemple ar fi multe. Vechiul regim cerea dialog european, dar numai pentru a înmormînta ceea ce era de la început condiţia dialogului european — doctrina drepturilor omului. În fapt, şi în acest caz, ca în atîtea altele, s-a dovedit că un dialog în intenţii manipulative, sau de stingere a dialogului, se demite de la început ca dialog. Căci **prima condiţie a dialogului este recunoaşterea celuilalt ca partener, nu ca obiect de manipulat.** Şi numai dacă recunoaştem celuilalt ceea ce am vrea ca şi el să ne recunoască, îl tratăm ca partener. Numai respectînd avem, în

Andrei Marga

Continuare în pag. a 7-a

povestea vorbei

Zodia Gemenilor

Se întîmplă adesea ca un text să provoace cititorului său o serie întreagă de asociaţii de idei marginale — total diferite de cele vizate de intenţiile comunicative ale autorului. Aşa pare să acţioneze un anume editorial programatic (şi nesemnat, apărut într-o publicaţie recentă) în care se manifestă cu o intensitate neobişnuită tendinţa stilistică — inocentă în sine, supărătoare prin insistenţă — de **a dubla totul.** Ca semn de manierism, reduplicarea insistentă ar putea trezi bănuiala că este vorba de o parodie — deşi sînt suficiente indicii că textul se vrea serios şi persuasiv. Perechile de termeni asociaţi cuprind sinonime mai mult sau mai puţin parţiale, dar şi noţiuni complementare. Aşadar, ar fi vorba despre **„dreptul şi datoria** de a ne întoarce la **sensul şi temeiul** original al cuvintelor“, de „un mod **de a fi şi de a dăinui“,** de „accesul **real şi viabil** la **gestionarea şi soluţionarea...“,** de „deziderate **ale patriei şi oamenilor săi“.** Exemplele pot părea alese cu rea voinţă, rupte de context; să le lăsăm în acumularea formei lor autentice : „Munca (...) **poate şi trebuie** să re-devină, **prin noi şi pentru noi,** temelia fericirii **fiecăruia şi a tuturor“.** „Munca (...) va fi **o onoare şi o virtute** de căpătîi pentru fiecare fiu **demn şi liber** al patriei“. Omul nu mai este **„un simplu şi inert memorator şi declamator de date şi citate“.** E dorită „o democraţie **exigentă şi dreaptă** în **a-şi recunoaşte şi a-şi cultiva** cum se cuvine valorile **reale şi durabile“. „Munca şi instrucţia (...)** au **vitală, imperioasă** nevoie să fie **canalizate şi fructificate** într-un cadru apt **să le recunoască şi să le instituie deplin şi definitiv“.** (Textul cuprinde şi stranii referiri la **„trioda** esenţială şi vitală“ — „muncă — dreptate — educaţie“ — pe care nu le poate explica decît o probabilă — şi repetată — greşeală de tipar).

Primul lucru care îţi vine în minte după o asemenea lectură e comentariul lui Maiorescu, din **Beţia de cuvinte,** la un text bazat pe o formulă stilistică similară : „novela istorică“ a lui Pantazi Ghica. După reproducerea unui citat, criticul sintetizează, parodic, structura lipsită de concizie şi de precizie : „Simţiţi, vă rog, toată gingăşia logică a acestei îmbelşugări de cuvinte : mulţimea intră în gloată şi în dezordine, ea este nu numai înspăimîntată, ci şi speriată şi exasperată, ea are hainele nu numai rupte, ci şi sfăşiate, şi atunci în braţele vistierului Cîndescu se reped două — nu numai fete, ci şi copile“. Maiorescu e mereu actual : aşadar, munca nu e numai o onoare, ci şi o virtute, care va fi recunoscută atît deplin, cît şi definitiv...

A doua asociere se produce, în mod mult mai favorabil, cu un mai vechi articol al lui Jean Starobinski (tradus în româneşte şi publicat în 1972 în antologia **Poetică şi stilistică), Voltairiana puşcă cu două focuri,** în care reduplicările sînt interpretate ca exprimînd, „rînd pe rînd identitatea, diferenţa, contradicţia“ ; de la vocabulele cuplate la acelaşi nivel sintactic textul voltairian supus analizei ajunge curînd la structuri compoziţionale complexe, la o dualitate **asimetrică** a frazelor şi a episoadelor. Aceste structuri contradictorii, şi nu pleonasmele unor perechi de termeni, sînt cele din care stilisticianul extrage datele pentru diagnosticarea unei filosofii. O viziune ironică a lumii e produsă doar de dezechilibrarea celor „două focuri“ : „Nu există bine fără rău, nici rău fără bine, şi faptul apare în proporţii inegale“. Dualismul poate masca esenţe diferite : dacă acesta e stilul contradicţiei, viziunea reflectată de un stil al tautologiei nu e greu de dedus.

O a treia ipostază a tiparului stilistic dual trezeşte amintirile cele mai neplăcute. Clişeele care se conformează perfect acestui model sînt surprinzător de numeroase : „o lume **mai dreaptă şi mai bună“, „noi** culmi de **progres şi civilizaţie“, „întregul popor, toţi oamenii muncii“,** „o serie de **modificări şi îmbunătăţiri“,** „pe baza **măsurilor şi programelor“, „dezvoltarea şi modernizarea“,** „vastă activitate de **educare şi formare“** — în sfîrşit, „calea **socialismului şi comunismului, a bunăstării şi fericirii, a independenţei şi suveranităţii“;** ele sînt alese, cum lesne se poate observa, dintr-un oarecare **Raport...**

...Nu e o întîmplare : reduplicarea cvasi-tautologică este într-adevăr o marcă a binecunoscutului stil totalitar. Cauza fenomenului stă în primul rînd în gradul de uzură rapidă a cuvintelor fără acoperire, care trebuie să fie în permanenţă întărite de determinanţi suplimentari şi de sinonime aproximative, într-o proliferare continuă a limbajului. Apoi, dublarea poate fi un mijloc de a întări emoţional şi retoric o idee ; în nici un caz nu are rolul de a o face mai clară. Ambele efecte sînt la fel de profitabile pentru strategia pe care o descriem : precizia nu poate fi de dorit într-un limbaj interesat în mascarea realităţii, iar acumularea e o soluţei comodă pentru (re)producerea automată a textului autoritar. În timp ce cuvintele simple pot trimite la realitate, clişeele dublate au „avantajul“ opacizării. E un caz în care doi fac mai puţin decît unul.

Dincolo de ideile pe care textul le enunţă, dublarea insistentă e, aşadar, mai mult decît un tip stilistic. Cuvintele sînt (într-o anumită măsură) schimbate, structurile (sintactice) au rămas aceleaşi.

Rodica Zafiu

De la un secol la altul

Înghețată“ de cenzură în tipar, cartea lui Mihai Zamfir, **Din secolul romantic**, apărută în sfîrșit la începutul acestui an, reușește, prin eseurile ei de stilistică diacronică, de filosofie a culturii și, firește, de istorie literară, o dublă distanțare. Față de minciuna oficială, din ce în ce mai apăsătoare în ultimii zece-cincisprezece ani, și față de prejudecățile didactice, mai inocente decît minciuna, dar nu mai puțin dăunătoare.

In primul caz este vorba cu precădere de refuzul de a accepta tabuurile impuse „de sus“. În ciuda existenței unui index prohibitiv, Mihai Zamfir a continuat să-i pună la contribuție pe scriitorii români din **diaspora** sau pe cei aparținînd exilului intern, chiar dacă nu le-a putut da întotdeauna numele. Pentru înțelegerea mai exactă a evoluției romantismului românesc este utilizată monografia lui Virgil Nemoianu (**The Taming of Romanticism**, 1984), pentru Eminescu se fac trimiteri la cartea lui Ion Negoițescu, numită decis „o celebră exegeză“, iar pentru a explica efectul literar neîntrerupt al poeziei eminesciene se invocă exemplul lui Ștefan Aug. Doinaș, devenit **nomina odiosa** după ce i-a luat apărarea dizidentului Mircea Dinescu.

Minciuna oficială este pusă direct în cauză în sinteza **Despre secolul al XIX-lea** sau în paginile foarte angajate din **Exilul romantic**. Primul studiu este nu numai o demonstrație strălucită în legătură cu specificul unui secol, dar și un proces deschis al totalitarismului care i-a urmat. Pentru a nu exista nici un dubiu, sîntem avertizați de la început: „Tentativa de definire a secolului XIX oferă, pînă la urmă, cel mai bun alibi pentru etichetarea secolului nostru.“ Și, într-adevăr, dacă secolul XIX a fost secolul unei explozii de individualitate, secolul XX a devenit epoca „în care viața umană și-a pierdut aproape complet prețul. Pentru prima dată în istoria modernă a Europei, regimuri totalitare au cîștigat puterea în numele unor utopii moștenite din secolul precedent și au pretins un preț teribil de ridicat și de concret pentru ipotetica realizare a utopiei: sacrificii de tot felul (începînd cu cel al libertății individuale), asasinate în masă, la care milioane de oameni au fost supuși nu în virtutea unei culpe individuale, ci exclusiv datorită apartenenței la o anumită categorie suprain-dividuală. Războaiele distrugătoare, sistemul perfecționat al lagărelor de concentrare și de exterminare reprezintă pecetea indeniabilă a secolului XX în raport cu oricare altă perioadă, mental accesibilă, din istoria umanității.“ Pe scurt, „individualistului“ secol al XIX-lea i-a urmat „comunitarul“ secol XX și, pentru prima dată, „ritmul natural al secolelor“ s-a întrerupt.

Tot atît de legat de prezent este și eseul despre **Exilul romantic**, examinat nu ca accident biografic, ci în dimensiunea lui ontologică și creatoare. Pornit de la un exemplu de paradă (modificarea spectaculoasă a literaturii lui Ion Heliade-Rădulescu, în anii exilului francez), eseul acesta sfîrșește prin a viza condiția modernă a exilatului și caducitatea motivelor care-i împing pe marii scriitori în exil. Căci supus unei probe istorice, exilul dezvăluie un paradox esențial: acela al deriziunii cauzelor, cît timp dintr-un exil exemplar memoria nu reține decît efectele ultime, adică actul creației. În cazul primului mare exilat european, Ovidiu, „rațiunea politică ce provoacă exilul este uitată cea dintîi sau devine incomprehensibilă pentru generațiile următoare; rămîne opera exilului, rămîne textul **Tristelor** și al **Ponticelor**, adică produsul autodescoperirii de natură individuală.“ Același lucru se va întîmpla cu Dante, pentru că și la el „motivul social dispare în neant și ajunge o curiozitate mai degrabă lingvistică, precum este și pentru noi, astăzi, conflictul dintre guelfi și ghibelini; semnificațiile creative ale autodescoperirii, textul **Divinei Comedii**, sînt singurele accesibile posterității.“

Al doilea tip de distanțare e vizibil mai ales în studiile de stilistică propriu-zisă. Chiar metoda de la care se pornește, **stilistica diacronică**, reprezintă o astfel de distanțare creatoare, în raport cu rutina didactică, pentru că așa cum e practicată, ea înseamnă o ieșire din impasul poeticii descriptive, sau chiar al celei structurale care i-a urmat. Purtînd o denumire aproape oximoronică, **metoda stilisticii diacronice** a fost teoretizată de Mihai Zamfir și întrebuințată

eficient în **Poemul românesc în proză** (1981), carte de întîlnire a stilisticii cu istoria literară, spre profitul ambelor discipline. În studiile despre „romantismul extremist“ (C. A. Rosetti și Bolliac), despre poezia primului nostru romantism (cel din epoca **pașoptistă** și **postpașoptistă**) sau despre Eminescu, depășirea limitelor pe care le impune inerția didactică se face în special datorită rezultatelor pe care le oferă examenul întreprins cu ajutorul acestei metode. Dacă tradiția n-a obosit învățîndu-ne că „**la bataille d'Hernani** a modificat cursul literelor europene“, că „romanticii distrug citadela clasicismului sclerozat“ sau că există un prag romantic, o ruptură la 1820—1830, examenul stilistic și istoric al formelor literare ne indică o cu totul altă realitate. Clasicismul pașoptist, de exemplu, „merge perfect în sensul evoluției literaturii europene“, și „continuitatea dintre spiritul secolului XVIII și pașoptism, departe de a marca o abatere de la regulă, reprezintă încă un argument pentru definirea la nivel european a romantismului timpuriu.“ De asemenea, „moștenirea secolului al XVIII-lea grevează infinit mai mult decît s-a crezut, primul nostru romantism“ și așa se explică de ce retorica profundă a pașoptiștilor infirmă imaginea lor anecdotică,

turieri periculoși“. Tot astfel, dacă în chip curent se crede că „faza 1866—1869 ar fi specifică unui Eminescu încă neformat, tributar excesiv formelor poetice anterioare, emul al lui Bolintineanu și Alecsandri“, printr-un atent examen stilistic se poate dovedi că, dimpotrivă, „limbajul figurativ românesc se schimbă prin Eminescu, chiar în redusul interval de ani 1866—1870. Cei cîțiva ani de prezență eminesciană nu numai că modifică configurația imagistică a poeziei noastre romantice, dar indică și sensul evoluției ei ulterioare.“

Pe o înțelegere care se împotrivește frînelor înțepenite ale tradiției se întemeiază și examinarea „raporturilor dintre Eminescu și moștenirea greco-latină“. După ce a fost retușată în sens clasic, imaginea globală a poeziei lui Eminescu e adusă cu argumente noi în cîmpul relațiilor literare romantice, tocmai pentru că tradiția clasică, în sensul ei profund, nu a dispărut niciodată din romantism (de la Novalis la Hölderlin). În felul acesta, o temă tradițională a comparatisticii a fost transformată într-un criteriu de reevaluare a romantismului eminescian.

O distanțare prin noutate se poate constata și în cazul explicării modului în care s-a constituit la noi mitul eminescian al „tînărului geniu“. Sînt cel puțin două aspecte care frapează aici: mai întîi situația în care se află cultura română, fixată monoic în jurul unui scriitor genial, în al doilea rînd împrejurarea că personalități dintre cele mai diferite, ireconciliabile chiar (Maiorescu, Creangă, Caragiale, Vlahuță, Slavici), au nimerit același ton cînd a venit vorba de genialitatea lui Eminescu. Rezultatul acestui consens: „un **puzzle** miraculos, coerent și fantastic“.

În linii mari, dacă primul tip de distanțare poate fi interpretat ca o revoltă etică, cel de al doilea este expresia unei revolte a inteligenței critice. Iar distantarea de poncife prin inteligență e vizibilă la Mihai Zamfir nu numai în cadrul unui demers sintetic și deductiv, dar și în acela al amănuntitelor inducții analitice. Iată numai două exemple: modul în care e analizat imnul lui Andrei Mureșanu, **Un răsunet** (cu operațiunea prealabilă a compunerii unui poem coerent, din trei strofe aparținînd unor texte diferite) sau analiza excepțională a sonetului eminescian **Stau în cerdacul tău...**, pus sub semnul relației dintre „devenirea heraclitiană“ și „cenzura eleată“.

În rezumat, performanța pe care o reușesc studiile și eseurile din această carte este aceea de a pune într-o formă clară și cuceritoare o inteligență temerară, iubitoare de paradoxuri aparente și înclinată să se revolte, „să strice jocul“, ori de cîte ori tradiția s-a împotmolit într-un clișeu. Consolidată în tot felul de operațiuni preliminare, de tip universitar (cu indicarea premiselor și a concluziei, cu fixarea bibliografiei și chiar cu despuierea completă a unui material extrem de vast), eseistica lui Mihai Zamfir este în cele din urmă profund antididactică și chiar antiuniversitară. Singurul ei „didacticism“ perceptibil e acela de a ne oferi tuturor lecții de „degajare a terenului mental“.

Florin Manolescu

O reluare semnificativă

Cu vreo patru ani în urmă, Silviu Purcărete ridica pe scena Teatrului din Piatra Neamț un spectacol cu **Piața** lui Goldoni, care avea să se impună în peisajul teatral al țării ca un eveniment. Fermecător, exuberant și de o strălucită teatralitate, spectacolul cu pricina restituia trupei nemțene spiritul de echipă care o făcuse altădată celebră și, totodată, oferea cîtorva individualități actoricești un prilej de recital. Acum, pe scena Teatrului Mic, același regizor re-face „Piața“, apelînd la trei din „combatanții“ primei versiuni, în fapt coloana vertebrală a spectacolului de atunci (Coca Bloos, Simona Măicănescu, Paul Chiribuță) și la colaborarea aceluiași scenograf inspirat (Nina Brumușilă), cărora le adaugă o mînă de actori din trupa bucureșteană (Monica Ghiuță, Monica Mihăescu, Adriana Schiopu, Constantin Bărbulescu, Ioan Chelaru, Mihai Dinvale, Sorin Medeleni) și o actriță de la Teatrul Giulești (Ana Ciontea). Noul spectacol — un **remake** dacă vreți, dar unul oarecum în răspăr, cu accentele altfel puse — nu e superior plastic și dinamic celui dintîi, deși nu diferă **în aparență** prea mult de acela, dar e **în esență** altceva. Spectatorul entuziasmat de vivacitatea, de frenezia și de aplombul comico-liric ale reprezentației nemțene va fi, poate, dezamăgit. Fără îndoială, ceva — și nu puțin — din aceste atribute s-a pierdut, mai drept spus s-a estompat. Nu e vorba însă de o degradare sau de nu știu ce prăfuire prin uzură, ci de o trecere spre alte semnificații printr-o reordonare subtilă a semnelor teatrale. Regizorul pare să fi ținut cont de **momentul** istoric al reconstruirii spectacolului, de condiția psihologică a spectatorului de **acum** și, nu în ultimul rînd, de tensiunile proprii **prezentului.**

În consecință, spectacolul nu înveselește prin frenezia gesturilor comice, nu mai e un drog cu acțiune vremelnică pentru spectatorul anilor optzeci, frustrat pînă și de libertatea surîsului, venit la teatru ca să uite pentru o clipă de ce-i afară și de sine însuși. În locul antrenului plenar, el se umple de o gravitate parcă interogativă, de un fel de tristețe a incertitudinii, a îndoielilor și temerilor, care nu sînt altele decît cele prin care trece spectatorul însuși, cel de azi. Nu i-au trebuit regizorului prea multe artificii pentru a sugera teatral o atare încărcare psihologică a spațiului scenic. Intuind bine natura lăuntrică și valabilitatea generală a sindromului post-revoluționar de care suferim cu toții, i-a fost deajuns să exploateze cu finețe realitatea interioară a actorilor, poate cerîndu-le să nu uite, în timp ce joacă, adevărul momentan al ființei lor, poate pe altă cale. Cert este că dincolo de hazul superior artistic al forfotei din piața venețiană, la care toți actorii au contribuit, e drept că inegal, „coloana vertebrală“ din versiunea nemțeană deținînd și acum cele mai înalte cote de izbîndă actoricească, dincolo deci de acest haz contagios, spectacolul de la Teatrul Mic emană, complementar gravității triste de care vorbeam mai înainte, o anume stare de alertă, o neliniște imprecisă, o îngîndurare de subtext. Puse în ecuație, cele două realități spectacologice — hazul aparent și încordarea subiacentă — dau finalmente o senzație mai curînd apăsătoare decît reconfortantă, sugerînd (sau mai degrabă denotînd) o perspectivă sceptică, un dubiu (de fapt o neîncredere) moral, o situare într-o espectativă nedumerită. E, poate, neîncrederea insinuată perfid în fiecare dintre noi, cei de azi și de acum, dar e, în primul rînd, neîncrederea strecurată în sufletul regizorului. Căci diferența dintre **Piața** de la Piatra Neamț și **Piața** de la Teatrul Mic e, pentru cine a văzut bine ambele spectacole, în special una de psihologie regizorală. În primul caz, Silviu Purcărete era animat de sentimentul rezistenței prin **rîsul artei,** în al doilea pare a fi animat de sentimentul neîncrederii în **rîsul lumii.**

Ceea ce au în comun cele două versiuni este aerul de echipă actoricească, specific cîndva trupei de la Piatra Neamț, o premieră pentru Teatrul Mic ale cărui spectacole în timp (multe excelente) mizau pe recitalul unuia sau altuia dintre actori, iar nu pe al întregii echipe implicate. Nu știu dacă asta e bine sau e rău, dar bunul simț mă face să cred că mai ales acolo unde există spirit de echipă iar trupa se vede ca tot, posibilitățile de afirmare a individualității actoricești sînt mai semnificative întrucît se bazează pe un spor de exigență. În orice caz, reluarea **Piațetei** sub aceeași baghetă regizorală, în același decor, cu trei din vechii protagoniști dar pe o altă scenă, cu opt actori noi, în fața altui public și în alt timp istoric, politic și moral (diferențele de tonus am încercat să le explic mai sus) mi se pare semnificativă deopotrivă pentru realizatorii ei (regizor, scenograf, actori) și pentru intențiile noii conduceri a Teatrului Mic.

Laurențiu Ulici

ileana mălăncioiu

Rugă

Miracolul era pe sfîrşite
Ajunsesem aiit de t.rziu
Încît abia am mai putut să văd
Trupul lui viu.

Sta întins pe lemnul acela înmiresmat
Şi foarte dulce
Pe care nimeni n-ar fi îndrăznit
Să-şi pună capul şi sa se culce.

Lăsaţi-l să doarmă, am murmurat
Dar ei, nu că nu sînt
Veniţi aici ca să-i vegheze somnul
Ci pentru punerea lui în mormînt.

Lăsaţi-l să doarmă, repet în neştire
Şi ochiul meu se-ntoarce şi mai trist
Acolo unde Maria Magdalena
își despleteşte părul
Şi şterge iar cu el picioarele lui Crist.

Din tot ce am avut

Din tot ce am avut numai capul mi-a mai rămas
Îmi stă încă pe umeri
Înfipt în gîtul meu subţire
Ca într-un par
Pe cînd deasupt curge sîngele
Şi se arată cu degetul
Faptele voastre de vitejie.
Toţi vă aflaţi acolo
Formaţi o mulţime înflăcărată
Care strigă ura
Trupul lui vă ieşe din gură
Viu şi nevătămat
Asta zic şi eu tactică şi strategie
Să îl ţii în gura ca pe un dinte al tău
Să aştepţi pînă cade
Şi apoi să-l dai peste casă
Asta zic şi eu chiot de bucurie
Sînt singură şi vorbesc cu mine
Un diavol mic şi meschin îşi scoate coarnele
Prin urechea mea dreaptă
Capul meu a devenit cochilia lui
Trupul meu s-a stins ca o amintire
Rămasă din lupta lui Iacob
Cu îngerul.

Pastel

Ninge peste munţi, e seară, stîncile se-ngroapă
Într-un alb care se-ntunecă treptat
Printre umbrele ce calcă totul în picioare
Nimeni nu mai este viu cu-adevărat.

Cad încet din ceruri îngerii de pază
Îşi fring oasele de stîncile ascunse-n ceaţă
Cad guvernele păzite cu atîta spaimă
Şi o lume-ntreagă prinde iarăşi viaţă.

Ascult ştirile ce nu mai contenesc
Totul parcă-ncepe iar de la-nceput
Numai tata nu mai este să mai vadă
Numai un guvern încă n-a căzut.

Tremură sub zidu-ncremenit în iarnă
Aşteptînd mulţimea care nu mai vine
Să oprească-odată tremuratu-acesta
Ce dărîmă totul de la sine.

Coşmar

Cineva mă îmbia cu imaginea învierii
Stam încremenită şi mă uitam în sus
La viaţa mea care abia începea
După ce m-au dus

Pe umerii a patru tinere roabe
Care întîi m-au scăldat şi m-au uns
Cu mirodenii ca să-ţi placă ţie
Trupul meu proaspăt, abia străpuns

De tăişul rece al coasei
Cu care nu moartea cosea
Ci mama mea rămasă singură
Pe cînd tata trecea

Strălucitor în hainele lui de mire
În care avea să petreacă
Tot ce mai petrecuse odată
Şi nu puteam să îl opresc să treacă.

Cu morţii nu te mai poţi juca

Cu morţii nu te mai poţi juca
Sînt prea aşezaţi, sînt prea fără umor
Îşi iau prea în serios existenţa
Sînt prea stăpîni pe destinele lor

Sînt prea săraci ca să mai piardă ceva
În faţa noastră, a celor vii
Ei nu se mai pot vinde pentru nimic în lume
Cu ei nu se mai pot plăti datorii

Cu ei nu se mai poate face nimic
Ei nu mai pot primi nici o osîndă
Şi nici o înălţare de pe acest pămînt
Cum aţi putea să-i faceţi să se vîndă

Din nou pentru un loc mai confortabil
Pe scara asta veche, definitiv urcată
Ei au plătit cu tot ce se putea plăti
Egalitatea care le-a fost dată.

Din nou

Din nou o linişte desăvîrşită
Şi creierul meu îngropat
Fără scăpare în mijlocul ei
Eheim, strigă cineva, înăuntrul lui
Ehei, strigă cineva, înăuntrul lui
Unde e lumea aia care urla
Cît o ţinea gura
Azi-noapte în somn
Şi domnul acela care mergea înaintea ei
Şi celălalt domn
Care mergea înaintea lui
Cu picioarele înapoi,
De ce doar ziua asta atît de lungă
Şi femeia asta fără carne pe oase
Şi fără un ban în pungă
Şi spaima asta ca un şobolan
Ce trece drumul în amiaza mare
Şi cerul senin de tot şi aproape nul
Prin care mai trece doar uneori
Cîte un înger foarte sătul.

Refugiu

Noapte senină, aspră, viscoleşte
Odaia albă un imens cavou
Ascunsă-n ea ca mortul cel mai nou
Stau pe un pat de gheaţă şi sper că se-ncălzeşte.

Fotografie de Vasile Blendea

Din liniştea deplină care părea să fie
Aud în ritmul vîntului turbat
De care nici aici nu am scăpat
Capacele a două mari sicrie.

În vreme ce

În vreme ce fata care dansase cu atîta graţie
Ducea capul sfîntului către mama sa
Iar cinstita adunare se desfăta
Înfierbîntată de marea senzaţie

Eu am coborît în tăcere scara de piatră
Pînă în temniţa aceea adîncă
Şi m-am uitat prin întuneric la sîngele lui
Care curgea încă.

Nu ştiam cum să fac să-l opresc
Noroc cu fata aceea fermecătoare care dansa iară
Şi murmura în gînd că ea nu capul
Ci trupul lui Ioan ar fi dorit să-l ceară.

Atunci au venit din nou cei patru robi
Şi au luat trupul sfîntului pe umerii lor
Şi l-au dus acolo unde i-au dus şi capul
Care îl aştepta învingător.

Pastel

Încep zăpezile să se topească
Acelaşi noroi prin sate şi prin oraşe
Şi suflete murdărite în mersul aiurea
Şi păsări mari, flămînde şi ucigaşe.

Trag încet la trupul de mort
Visat noapte de noapte de fiecare
Un popor de corbi vine de peste tot
Şi ne cere trupul lui de mîncare

Şi ne cere sîngele lui să se spele
Pe mîinile sale pline de sînge.
O, cît de nevinovat mi se pare acum
Un corb care şi-a pierdut somnul şi plînge.

Cu melancolie

Melancolia coboară încet
Dintr-un cer de metal în care
Dumnezeu şade singur pe tronul lui
Bătut cu lacrimi asemenea diamantelor

Unde eşti, atunci cînd se naşte
Lacrima pură care nu mai curge
Închisă în ochiul meu ea rămîne
Ca trupul cald al sfîntului Ioan.

Pe el nimeni nu l-a cerut. Din el
Sîngele curge încă în vreme ce capul
Cioplit în marmură şade la masa lor
Pe o tipsie de aur.

Cine se uită liniştit în ochii lui
Cine petrece acolo cînd eu te caut
Cu melancolie, carne uitată
În întuneric, pe pietrele reci.

Căutare

Lumea se stinsese fără să ne dăm seama
Ce mai rămăsese din ea era mort
Te căutam cu disperare să faci ceva
Şi începusem să-ţi port

O cumplită ură că te ascunzi
Chiar în ochiul în care te sorb
În fiecare zi de peste lucruri
Pînă cînd te simt în el ca un orb

Şi te simt în urechea mea ca un surd
Şi te simt pe limba mea ca un mut
Rostogolindu-te pe o silabă
În care totul a încăput

Odată şi încă o dată pe cînd cu
Scormoneam tot cerul şi tot pămîntul
Şi căutam cu disperare acea literă vie
Cu care să fac înapoi Cuvîntul.

Întoarcere

Ne-ntorsesem. Nu mai era nimic din ceea ce este acum
Mă luase fără să vreau somnul
Şi începusem să mă încerc singură
Aşa cum m-ar fi încercat Domnul.

Tata era încă viu. Munceam din greu
Pămîntul nostru care nu prea rodea
Şi ţi-am adus o jertfă din seminţele lui
Şi aşteptam să te bucuri de ea.

Ştiam totuşi că tata murise demult
Şi adusesem jertfa aceasta pentru el
Cînd am simţit deodată nările tale tremurătoare
Tînjind după mirosul de carne de miel.

Ne-ntorsesem în alte vremuri.
Trecusem demult
De patruzeci şi opt şi de Turnul Babel
Şi mirosea a carne friptă de miel
şi-ncepuse
Să-mi fie frică pentru fratele nostru
Abel.

CĂRŢILE SĂPTĂMÎNII

Odată cu primăvara, au răsărit şi editurile particulare, deocamdată doar sub forma unor anunţuri prevestitoare de inflaţie în domeniul delicat al tipăririi de cărţi. Nu am văzut nici un volum scos de o astfel de întreprindere dar poate că nu va mai trece mult şi iniţiativa o să învingă şi aici inerţia. Pregătim oricum tuturor, vopsită proaspăt, aceeaşi ştachetă înaltă şi uşor de doborît.

Horia Gârbea

PRELUDII EPICE
Editura Eminescu

● „Acest volum reprezintă selecţia finală (curat finală! sper că s-a terminat cu debutul „colectiv") a celei de-a IV-a ediţii a concursului de debut al Editurii Eminescu".

Aşa sună rîndurile de pe pagina de gardă. Urmează o prefaţă cam sceptică a lui Ion Cristoiu, care parcurge cu mers de „expres" materia compactă a cărţii. Cît despre autori, ei sînt la număr 13 (ptiu ! drace !) precum participanţii la Cina cea de taină. Aşezaţi într-o ordine care nu poate fi nici alfabetică nici valorică, ei se împărtăşesc cu bucate sărace (15 coli tipar) încît nu-i prea elocvent care este între ei Iisus şi care Iuda.

Dacă e să ne luăm totuşi după cele cîteva pagini care le revin, aş spune că există printre ei doi autori cu scris delectabil şi arătînd anumite aplicaţii către proza realistă de observaţie, aceştia fiind Gabriela Dragnea şi Gabriel Năstase. Încolo, vai şi-amar.

Sigur, nu se pune problema ca toţi participanţii la astfel de înghesuită adunare să fie geniali. Supără însă monotonia tematică şi de scriitură a fiecăruia şi a tuturor la un loc, încît îmi vine să cred că selecţia s-a făcut asemeni unei antologii muzicale realizate de un ins căruia-i place doar ţambalul. Din carte nu rezultă cine a tunat de i-a adunat, probabil o „comisiune".

Trăsăturile comune ale celor mai mulţi dintre antologaţi sînt : relativul păşunism tematic, eludarea hotărîtă a fantasticului, tendinţa unei onomastici complicate (Petre Costache, Virica (?), Firic), convenţionalism în epicul „artist", exersat ca la carte, linearitate, locuri comune dulcege („sub chinurile vipiei, iarba se aprinsese"), „fănuşisme" în descripţie şi „predisme" în dialog.

Trăgînd linie, scorul înregistrat este 2 la 11. Zdrobitor !

Doina Tudorovici
POEME PROVINCIALE
Editura Litera

● „Vine o oră / cînd nu te mai sperie ficţiunea" constată Doina Tudorovici şi are dreptate ; „ce nuanţe triviale are imaginarul", se miră poeta, şi are dreptate.

În general, punctele de vedere etalate în acest volum sînt „juste". Să mă explic : Doina Tudorovici scrie o poezie la limita truismului şi îşi permite s-o facă pentru că ironizează tocmai truismul. Este expusă mica absurditate pe care-o conţine orice adevăr indiscutabil.

Poemele acestea au un caracter pe care l-aş numi, de nu m-aş teme de cuvînt, un caracter teoretic, adică de explorare a limitelor posibilului pînă acolo unde acest **posibil** este nimic altceva decît o imensă **improbabilitate** şi asta-l ridiculizează şi-l anulează complet şi face uitate limitele între care valabilitatea sa există.

Este, fără discuţie, un mod curios de a aborda actul liric, poeta va fi avînd vocaţie de kamikadze compunînd o **Artă a tautologiei**, o **Lecţie a vorbirii anulată chiar din creier** şi alte plonjoane sinucigaşe în domenii pe care poezia nu le explorează.

Condamnabila (falsă) pudoare a poeziei cu toţi nasturii încheiaţi are în Doina Tudorovici un adversar înverşunat, dezlănţuit şi pe-alocuri excesiv de înclinat a lua în tragic păcatul cu pricina.

Poeta urăşte evidenţa : „cum aş supune-ntr-o zi animalul acesta / grotesc evidenţa, şi el acoperă cu definiţii / mici şi băloase o mare vocaţie...". Urăşte „metoda" şi toate ştiinţele (artele) care au nevoie de-o amănunţită propedeutică bănuită a masca minciuna viitoare a teoremelor.

Doina Tudorovici scrie poezia eternei şi enormei suspiciuni, sensibilităţi maladive la posibila deformare. Firul acestei frici de exactitate şi evidenţă dar şi de relativitate şi imprevizibil este prins în versuri ce nu pot lăsa indiferent pe nimeni. Un document psihologic tulburător, un original mod de exprimare a nevoii (banale ?) de absolut.

Moartea unui Imperiu

Secolul al nouăsprezecelea, scrie Andrzej Kusniewicz de cîte ori are prilejul — durează pînă la primul război mondial. Atunci el moare cu adevărat. Şi aceste afirmaţii ale romancierului polonez nu sînt vorbe fără acoperire : cele mai frumoase romane ale sale — **Regatul celor două Sicilii şi Lecţia de limbă moartă** vor încerca să arate cum moare un secol. Cum se sfîrşeşte un Imperiu. Cum se scrie finalul unei lumi.

Am arătat altădată că în romanele agonice ale lui Joseph Roth predomină **cronica,** istoria familiilor. Autorul **Criptei Habsburgilor** descrie agonia unei epoci cu simţul de răspundere al cronicarului. Cu precizia romancierului realist. Aşa vor face, la urma urmei, Franz Werfel, Ştefan Zweig, Bruno Brehm. Expresioniştii vor pune accentul pe culorile tari, pe finalul apocaliptic, pe avertismentul sonor. Wedekind, Kokoschka şi atiţia alţii detestă digresiunea, ocolurile. N-au plăcerea de a povesti. N-au timp. N-au răbdare. Sînt pe baricadă. Kusniewicz îşi scrie opera după ce totul s-a terminat. El are timp. El scrie cu albumul în faţă, cu pozele pe masă, revenind, cît poate mai des, asupra lor. Nimic nu poate fi mai de încredere decît imaginea care îi cade sub ochi. De fapt, de la **Radetzkymarsch,** contemplarea pozei a devenit un ritual literar. Gîndul eroului, starea sa vegetativ-melancolică decurge şi din comunicarea sa cu **emblema** : „Contemplind tabloul (al lui Francisc al doilea de Bourbon, ultimul rege al celor două Sicilii, n.n.) Emil R. se va gîndi : „Duplicitatea numelui regatului dispărut în urmă conţine în sine **germenul, presentimentul şi sentinţa de moarte** (s.n.) ; monarhia noastră are şi ea un nume dublu : habsburgă şi lorenă : şi eu însumi...".

Ca şi cărţile lui Musil, ca şi poeziile lui Trakl, cărţile lui Kusniewicz vor fi, în fond, despre dublu. Despre androginul care, existînd la începutul lumii, va fi prezent şi la sfîrşitul ei. Rareori literatura agonică a Imperiului a propus pagini mai rafinate decît **Regatul celor două Sicilii.** Emil R. şi sora lui, Elisabeth, trăiesc nu numai un timp decadent, ci şi o epocă muribundă. Devitalizatul erou agonizează, presimţind dezastrele războiului : „...şi doar tu singură vei păstra cheia secretului nostru comun. Vezi, te chem pentru ultima oară cu numele tău atît de frumos, unic în lume : Elisabeth ! Lieschen ! te chem pentru a mă confesa odată mai mult ceea ce ştiai... Nimeni în afară de tine în viaţa mea. Nimeni, niciodată !... Şi acum ? Spune-mi ! Va fi o fugă, va fi o trădare ? Un nou, mai grav păcat de moarte ? Şi tu vei şti să înţelegi şi să ierţi un nefericit ? Spune-le că m-a ucis războiul, aceeaşi suflare a sa care va extermina pe atiţia alţii... Sau, mai bine, nu le spune nimic".

Nu numai sfîrşitul de secol austriac îl moşteneşte Kusniewicz de la Hoffmannsthal şi Rilke, ci şi epoca decadentă însemnată de fiorul funebru al cărţilor lui Nietzsche, Dostoievski sau Mallarmé. Prin grila eroului „primei zile de război", marii scriitori ai sfîrşitului de veac stimulează (simulează) valorile unei civilizaţii muribunde. „Sînt condamnat şi blestemat", va spune (scrie) Emil R. De fapt : **„Je suis condamné et maudit".**

Germenul, presentimentul şi sentinţa de moarte sînt prezente în **Lecţia de limbă moartă.** Dacă în romanul mai sus comentat scriitorul încerca să rezolve şi cu mijloace jurnalistice o temă fundamentală (în aceeaşi zi cu Franz Ferdinand e asasinată şi ţiganca Marika Huban. Cum între toate faptele lumii există conexiuni, romancierul va analiza — pentru o dreaptă înţelegere a istoriei — legătura între moartea celor două personaje. Viaţa lui Emil R. ar fi elementul explicativ, barometrul care arată felul „căderii generale"). în al doilea, roman al ultimei zile din primul război mondial, ideea destinului e mai clar subliniată. Romanul e compact, scriitorul nu mai relativizează. Cartea se deschide cu prevestirile pe care o ghicitoare le face ofiţerului Kikeritz. Kikeritz e foarte bolnav. E trimis în spatele frontului — adică într-un orăşel de la marginea Imperiului — pentru a se reface sau pentru a muri. Sîntem în cantonul Smorze-Felizienthal, unde se întind păduri mari, proprietatea unui mare moşier : reprezentantul acestuia este brigadierul silvic Swanda. La joagăr lucrează prizonierii de război.

Iată, privit de sus, universul romanului : pădurile, nodul de cale ferată, orăşelul cu hotelul lui mizerabil. Sînt toposuri ale tradiţiei prozastice. Existau în romanele lui Joseph Roth, S. Zweig etc. Acestora le corespund „lumi" ascunse. Între cele vizibile şi cele invizibile ar fi, în romanele lui Kusniewicz, „tablourile", bibelourile, icoanele, operele de artă abandonate. Ele aparţineau unui **stil.**

Frumosul locotenent încearcă să redescopere lumea de altădată prin aceste mesaje ale ei : colecţionînd porţeanuri, obiecte de faianţă, căutînd în castelele prădate de război produsele marilor manufacturi de odinioară, dar mai ales adunînd din bisericile risipite prin sate şi cătunele locului icoanele pe lemn. Kikeritz se recalifică : din soldat al Imperiului devine erou al maladiei esteticului. Vrea să recucerească el, bolnavul, nu numai valorile unui loc, ci şi stilul unei epoci. Să redescopere sensurile ei. Să învie obiectele aşezate sub semnul morţii.

Un gest magic, s-ar părea : obiectele de artă nu mai sînt păstrate, ele pot învia doar ca zeităţi ale morţii. **Lumii de sus îi** corespunde, după o propoziţie a lui Hermes Trismegistos, **Lumea de jos.** Prin fiecare dintre femeile pe care le întîlneşte Kikeritz, vorbeşte o zeiţă.

★

Moare deci, Kikeritz şi, odată cu el, un Imperiu. Mor de foame, de boală, de epuizare prizonierii de război. Mor sau sînt ucişi. Moare şi ofiţerul bolnav. Fiindcă, înainte de a fi un agonizant, de a se manifesta ca un iubitor de artă (decadentă, dar nu numai !) Kikeritz este **un maestru al crimei.** Aci şcoala lui Sade mi se pare mai eficientă decît în scrisul altor prozatori ai Imperiului : pe această direcţie, Kikeritz îşi are strămoşi în opera celebrului marchiz. Războiul îl obişnuieşte cu crima, iar crima va deveni pentru el o adevărată terapie. Va ucide cu sînge rece, dar şi cu satisfacţia pe care i-o dă „împlinirea unei opere". Locotenentul va realiza „artistic" crima. Este „un artist al masacrului". Erou al decadenţei, personajul lui Kusniewicz va întrupa toate calităţile unui timp al căderii. Al morţii.

Marii prozatori ai Imperiului agonic îşi trag sevele din tradiţiile literaturii austriece, germane. Din filozofii sfîrşitului de secol. Din cărţile sacre ale vechimilor : apocalips, cabală etc. Kusniewicz apelează, mai des chiar decît ne putem imagina că o poate face un romancier al secolului al XX-lea, la Baudelaire. „...totul putrezeşte aici ca într-un furnicar strivit", spune un erou al lui Krleza. În **Lecţia de limbă moartă,** cadavrele prizonierilor nu au timp să putrezească: sînt devorate de furnici. Natura cenzurează fără cruţare. Dar şi natura este masacrată : pădurile locului sînt ucise cu ştiinţă de cei ce au nevoie de lemn. Oamenii joagărului nu sînt decît nişte profesionişti ai masacrului. Dar profesionist al crimei este şi pădurarul, Swanda. Un adevărat curs despre împăierea animalelor ţine în cumpănă altul despre armele de vînătoare.

Ar fi prea mult însă să aşezăm semnul egal între brigadierul silvic Swanda şi locotenentul Kikeritz. Animalele împăiate ale funcţionarului imperial — căci funcţionar este — aparţin lumii de altădată, care conservă un stil. Trofeele de vînătoare pot sta alături de porţelanuri, icoane vechi etc. Ele aparţin unei arte de a trăi, pe cale de dispariţie. Prin vitalitatea sa, Swanda e un om al naturii. Descendent al unei familii de pădurari, Swanda conservă o noblеţe. Vînător, e un om al ordinii.

★

La malaise esthetique, pe de o parte, vitalismul montan pe de alta : criticul poate să încerce o comparaţie cu **Ispititorul** lui Hermann Broch. Aceste rînduri ale capitolului **Amintirea** pot fi citite ca un comentariu la discursurile pădurarului : „Neschimbaţi munţii, neschimbat drumul, neschimbată procesiunea şi iată că într-o asemenea imuabilitate omul şi-a căutat refugiul pentru a-şi păstra viaţa sa fugară ca o umbră, pentru a-i da aparenţa unei forme durabile, ca şi cum ar fi putut să-şi caute refugiul în urmă, către o origine în care e posibil ca limbajul, muntele şi omul să se nască deodată". Broch crede că „limbajul, muntele şi omul" pot foarte bine să se fi născut altădată în acelaşi timp, ca să zicem aşa ridicate şi modelate şi pliate după adîncimi insondabile. În romanul lui Kusniewicz, „insondabilul" e lîngă noi. Scriitorul polonez nu îşi propune descinderi îndepărtate : el ne vorbeşte, prin Swanda, personaj bine placat pe civilizaţia unei anume epoci, **despre stil.** Deci **stilul,** muntele (aşa cum arată el în faţa joagărului) şi funcţionarul s-au născut nu din formele imemoriale, din arhetipurile germinatoare, ci dintr-o istorie foarte bine definită : a Imperiului. **Moartea trăită,** concept utilizat atît în **Ispititorul,** cît şi în **Moartea lui Virgiliu,** există şi în cartea lui Kusniewicz.

★

În cartea lui Kusniewicz **moartea trăită** este „ratată" de eroul central. El este prea „mic" pentru o asemenea temă mare. Moartea trăită este însă apanajul altor personaje : cantoniera Liza Kut, Irena Parafinczuk, chiar echipa de circari sînt eroi ai „lumii de dincolo". Toţi trec „dincolo". Şi mai ales Liza Kut, cea care îl va însoţi pe eroul nostru prin periplul lui de-a lungul Imperiului mort.

★

În peregrinările sale agonice, locotenentul caută imagini : nu imaginile vieţii, ci imaginea morţii. „Viaţa omenească — se spune în **Moartea lui Virgiliu** — este supusă graţiei şi blestemului imaginilor ; ea nu se poate concepe decît în imagini... ele sînt anterioare gîndirii noastre şi mai puternice ca ea, ele sînt în atemporal, ele închid în ele trecutul şi viitorul, ele sînt o dublă amintire a visului şi mai puternice decît noi". Este reflecţia unui scriitor care a încercat să depăşească echivalenţa „imaginilor", simpla lor traducere : Kusniewicz încearcă să-şi regăsească eroul printr-un bombardament continuu de imagini. El nu este al trecutului, el este al unui timp decadent. Toate amintirile lui Kusniewicz se vor opri în parapetul unor imagini : prima dintre ele, într-un cimitir parizian : e „statuia de piatră a unui tînăr, pe care o văzuse cu un an înainte de război... aflată în mijlocul aleii principale a cimitirului Montparnasse din Paris. (...) Tînărul înaripat, semănînd puţin cu Eros, într-un gest evident de epuizare... ţinea în mînă un buchet aplecat în jos. Postamentul înfăţişînd o coloană scurtă purta inscripţia : **Souvenir.** Dar cum se apropiaseră de monument venind lateral, au citit cuvîntul drept : **Avenir.** Deci făgăduiala unei continuităţi, a unei existenţe cît se poate de reale".

Pariurile lui Broch şi ale lui Musil nu sînt şi ale lui Kusniewicz. El nu şi-a făcut „educaţia filozofică" în Austria tuturor miturilor decadenţei. Kusniewicz scrie după ce **şcoala crimei** a dat elevi şi profesori, atît de violent afirmaţi în cel de al doilea război mondial. Scriitorul polonez nu este, precum aceşti giganţi ai romanului, un reformator, un om al ideilor. Nu se implică în viaţa personajului său. El aparţine unei literaturi care i-a dat pe Gombrowicz, Schulz, Witkiewicz şi, dacă va pactiza cu cineva, va pactiza cu aceştia. Sînt eroii tinereţii sale, revoltaţii unei literaturi naţionale care îşi întemeiază avangarda pe experienţa agonică. Formaţia lui, prin urmare, nu e de filozof. El n-a avut niciodată nostalgii în această direcţie. Cu educaţia estetică împlinită lîngă simboliştii şi postsimboliştii. Kusniewicz îi citeşte pe Broch, pe Musil, cu ochiul unui autor pentru care epoca marilor sinteze s-a încheiat. Nu mai există marele artist, nu mai trăieşte (agonizează) un Virgiliu care să merite investiţia de idei, de talent, de sacrificiu. Trăieşte doar Kikeritz, locotenentul bolnav, trăieşte devitalizatul Emil R. Agoniile cărţilor lui Broch sau Musil puneau în centrul lor eroi puternici, capabili de a reprezenta, deopotrivă, Viaţa şi Moartea. La Kusniewicz puternice sînt doar femeile, spiritele aflate, deopotrivă, aici şi acolo, în lumea aceasta şi în lumea de demult. Sau în lumea de dincolo. Amintirea imaginii pe care Kikeritz o descoperise într-un cimitir parizian e adusă la suprafaţă de ghicitoarea care îi prevestise locotenentului finalul.

Cine este această Pitia, deopotrivă tînără şi vîrstnică, frumoasă şi scheletică, artistă a circului şi medium ? Cuvintele ei îi sînt traduse locotenentului cu suficientă neglijenţă de brigadierul silvic, bărbat prea puternic pentru a fi intermediarul unor asemenea sentinţe. Femeia va reveni cu prevestiri, ultima dintre ele lămurind şi sensul adînc al cărţii : „«Da, ai să mori în curînd, în curînd». Despre asta m-ai întrebat, nu-i aşa ? Asta ai vrut să afli ? Răspunsul la ,o asemenea întrebare ? Iată-l. Acum îl ai ! Îl ai ! — apoi femeia, aplecată aproape pînă la genunchii locotenentului, începu să vorbească tot mai repede, dar şi tot mai şoptit, mai de neînţeles, de parcă ar fi rostit cuvintele unei rugăciuni, o lungă litanie într-o limbă necunoscută locotenentului Kikeritz, poate în ebraică — gîndi el — poate în arameică sau în turcă, ea poate că a învăţat această limbă colindînd cu circul Dumnezeu ştie pe unde, dar cu mult mai sigur era o limbă inexistentă, limba moartă şi artificială a cabalei, pe care poate c-o slujea, poate că se închinase demult şi pentru totdeauna".

Femeia circului, medium-ul, **prevestitoarea** este şi preoteasa unei religii pierdute. Ca şi Liza Kut, ca şi Irene Parafinczuk, este femeia altei lumi.

Dacă, pe de o parte, scriitorii „imperiului agonic", ai sfîrşitului de secol „se ocupau" de moartea unei lumi, ei încercau, pe de alta, să pună în valoare viaţa secretă, învierea posibilă. Ezoterismele sfîrşitului de veac caută tocmai sursele secrete ale vieţii. Nimic ezoteric în **Lecţia de limbă moartă.** Aluziile la „cultele secrete ale zeiţelor" nu fac altceva decît să ne spună că sîntem în prezenţa unei **limbi moarte.** Nici unul dintre reprezentanţii „prezentului" nu sînt dezlegaţi de cele ce au fost.

Dar au început, deja, să treacă în altă lume. **Lecţia de limbă moartă** pare ilustrarea patetică dar şi ironică a cioranianului **Précis de décomposition** (1949).

Cornel Ungureanu

Urmare din pag. a 4-a

Despre dialog

definitiv, şanse certe de a fi respectaţi. Acest respect înseamnă să recunoaştem partenerului responsabilitate şi să-i ascultăm şi examinăm apoi opiniile. Nu este bunăoară, dialog, atunci cînd interlocutorul este dezavuat înainte de a fi ascultat, invocîndu-se aspecte personale ca probă pentru sau contra tezelor sale. Dialogul exclude recursul la **argumentum ad hominem !**

Dialogul este adesea, dacă nu trădat, cel puţin întrerupt, şi aceasta din cauze structurale, interioare lui. Am în vedere două, mai pregnante. Prima ţine de împrejurarea că într-un dialog sînt două roluri — cel de întrebător şi cel de respondent. Primul este caracterizat de folosirea interogativelor, al doilea, de folosirea răspunsurilor. **Nu este dialog propriu-zis, nesegmentat, decît acolo unde fiecare din parteneri are acces, în orice moment, la fiecare din cele două roluri.** Nu este, aşadar, dialog atunci cînd cineva se fixează sau este fixat în rolul de întrebător, fixîndu-l astfel automat pe celălalt în rolul controlat al respondentului. A doua ţine de împrejurarea că într-un dialog partenerii pot recurge la informări, lămuriri, explicaţii şi justificări. **Nu este dialog decît acolo unde partenerii au acces egal la toate aceste modalităţi pragmatice ale comunicării — şi nici unul nu este privilegiat sau obligat la folosirea exclusivă a uneia din ele.** Nu este dialog atunci cînd unul din parteneri este cantonat în oferirea de informaţii (fără obligaţie suficientă la explicaţii şi justificări), iar celălalt este obligat la justificare (fără a putea apela la suficiente informaţii). Cred că dialogul — ca să exemplificăm şi aici destul de precis — dintre partide, în momentul de faţă, este marcat, în continuare, de aceste două lacune esenţiale : asimetrica distribuţie a rolurilor şi asimetrica distribuiţie a modalităţilor pragmatice. Fără îndoială, la nivelul naţional nu se poate dialoga decît cu concepţii şi viziuni articulate, în care problemele de diferite grade de amplitudine sînt ordonate într-o firească scară a generalităţii. Nu se poate dialoga cu cineva care confundă lucruri diferite sau de amploare diferită. Elaborarea de concepţii propriu-zise (şi nu doar de sumare programe, ce conţin revendicări, dar sînt lipsite de soluţii) şi chiar de viziuni articulate este, cred, marea problemă a celor mai multe partide, cu excepţia unora de tradiţie, care au în urmă travaliul mai multor generaţii. Dar odată ce astfel de concepţii şi viziuni au fost articulate, ele trebuie să fie plasate la egalitate în ceea ce priveşte şansele de argumentare, fără privilegii exterioare dialogului, ce ţin de concepţia „lucrului deja făcut". Căci în dialog iese din discuţie orice alt motiv, afară de cel al căutării împreună, prin argumente şi contraargumente, a soluţiei.

Instituirea dialogului veritabil este, în chip evident şi adesea remarcat în ultima vreme, condiţia europenizării culturii noastre politice şi, în fapt, a întregii noastre culturi. Şi nu numai atît. Împotriva unei prejudecăţi tenace, **care vede** în europenizare un atentat la identităţile diferitelor popoare, este de subliniat că un dialog veritabil şi, cu aceasta, europenizarea, reprezintă condiţia acelei bunăstări şi civilizaţii, în afara căreia orice identitate este simplă iluzie.

EMINESCU ŞI AROMÂNII

ÎN studiul său asupra naţionalismului lui Eminescu, D. Murăraşu afirma următoarele : „Nu la stat deci se gîndea Eminescu, ci la naţiune. Nu veleităţile unei vieţi de stat îi atrag privirile, ci posibilitatea pentru români de a-şi păstra libertatea conştiinţei şi limba lor : «românul se vrea pe sine, îşi vrea naţionalitatea, dar aceasta o vrea deplin». Eminescu are mai multă încredere în naţiune decît în stat" [1]).

Acestei acute observaţii a lui Murăraşu îi vom asocia un citat mai amplu, dintr-un articol publicat de Eminescu în „Timpul", din 8/20 octombrie 1880 : „Veni-va timpul în care micile state de la Dunăre să stea în acele legături intime cari existau între ele în secolul al XIV-lea ? Pe atunci le aflam în adevăr legate prin sentimentul de comunitate religioasă, opus puternicelor încercări de prozelitism catolic şi prin tendenţa de-a se desface de supremaţia ierarhiei bisericeşti a Bizanţului şi de-a-şi crea bisericele lor autonome. Vedem apoi dinastiile din Serbia, Bulgaria şi Ţara Românească înrudite, vedem că, fără alianţe formale, **fără idei de federaţiune** [sublinierea noastră, C.G.], toate popoarele acestea se adunară, în jumătatea a doua a secolului, sub acelaşi steaguri în contra Turcilor năvălitori, sub puterea cărora au căzut pe rînd cu toate [...]. Dacă se va întemeia pacea şi pentru anii viitori credem că vechile raporturi cordiale vor renaşte între popoarele dunărene. Condiţie unică pentru ca, fără legături formale chiar, popoarele să reintre în era întreruptă la venirea turcilor în Europa este uitarea micilor rivalităţi de rasă, îngăduirea aspiraţiilor legitime ale fracţiunilor de popoare presărate ca insule etnografice în complexe mai mari, c-un cuvînt dreptatea pentru toţi" [2]).

Din această dublă perspectivă, a sentimentului naţionalist — interpretat în sensul **conservării libertăţii conştiinţei şi a limbii** — şi a afirmării necesităţii realizării unei bune înţelegeri între popoarele balcanice — prin uitarea micilor rivalităţi de rasă şi a toleranţei reciproce —, din această dublă perspectivă trebuie analizate articolele lui Eminescu în care discută direct sau indirect situaţia Aromânilor, polemizînd uneori cu ziarele din Atena, organe oficiale ale cercurilor guvernamentale şi religioase greceşti, care urmăreau deznaţionalizarea Aromânilor. Şi tot această dublă perspectivă stă la baza multora dintre opiniile lui Eminescu în legătură cu posibilitatea sau imposibilitatea soluţionării aşa zisei „chestiuni balcanice" sau „orientale".

Am considerat utilă această introducere pentru a putea delimita principiile călăuzitoare ale lui Eminescu în tema pe care o abordăm, de unele afirmaţii ale sale care, extrapolate din articole şi fără a se ţine cont de tonul polemic general care guverna în ziaristica vremii (şi, am zice, şi în cea de azi !), ar putea crea uneori o imagine falsă. În acelaşi timp însă, va trebui să ţinem seama de faptul — de altfel binecunoscut — că Eminescu a fost ca ziarist, nu numai competent, informat şi înarmat cu o metodă de cercetare cu adevărat ştiinţifică, dar a fost şi o natură pasională şi că nu a ezitat să utilizeze, alături de argumentele strict ştiinţifice sau logice, arma bunului simţ, a ironiei, a sarcasmului şi a paradoxului.

Cronologic vorbind, primul articol în care Eminescu abordează exclusiv tema Aromânilor este datat 1 decembrie 1878 şi a fost publicat în „Curierul din Iaşi" [3]).

Articolul debutează cu următoarea frază : „Un cuvînt la vreme : mi se pare că pentru ţara noastră, împreună cu guvernul ei, au sosit vremea de a se ocupa în mod radical de soarta românilor **din a dreapta** Dunărei". Articolul constituie de fapt un răspuns polemic la adresa unei note a ziarului filo-bulgar „Vulturul", care, conform unei interpretări de fapt eronate a marelui poet, aşa cum se va vedea ulterior, îi numea pe [A]români „găgăuţi".

Ideile exprimate de Eminescu, care ne impresionează şi astăzi prin pertinenţa şi prin caracterul lor extrem de clar şi de sintetic, sînt următoarele :

a) fără un sprijin hotărît din partea României, Aromânii se vor găsi la mare strîmtoare pentru că „Pîn-în prezent românii de peste Dunăre au avut de apărători pe turci, e drept apărători de ocazie şi coruptibili, dar totuşi- încetînd puterea absolută a Kalifatului, ei n-ar mai avea nici un sprijin şi nu pot spera decît în noi". În plus, constata Eminescu „deja aviditatea teritorială grecească, sîrbească şi bulgărească începe a-i privi ca neexistînd pe fata pămîntului, încît s-ar putea prezice că, lăsîndu-i pe mîna fraţilor noştri creştini, tocmai români[i] vor fi aceia cari vor ieşi cu mîna goală din toată afacerea..." ;

b) esenţiale, pentru Aromâni, sînt libertatea bisericească şi scolastică, în timp ce chestiunea încadrării lor teritoriale este secundară : „Am mai spus şi altă dată că, pentru un teritoriu poliglot ca cel turcesc, egala îndreptăţire a limbelor şi confesiunilor va fi lucru de căpetenie, formaţiile teritoriale lucru secundar. [...] Libertatea bisericească şi scolastică pentru românii din a dreapta Dunării trebuie însă asigurată, ca să fie o dată pentru totdeauna scăpaţi de sub presiunea spirituală, în prezent a grecilor, în viitor a altor «fraţi» creştini. Forma cea mai cuviincioasă ni se pare reînfiinţarea vechei mitropolii a Proilabului, care prin organizarea ei bisericească pe baza democratică, cu sinod compus din preoţi şi mireni, să îngrijească de bisericile şi şcolile româneşti în tot cuprinsul Turciei europene" :

EMINESCU — desen de Corneliu Baba

c) dezideratul Aromânilor în ce priveşte libertatea religioasă îi apare lui Eminescu nu doar legitim, ci şi de entitate minoră în raport cu solicitările celorlalte popoare balcanice : „În faţa cererilor tuturor naţionalităţilor din Turcia, credem că cele ale românilor [precizăm că prin români se înţelege aici cei din dreapta Dunării] sînt cele mai modeste din toate şi că nimeni nu va îndrăzni a tăgădui românului un drept de care se bucură deja şi grecii şi bulgarii şi sîrbii şi de care românii s-au bucurat ab antiquo".

Ideile enunţate de Eminescu denotă un acut sens istoric şi politic. Analizate în mod critic astăzi, impresionează nu atît prin importanţa acordată necesităţii existenţei libertăţii bisericeşti şi scolastice a Aromânilor şi necesităţii sprijinirii lor de către România, în condiţiile în care puterea absolută exercitată de Turci — paradoxal apărătorii Aromânilor — începea să fie tot mai subredă ; impresionează mai ales prin originalitatea soluţiei propuse pentru salvarea fiinţei etnice a Aromânilor şi anume „reînfiinţarea vechei mitropolii a Proilabului", imaginată de poet ca un fel de scut de apărare împotriva „presiunii spirituale" a Grecilor sau a altor „«fraţi» creştini". E adevărat că o asemenea soluţie conţinea şi o doză de utopie. Se ştie că mitropolia Proilaviei, care cuprindea odinioară ţinuturile Brăila, Ismail, Reni, Chilia, Cetatea-Albă, Tighina şi Hotin, a cărei reşedinţă era la Brăila şi care a fost desfiinţată definitiv în 1829 prin Tratatul de la Adrianopol, era independentă de ierarhiile bisericeşti din Moldova şi din Ţara Românească, dar ţinea de Patriarhia din Constantinopol [4]). Cercetările au demonstrat însă că Patriarhia din Constantinopol a fost totdeauna contrară acordării Aromânilor dreptului de a celebra slujba religioasă în propriul lor idiom [5]) şi că faimoasele bande greceşti de „antartsi" au fost uneori ajutate în acţiunile lor criminale contra Aromânilor tocmai de către clerul grecesc [6]).

Soluţia separării, pe plan religios, a Aromânilor de Greci, esenţială pentru frînarea procesului lor de deznaţionalizare, este prospectată de Eminescu şi în articolul intitulat **Macedoromânii**, apărut în „Timpul" (VII, nr. 187) din 27 august 1882 [7]), articol care precede publicarea unei scrisori a lui Alexandru Pencovici privind unele afirmaţii tendenţioase ale ziarului grecesc „Le Messager d'Athenes", despre care ne vom ocupa ulterior. Din informaţiile lui Pencovici — a firmă Eminescu — „se va vedea că un popor întreg, aproape egal la număr cu grecii, e supus unui sistem de deznaţionalizare din cele mai odioase, prin presiunea unei biserici străine şi a unor societăţi de agitatori străini al căror scop e dezmembrarea Imperiului otoman şi substituirea etnocraţiei turceşti prin etnocraţia grecească". Şi urmează soluţia prospectată : „Ni se pare că mijlocul cel mai eficace pentru a emancipa această populaţie latină de influenţa bizantină ar fi despărţirea ei bisericească de greci, ceea ce-au făcut bulgarii, ceea ce au făcut românii din Banat şi graniţa militară. Biserica răsăriteană e naţională : ea nu numai admite, comandă chiar ca serviciul în biserică să se facă în limba grăită de popor. E, o constatăm cu durere, o ruşine ca în a suta a nouăsprezecea membrii unui popor de douăsprezece milioane aproape să fie siliţi, sub un guvern neogrecesc, de-a întrebuinţa în şcoală şi biserică limba unui stat străin şi lor şi poporului dominant al osmanilor, şi să fie prada unor agitaţii îndreptate în contra existenţei Imperiului otoman şi a însăşi existenţei lor".

Eminescu denunţă deci procesul de deznaţionalizare la care erau supuşi Aromânii, din partea Grecilor, denumeşte biserica grecească „biserică străină" — străină în sensul că nu le permitea Aromânilor să-şi folosească propriul lor grai în biserică, ci-i silea să utilizeze limba greacă — şi-i consideră pe Aromâni, în mod inechivocabil, Români, vorbind în acest sens de membrii unui popor de aproape 12 milioane. Ca şi în alte ocazii, pe lîngă o profundă cunoaştere a stării de lucruri, Eminescu ne surprinde introducînd în discuţie un raţionament oarecum inedit şi anume acela că, fiind biserica răsăriteană o biserică naţională, ea nu doar admite ci chiar statorniceşte ca liturghia să se slujească „în limba grăită de popor", în cazul în speţă în limba Aromânilor [8]).

Pe plan cronologic, articolul din 27 august 1882, analizat anterior, a fost precedat de un altul, mai amplu şi deosebit de important, pentru că demonstrează excelenta informaţie istorică şi lingvistică a lui Eminescu în ce-i priveşte pe Aromâni, raportată, firească, la cunoştinţele epocii. Articolul, publicat în „Timpul" din 11 august 1882 [9]), constituie de fapt un răspuns la cel apărut în ziarul şovin grecesc „Le Messager d'Athenes" din 17/29 iulie 1882 [10]). Oficiosul din Atena comentase în mod tendenţios datele unui pretins raport trimis guvernului român de inspectorul Al. Pencovici, în realitate un simplu călător în diverse ţări, printre care Grecia şi Turcia, aşa cum el însuşi declară în scrisoarea publicată în „Timpul" din 27 august 1882 [11]).

Articolul lui Eminescu debutează cu următoarea frază : „De mai multe ori am observat tendinţa foilor greceşti de-a tăgădui existenţa pînă şi a acelor resturi de populaţiune traco-romană care-n evul mediu, mult mai răspîndită decît astăzi, îşi întindea insulele sale etnice în toate teritoriile Împărăţiei Răsăritului" [12]).

Eminescu insistă asupra vechimii Tracilor în Peninsula Balcanică şi aminteşte faptul că, în contact cu Romanii, aceşti Traci s-au romanizat, adică, precizează „au devenit români" [13]), apoi publică în traducere românească textul din „Le Mesager d'Athènes". Spaţiul redus pe care îl avem la dispoziţie nu ne permite să insistăm prea mult asupra acestui text tradus ; ne vom limita doar la enunţarea citorva idei, a căror cunoaştere e necesară pentru o mai bună înţelegere a răspunsului pe care îl dă Eminescu. În ziarul grecesc se susţinea că doar Grecii erau elementul indigen iar coloniile de cuţovlahi s-au stabilit în mijlocul lor. Colonii romani s-au contopit şi asimilat cu Grecii, elementul autohton al ţării, se afirmă, dar, cu toate acestea „ei au continuat a vorbi un **patois care se-apropie mult mai mult de limba provensală decît de cea română**, ceea ce dovedeşte într-un mod **victorios** că cuţovlahii, de rasă greco-latină, veniţi din Occident, nu sînt deloc, **precum se pretinde în Bucureşti, coloni veniţi de pe malurile Dunării.** Numai dacă românii s-ar pretinde moştenitori ai vechilor romani — ceea ce-ar fi absurd [...] — ar putea să pretindă drepturi de protecţie asupra cuţovlahilor din Imperiul otoman" [14]). Urmează alte consideraţii de ordin politic, privind, mai cu seamă, propaganda română în rîndul cuţovlahilor, sortită eşecului, după oficiosul grec.

În replica sa Eminescu renunţă, programatic, să discute opiniile politice din ziarul grecesc şi-şi propune să releve doar erorile istorice şi filologice.

Pentru a demonstra vechimea atestării „românilor balcanici" [15]) — cum îi numeşte Eminescu — în sudul Dunării, sînt amintiţi, pe rînd, numeroşi cronicari bizantini şi occidentali, un faimos călător, şi sînt menţionate, generic, şi documentele împăraţilor bizantini. Întrucît este vorba de un pasaj extrem de important, îl vom cita integral : „Deja Theophylact, sub anul 579, şi Theophan, sub acelaşi an pomenesc de români în oastea trimisă în contra avarilor ; sub anul 976 Cedrenus povesteşte că între Prespa şi Castoria călători români au ucis pe David, fratele ţarului bulgar Simeon. De aici înainte existenţa românilor balcanici nu mai e tăgăduită de nimeni. Anna Commnena [i]i citează în jumătatea a doua a secolului al XI-lea lîngă Exeva. În jumătatea a doua a secolului al doisprezecelea călătorul evreu Benjamin de Tudela [i]i găseşte în munţii Tesaliei, nesupuşi de nimeni, cu totul neatîrnaţi şi o spaimă a grecilor. Nicetas Choniates în fine numeşte munţii Tesaliei Valahia Mare. În toată suta a treisprezecea numirea veche de Tesalia ieşise din uz şi se-ntrebuinţa numai numirea de Valahia. George Acropolita, G. Pharantzes, catalanul Ramon de Muntaner, Henry de Valenciennes, apoi chiar hrisoavele împăraţilor bizantini numesc ţara Vlahia Mare, Blaquie la Grant, Etolia şi Acarnania numesc Vlahia Mică (Phrantzes), partea de sud-est a Epirului, vechea Dolopie, se numea Vlahia Superioară.

Teodor Angelos Comnenos Duca domneşte în suta a XIII-a peste Epir, Tesalia, Albania şi Macedonia, cari toate la un loc se numesc Vlahia, atît de către scriitorii bizantini cît şi de cei occidentali.

Departe dar de-a fi numai o mînă de coloni romani, românii erau în evul mediu unul din popoarele cele mai numeroase ale Peninsulei, după toată probabilitatea traci romanizaţi, ca şi cei din Dacia. Rolul cel mai însemnat [i]l joacă sub asanizi, dintre cari Ioaniţiu, în răspunsul dat papei Inocenţiu III, se declară a fi el, împreună cu poporul, de origine romană, mulţumind papei că l-a adus la această cunoştinţă. Poporul românesc al Peninsulei a fost asadar absorbit de greci şi de bulgari şi din el n-au rămas decît aceste puţine fragmente ce le vedem azi, dar despre cari nu e nici o îndoială că ei sînt autohtoni, şi grecii — coloni ce locuiesc între ei. Nici nu se poate altfel, de vreme ce grecii sînt pretutindeni coloni, în Asia Mică pe ţărmii Mării Negre şi-n alte locuri" [16]).

Comentînd, am zice în mod cam superficial, articolul poetului din care am reprodus datele esenţiale, D. Vatamaniuc afirmă că Eminescu demonstrează „vechimea românilor în Balcani, pe baza izvoarelor istorice la îndemîna oricui şi care nu puteau fi contestate. Poetul pune la contribuţie tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, **Fragmente din istoria românilor**, pe care îl traduce în 1878 şi se tipăreşte în 1879" [17]).

În primul rînd trebuie relevat faptul că aceste izvoare istorice nu erau nicidecum la îndemîna oricui la această dată, ba, dimpotrivă, erau puţin cunoscute şi folosite. În al doilea rînd, lucrarea lui Hurmuzaki nu conţine o serie de informaţii prezente, în schimb, în articolul lui Eminescu cum ar fi, de pildă, referinţele la Theophylact şi Theofan, la Cedrenus, la G. Phrantzes, la Ramon de Muntaner şi Henry de Valenciennes.

În realitate Eminescu a folosit şi alte surse, în afară de tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, surse de altfel de puţină vreme puse în circulaţie atunci, de ştiinţa vremii [18]). Pasajul din cronica lui Giorgios Kedrenos referitor la vlahii călători care au ucis, în anul 976, între Castoria şi Prespa, pe David, fratele ţarului bulgar, fusese semnalat şi discutat bunăoară iniţial de-abia în anul 1868, de către W. Tomaschek [19]).

A cunoscut Eminescu direct, de la sursă, adică din ediţiile cronicarilor bizantini, în greacă sau în latină, istoria „Românilor balcanici" (care se confundă, de fapt, mai cu seamă în ultima ei parte, cu istoria Aromânilor), sau a utilizat surse indirecte şi care sînt acestea ? Răspunsul la întrebare implică o cercetare atentă şi extrem de dificilă a posibilelor izvoare, ca şi a întregului material conservat în manuscrisele eminesciene şi care nu a fost încă publicat integral.

Din sondajele pe care le-am efectuat, în lipsa unei asemenea cercetări exhaustive în momentul de față, am putut constata că cel puțin în anumite circumstanțe Eminescu a apelat direct la surse.

Astfel, printre fragmentele de traduceri efectuate de poet și recent publicate, se află două care interesează direct tema pe care am abordat-o aici : în primul sînt traduse cîteva rînduri dintr-o versiune latină a cronicii lui Nicetas Choniates în care este vorba despre Vlahi [20]). În cel de al doilea, Eminescu copiază și traduce un pasaj din **Sfaturile și povestirile** adresate de generalul bizantin în retragere, Kekaumenos, fiilor săi, sfaturi constelate de numeroase relatări ale unor evenimente trăite de general [21]). Se știe că opera lui Kekaumenos a fost descoperită tîrziu de bizantinistul V. Vasiljevskij în biblioteca sinodală din Moscova și că unicul manuscris păstrat acolo a fost prezentat și publicat fragmentar în 1881, de către Vasiljevskij [22]). Cunoașterea acestei prime editări, din sursă directă, și traducerea unui pasaj din Kekaumenos, sînt deosebit de importante atît pentru relevarea vastului orizont istoric al poetului, cît și prin datele conținute în pasajul generalului bizantin cu privire la coborîrea strămoșilor Aromânilor de azi, a Vlahilor de lîngă Dunăre și Sau (Sava), în Epir și Macedonia [23]).

Ce alte surse va fi folosit Eminescu nu știm, pentru că sîntem siliți, cel puțin deocamdată, a ne situa în cîmpul ipotezelor.

În acest sens poate fi semnalată lucrarea lui Hopf, din 1870, în care se amintește de satul valah Exeba ori Exeva, din Thessalia, la anii 1081—1084, după informația oferită de scrierile Annei Comnena [24]). La fel, L. Heuzey nota în volumul său din 1860, că în anii 1119, 1294, 1304 și 1343 Thessalia era cunoscută cu apelativul de Valahia [25]). Rosler, de asemenea, de multe ori menționat de Eminescu, îi citează pe Ramon de Muntaner și pe Henry de Valenciennes (dintre care ultimul numește acest teritoriu chiar Blaquie la Grant) și-l pomenește și pe Beniamin de Tudela [26]).

Ideea că [A]Românii din Peninsula Balcanică erau „după toată probabilitatea, traci romanizați", idee care revine și în alte articole ale lui Eminescu, fusese enunțată într-o formă și mai categorică de către Pič într-o lucrare publicată în germană în 1880, la Leipzig : «Dacoromânii sînt Daci romanizați, Macedoromânii sînt Thraci romanizați și veniți în actualul lor teritoriu din nordul peninsulei» [27]).

O examinare atentă a diverselor ediții ca și a respectivelor comentarii care au însoțit publicarea scrierilor lui Theophylactos Simokattes și ale lui Theophanes ar putea explica eroarea anului indicat de Eminescu — 579 în loc de corectul 587 — an în care au fost rostite faimoasele cuvinte **retorna** (sau **torna, torna**) **fratre** [28]). Interesant ni se pare însă faptul că aceeași greșeală de datare apare într-un studiu al cunoscutului istoric A. D. Xenopol, studiu publicat în 1883, deci posterior articolului lui Eminescu [29]).

Ideea că Românii [=Aromânii] din Peninsula Balcanică sînt autohtoni, susținută de Eminescu pe baza documentării de care dispunea, a fost ulterior confirmată de cunoscuți cercetători, chiar dacă în ce privește autohtonia lor — totală sau numai parțială — în locurile în care trăiesc astăzi, se înregistrează în bibliografia de specialitate unele divergențe. Trebuie considerată, în schimb, o exagerare, afirmația lui Eminescu că Grecii sînt coloni ce locuiesc printre [A]românii din Peninsula Balcanică.

O ultimă observație privind raporturile dintre graiul Aromânilor, limba română (numită de Eminescu dacoromână) și limbile romanice occidentale. Iată ce spune poetul : „Cît despre limba macedoromânilor, e azi un adevăr cunoscut de toți că e numai un dialect al limbei dacoromâne și că n-are a face deloc cu limbile neolatine ale Occidentului. Studiile recente ale lui Miklosich au dovedit-o cu toată evidența. Atît dialectul din Istria cît și cel macedoromân sînt varietăți a limbei dacoromâne, cu mici deosebiri fonologice și cu mari și hotărîtoare asemănări" [30]). Surprinde și astăzi claritatea cu care Eminescu enunță, în puține cuvinte, statutul de dialect, de varietate a limbii [daco]române pe care îl are aromâna, convingeri bazate, fără îndoială, pe cunoașterea directă a lucrărilor unor mari lingviști din epocă, cum ar fi, de pildă, cele ale lui Miklosich [31]).

Tot un răspuns polemic la adresa unor afirmații absurde conținute într-un ziar grecesc, de astă dată este vorba de „Journal d'Athènes", stă la baza articolului intitulat **Apostol Mărgărit**, publicat de Eminescu în „Timpul" din 5 mai 1883 [32]).

Așa cum proceda de multe ori, Eminescu reproduce mai întîi, în traducere românească, textul franțuzesc. Anunțînd arestarea lui Apostol Mărgărit — unul dintre promotorii mișcării naționale aromâne [33]) — „Journal d'Athènes" îl numea „renegat al elenismului" și îl acuza de a fi călătorit „prin satele locuite de greco-români", îndemnîndu-i pe aceștia să aleagă din fiecare sat cîte un băiat pe care să-l trimită la școala militară din București. Reîntorși, după studii, în satele lor natale, acești tineri ar fi urmat să-i conducă pe conaționalii lor „în război în contra turcilor (?!) cu scopul **de-a uni Macedonia cu România**".

În comentariul său, ca de obicei extrem de clar și de concis, Eminescu îmbină, de la bun început, ironia și sarcasmul cu informația precisă, prin trimiteri la operele unor cunoscuți savanți : „Expresia de **greco-români** e atît de improprie ca și afirmarea că iedul e fiul zimbrului. Nu există greco-român, precum nu există greco-spaniol sau greco-englez. Românii din triunghiul tracic sînt tot atît de români și tot atît de puțin greci ca cei din Maramureș de ex. E o viclenie comună a numi pe un popor radical deosebit de cel grecesc bă grec vlahofon, ba greco-român, ba cîte toate. Ca și cînd cercetările unui Miklosisch, Tomaschek, Thunmann și alții se pot escamota prin neadevăruri grecești. [...] A trimite băieți la școala militară din București și a crea din ei cadre în contra **turcilor** pentru **a uni Macedonia cu România** e o aserțiune atît de încornorată încît nimeni nu e destul de simplu de-a o crede. Dar a trimite băieți în școala militară și a face din ei ofițeri cari să lupte **alături** cu turcii în contra grecilor, cînd acestora le-ar veni pofta să realizeze harta etnocratică a d-lui Paparrigopulos, iată o idee cu mult mai probabilă, pe care-o recomandăm tuturor macedoromânilor".

Pericolul pe care îl reprezenta panelenismul pentru popoarele din Balcani a fost relevat în repetate rînduri de Eminescu, fapt demonstrat, bunăoară, de articolele publicate anterior în „Curierul de Iasi" din 10 octombrie 1876 și în „Timpul" din 25 mai 1880, asupra cărora vom reveni cu altă ocazie, cînd vom analiza concepția lui Eminescu în „ce privește soluționarea așa numitei chestiuni balcanice" sau „orientale".

În articolul pe care îl examinăm în acest paragraf, poetul precizează că nimeni nu viza unirea Macedoromânilor cu România — operație, am zice noi, de altfel imposibilă, din motive geografice ! — dar sugerează, în schimb, „concordia deplină între albanezi, turci și macedoromâni, pentru a apăra patria lor tracică de apetiturile de cucerire din Atena" [34]).

Articolul se încheie cu următoarele cuvinte : „Românii Peninsulei Balcanice sînt cunoscuți din evul mediu că **romaioctoni**, ca exterminatori de greci. Pentru a fi ceea ce au fost părinții lor n-au nevoie de alt decît să rămîie români. Cineva nu poate renega ceea ce nu-i al său ; un român nu poate renega elenismul ; el nu se poate decît lepăda de ceea ce nu numai nu e al său, dar e diametral opus întregei lui naturi. Abia există în lume vreo deosebire mai mare decît între caracterul drept și deschis al aromânului și cel pervers și parazitic al grecului" [35]).

Finalul articolului poate părea șovinist și probabil că, într-o anumită măsură se poate vorbi, în acest caz, de anumite **accente** șovine. O analiză **obiectivă** și **globală** a publicisticii lui Eminescu, demonstrează totuși că marele nostru poet nu a fost de fapt cu adevărat rasist, cînd s-a pronunțat în diverse ocazii împotriva Evreilor și a Grecilor. În concepția sa Evreii și Grecii erau considerați, în genere, popoare neproductive, care trăiau exclusiv din comerț. Or, pentru Eminescu, productivi erau țăranii, erau meseriașii, dar nu negustorii, circiumarii etc., care trăiau exclusiv pe spinarea celorlalți. Influențat de anumite idei ale unor economiști ai vremii, Eminescu este, și cu acest prilej, un apărător al vechilor stări de lucruri, al armoniei sociale (și nu doar sociale !) pe care o admira în trecutul principatelor române, dar pe care o considera fărîmițată și complet degradată în epoca sa [36]). În al doilea rînd trebuie relevat că multe dintre mărturiile cronicarilor bizantini și occidentali din Evul Mediu demonstrează existența unei profunde animozități între Greco-bizantini și Latino-romanici. De asemenea, fără a accepta teoria posibilității existenței unei uri integrale între rase, sau între popoare considerăm că incomprensiuni **reciproce** și un anumit dispreț reciproc s-au manifestat în decursul secolelor, și implicit în secolul al XIX-lea între Greci și Aromâni în genere, și nu numai la nivelul oficialităților grecești (guvernul și administrația greacă, clerul grecesc etc.). Așa cum

prof. univ. Gheorghe Carageani
— Potenza —

Bărbați în horă, fotografiați la Avdela

---

* Toate citatele reproduse în prezenta comunicare au fost extrase din monumentala ediție critică începută de Perpessicius și continuată în zilele noastre. Este vorba de Academia Republicii Socialiste România — Muzeul Literaturii Române, **M. Eminescu, Opere. IX. Publicistică 1870—1877.** Albina, Familia, Federațiunea, Convorbiri Literare, Curierul de Iași. Studiu introductiv de Al. Oprea, Editura Academiei R.S.R., București 1980 ; **idem XI, Publicistică 17 februarie — 31 decembrie 1880.** Timpul, Ed. Ac. R.S.R., București 1984 ; **idem XII, Publicistică 1 ianuarie — 31 decembrie 1881.** Timpul, Ed. Ac. R.S.R., București 1985 ; **idem XIII, Publicistică 1882—1883, 1888—1889.** „Timpul", „România liberă", „Fîntîna Blanduziei", Ed. Ac. R.S.R., București 1985 ; **idem XIV, Traduceri filozofice, istorice și științifice.** Hurmuzaki — Rötscher — Kant — Leskien — Bopp — Articole și excerpte. Studiu introductiv de Al. Oprea, Ed. Ac. R.S.R., București 1983.

[De adăugat (14-16-89) : Nu am avut la dispoziție volumele X și XV, care din cîte știm, nici nu apăruseră încă la data la care am redactat prezenta comunicare (aprilie — mai 1989)].

1) Cfr. D. Murărașu, **Naționalismul lui Eminescu**, Ed. „Bucovina", I.E. Torouțiu, 1932, p. 68. Opinia lui Murărașu este împărtășită și de Al. Oprea, autorul studiului introductiv intitulat **Publicistica lui M. Eminescu,** în M. Eminescu, **Opere IX,** cit., p. 30.

2) M. Eminescu, **Opere XI,** cit., p. 360—361.

3) Comentariul nostru și citatele au în vedere articolul reprodus în amintita ediție de **Opere IX,** p. 276.

4) Cfr. I.A. Candrea, Gh. Adamescu, **Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească". Partea II : Dicționarul istoric și geografic universal** de Gh. Adamescu, București [1926—1931], s.v. PROILAVIA.

5) Cfr. G. Carageani, **Gli Aromeni e la questione aromena nei documenti dell'archivio storico diplomatico del ministero degli affari esteri italiano** (1891—1916), în „Storia contemporanea", XVIII, n. 5, ottobre 1987, pp. 952—958.

6) **Ibid.,** pp. 963—964. După publicarea articolului lui Eminescu de care ne-am ocupat pînă acum, poetul revine cu o scurtă notă pe 10 decembrie 1876, tot în „Curierul de Iași". Reproduce inițial rectificarea din ziarul „Vulturul", în care se preciza că populația denumită „gagauzi" e constituită din Bulgari turcizați și, ulterior, unii dintre ei grecizați. Eminescu se declară satisfăcut de această rectificare, dar nu pierde ocazia să afirme că „eroarea noastră a provenit din motivul că ziarul amintit, vorbind despre populația Macedoniei, au împărțit-o în greci, bulgari și gagauzi, iar despre români n-au spus un singur cuvînt. Fiindcă știam că macedo-românii se mai bucură de cîteva porecliri nepotrivite și nevăzîndu-i deloc amintiți în perspectivele de împărțeală a Macedoniei, am crezut că și redacția numitei foi ne gratifica tot pe noi, căci tot noi sîntem și acolo cu o poreclă și mai puțin politicoasă" (M. Eminescu, **Opere IX,** cit., p. 26).

7) Cfr. M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., p. 179. Din **Comentariile la acest volum,** întocmite de D. Vatamaniuc, aflăm, la p. 477, că articolul a fost reprodus de „Telegraful român" (XXX, n. 104, 7/19 septembrie 1882, p. 415) și de „Gazeta Transilvaniei" (XLV, n. 106, 12/24 septembrie 1882, p. 2). În volum se tipărește pentru prima dată în lucrarea lui Alexandru Pencovici, **Despre românii din Macedonia și Muntele Atos,** București 1885, pp. 2—5. Textul lui Eminescu este reprodus în vol. lui Pencovici în română și retranscris apoi și în aromână (**ibid.,** p. 477).

8) Se știe însă că, pentru a escamota astfel de argumente decisive, autoritățile de stat și ecleziastice din Grecia au susținut îndeobște că de fapt nu există Aromâni [denumiți Vlahi sau Cuțovlahi în Grecia], ci doar vlahofoni — teză pe care o susțin în genere și azi — sau că numărul acestor Cuțovlahi ar fi fost infim, de cca. 10⁄–12 000 de suflete. Informații suplimentare privind lupta Aromânilor pentru dreptul de a avea biserici proprii în care preoții aromâni să poată oficia slujba religioasă în aromână în M.D. Peyfuss, **Die Aromunische Frage. Ihre Entwicklung von den Ursprüngen bis zum Frieden von Bukarest (1913) und die Haltung Österreich-Ungarns,** Wien-Koln-Graz 1974, p. 65 și urm., și în G. Carageani, **Gli Aromeni,** cit., pp. 951—958.

9) Cfr. M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., pp. 164—166. Articolul lui Eminescu s-a bucurat de un larg ecou în presa vremii din România, atît în ce privește comentariile cît și în ce privește reproducerea unor fragmente așa cum o demonstrează ziarele „România liberă", „Națiunea", „L'Idependence roumaine" și „Bukarester Tagblatt" (cfr. Eminescu, **Opere XIII,** p. 474).

10) Cfr. M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., p. 474.

11) Scrisoarea este reprodusă integral în M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., pp. 477—480. Timpul îndelungat al șederii în Grecia și Turcia și interesul arătat de Al. Pencovici școlilor (a)române de acolo, nu exclude o eventuală misiune explorativă cu care Pencovici putea să fi fost însărcinat din partea guvernului român. Nu am avut deocamdată posibilitatea să verificăm această ipoteză.

12) **Op. cit.,** p. 164.

13) **Id.,** p. 165.

14) **Ibid.**

15) De relevat actualitatea sintagmei **românii balcanici** : cfr. N.—Ș. Tanașoca, **George Murnu — istoric al românilor de peste Dunăre,** în G. Murnu, **Studii privitoare la trecutul românilor de peste Dunăre.** Ediție îngrijită și studiu introductiv de N.-Ș. Tanașoca, București 1984, p. 7.

16) M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., p. 166.

17) **Id.,** p. 474.

18) Această este de altfel și opinia lui Al. Oprea, enunțată în studiul introductiv care însoțește vol. al XIV-lea al **Operelor** lui Eminescu [cfr. Al. Oprea, **Biografia intelectuală a lui M. Eminescu,** în **Opere XIV,** cit., p. 37 : „A crede că **Fragmentele din istoria românilor** reprezintă un fel de **alma mater** a cunoștințelor istorice ale lui Eminescu ar fi, desigur, o exagerare. Mai întîi fiindcă, așa cum îl cunoaștem pe poet, el obișnuiește să meargă, de fiecare dată, cînd e posibil, la sursă. Spre pildă, fiind citat istoriograful grec Nicetas Choniates, Eminescu simte nevoia să copieze și să traducă un fragment din cronica acestuia (reprodus în volumul de față)". La acest fragment ne referim, la rîndul nostru, **infra,** și în nota 20.

19) Cfr. N.-Ș. Tanașoca, **op. cit.,** p. 32 și mai ales n. 68 cu informații suplimentare.

20) M. Eminescu, **Opere XIV,** cit., p. 934, mss. 2270.

21) **Id.,** p. 934, mss. 2257.

22) Scrierea lui Kekaumenos a fost studiată cu deosebită competență de G. Murnu încă din anul 1905. Pentru informații suplimentare și pentru un pertinent comentariu cfr. N.-Ș.Tanașoca, **op. cit.,** pp. 36—42.

23) Interesul rapid stîrnit în România de editarea operei lui Kekaumenos este relevat de Al. Elian, care, în lista de personalități ale științei și culturii române ce s-au ocupat, înainte de sfîrșitul secolului al XIX-lea, de acest subiect, îl pune, în primul loc, pe M. Eminescu, urmat de C. Meissner, A. D. Xenopol, Simion Mangiuca, B. P. Hasdeu și D. Onciul (cfr. Al. Elian, **Introducere la Fontes historiae daco-romanae. III. Scriptores byzantini. Saec. XI—XIV.** Ediderunt : Alexandru Elian et Nicolae-Șerban Tanașoca. **Izvoarele istoriei României. III. Scriitori bizantini (sec. XI—XIV).** Publicate de : Alexandru Elian și Nicolae-Șerban Tanașoca, București — MCMLXXV, București — 1975, p. XIX și nota 56).

24) Cfr. K. Hopf, **Geschichte Griechenlands vom Beginn des Mittelalters bis auf unsere Zeit,** publicată în **Enciclopedia** editată de Ersch și Gruber, la Leipzig, în 1870 [Apud Al. Philippide, **Originea Românilor,** volumul întîiu : **Ce spun izvoarele istorice,** Iași 1923, p. XXII și p. 708.

25) Cfr. L. Heuzey, **Le mont Olympe et l'Acarnanie,** Paris 1860, p. 49.

26) Cfr. R. Roesler, **Romanische Studien,** Leipzig 1871, p. 105, n. 3 și p. 108. Henry de Valenciennes este de altfel amintit și de C.R. von Höfler în **Abhandlungen aus dem Gebiete der slavischen Geschichte,** Viena 1879, lucrare publicată cu acest titlu ca extras și cunoscută și lui Eminescu care o traduce integral cu titlul **Românii, întemeietorii Imperiului al doilea bulgar, al Asanizilor, 1186—1257** (cfr. **Opere XIII,** cit., pp. 222—227).

27) Cfr. Jos. Lad. Pič, **Über die Abstammung der Rumänen,** Leipzig 1880 [Apud Al. Philippide, **op. cit.,** I, p. 697]. Eminescu preferă, de altfel, și în alte articole, termenul de Tracoromâni celui de Macedoromâni. Pilduitor în acest sens este următorul citat, important și pentru că relevă că Aromânii nu vizau scopuri politice ascunse, ci solicitau doar dreptul de a avea școli și biserici proprii : „Despre tracoromâni nu mai vorbim. Deși sînt într-un număr destul de mare în Peninsulă, ei nu urmăresc idealuri politice și ar fi bucuroși dacă i-ar lăsa în pace să-și vază de biserică și de școală" (M. Eminescu, **Opere XI,** cit., p. 189).

28) Aceste cuvinte au fost considerate de unii învățați drept prima mărturie a atestării existenței limbii române (eventual a aromânei). Pentru un istoric al problemei și indicații bibliografice, cfr. C. Tagliavini, **Le origini delle lingue neolatine.** Introduzione alla filologia romanza, sesta edizione, Bologna 1972, pp. 548—550.

29) Cfr. A. D. Xenopol, **Teoria lui Roesler. Studii asupra stăruinței Românilor în Dacia Traiană,** în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie", vol. II, București 1883, p. 99. A se vedea și A. D. Xenopol, **Istoria Românilor în Dacia Traiană.** Traducere din limba franceză de N. S. Govora, Madrid 1953, p. 171. [Ediția în franceză a cărții lui Xenopol a apărut la Paris în anul 1896]. Același an, 579, în loc de 587, este de altfel înregistrat de Eminescu într-un articol precedent publicat în „Timpul" din 10 aprilie 1881, în care discută despre pronunțata unitate a limbii române, fapt ce demonstrează și o unitate de origini etnice, afirmînd : „E indiferentă cestiunea daca elementele ce compuneau acest sîmbure de popor modern erau tracice și latine sau latine și ilirice, destul numai că, din al VI-lea secol după Hristos, la năvălirea avarilor în Tracia (a. 579) oastea condusă de Martin și Comențiol e compusă din oameni ce vorbesc românește" (M. Eminescu, **Opere XII,** cit., p. 122).

30) M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., p. 166.

31) Subscriem, în acest sens, celor spuse de Al. Oprea, à propos de traducerea efectuată de Eminescu din August Leskien, și anume că Eminescu nu se limitase la opera lui Leskien, ci, așa cum dovedesc unele note ale marelui poet, se adresase și „lucrărilor unor mari slaviști contemporani", cum ar fi cazul lui Fr. Miklosich (cfr. Al. Oprea, **Biografia intelectuală a lui M. Eminescu,** în M. Eminescu, **Opere XIV,** cit., p. 35). Opinia conform căreia aromâna e un dialect al limbii române și nu o limbă (romanică) de sine stătătoare este acceptată în genere astăzi de marea majoritate a învățaților. Pentru amănunte cfr. G. Carageani, **Sulla sopravvivenza e la vitalità dell'aromeno,** în Università degli Studi di Udine — A.I.M.A.V., **Isole linguistiche e culturali. Atti del 24° Convegno dell'A.I.M.A.V. Udine 13—16 martie maggio** 1987, a cura di Nereo Perini, Udine 1988, pp. 179—180).

32) Cfr. M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., pp. 285—296.

33) Pentru complexa personalitate a lui A. Mărgărit, pe lîngă informațiile conținute în lucrarea lui Mihail Pinetta (**A. Mărgărit,** Iași 1940), informații fără îndoială mai puțin obiective, întrucît Pinetta era, cum se știe, ginerele lui Mărgărit, cfr. indicațiile bibliografice și un portret inedit datorat consulului italian din Monastir, G. de Visart, în G. Carageani, **Gli Aromeni,** cit., p. 937, n. 28.

34) Pentru citatele reproduse pînă acum din articolul publicat în „Timpul" din 5 mai 1883, cfr. M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., p. 295.

35) **Ibid.,** p. 296.

36) A se vedea introducerea lui Al. Oprea la vol. IX cit., p. 24 ; cfr. de asemenea M. Eminescu, **Opere XI,** cit., pp. 360—361.

Continuare în pag. a 14-a

Posteritatea lui C. Stere (I)

Scriind și cumpănind la cartea despre **Viața lui C. Stere** mă tortura întrebarea dacă tragica personalitate a lui Stere are asemănare în istoria noastră modernă. Tragismul, niciodată domolit, al acestui pururea învins — pururea învingător, mi se pare a fi de o paradoxală unicitate. S-a aflat într-o permanentă adversitate cu majoritatea contemporanilor. A fost, în această antinomie, incontestabil, o incompatibilitate structurală. Ralea observase, gîndind, încă în 1926, la această realitate că oamenii noștri sînt obișnuiți să trăiască fără risc, fără fior, fără grandoare fiind, cu chibzuință, acomodanți, neatingîndu-i — de aceea —, eroismul și mucenicia. Stere s-a detașat, avînd în patetismul dăruirii sale ceva tulburător deosebit, care duce gîndul la sfinți, mari aventurieri, iluminați pînă la fanatism, toate deopotrivă ipostaze ale eroicului consubstanțial. Ar fi avut Stere, nu e inutilă întrebarea, resurse moral-sufletești pentru acest continuu eroism în răspăr cu mai toată lumea dacă în conformația sa nu s-ar fi aflat, chiar în perioada plămădirii, o deformare ? Realitatea este că eroul nostru a fost apăsat, de la primele licăriri de conștiință, de condiția urgisită a unui copil nedorit, neiubit de mamă și, de aceea, ostracizat din lumea lui. Ostracizarea (refuzul) a luat forma, răzbunătoare, a contrariului ei : sfidarea, negarea disprețuitoare, pînă la impulsul nimicirii unei lumi ce — prin factorul matern — îi exclusese, relegîndu-l printre slugi și ceilalți, mulți, de jos. S-a trezit, deci, bine instalat, de la început, în această nevroză fără leac. Fără acest sindrom sau numai complex cu siguranță că Stere nu ar fi fost pregătit, psihic, să reziste toată viața adversităților ostracizante. Acest element temperamental și, finalmente, caracterial nu trebuie deloc ignorat ci, dimpotrivă, așezat la locul ce i se cuvine atunci cînd i se reconstituie viața de răzvrătit, în război neîmpăcat cu semenii. Răzvrătirea sa continuă s-a clădit și pe acest sindrom contractat din cea mai fragedă pruncie. Căci ce alta decît răzvrătire a fost abandonarea polemică — la 15 ani — a mediului său de condiție boierească pentru a intra în rîndurile insurgenților narodnici, de pe urma căreia s-a ales cu un exil siberian de un deceniu ? Și, apoi, odată venit în România, și-a putut el găsi undeva împăcarea acomodantă ? Nu i-a părăsit pe socialiști (luîndu-i pe mulți dintre ei cu sine), pentru a intra în rîndurile liberalilor ? Aici, intrus efectiv, nu a fost mereu un „factor dizolvant", suspectat, prigonit, sfîrșind prin a lua distanță pînă a abandona, cu mare zgomot, prin 1915—1916, partidul în care destui credeau că e un sfetnic de taină ascultat și urmat ? Nu a intrat, în anii neutralității și, apoi, în cei ai războiului de reîntregire, în conflict ireconciliabil cu „instinctul național", făptuind și erori impardonabile ? N-a reintrat, în 1920, în viața politică, deși îi adusese atîtea dezamăgiri, fondînd programe țărănismului postbelic, contribuind la făurirea P.N.Ț., pentru a o sfîrși izgonit de aici ?

Nu vreau să exagerez această dimensiune temperamentală datorată unei frustrări din vremea hotărîtoare a copilăriei. Dar, cum spuneam, nici nu poate fi ignorată. Răzvrătirea aceasta permanentă de care vorbeam dezvăluie, incontestabil, o convingere sedimentată. Camus spusese odată că un adevărat intelectual este acela care știe să reziste acelui „l'air du temps", spiritului public generalizant și modelator. Că Stere a rezistat spiritului vremii, încercînd să creeze el altul, socotit mai potrivit și mai necesar, e inutil a depune insistență. Zbaterea lui de o viață e clădită pe o convingere, altfel spus pe o idee pentru care a suferit. Și, vorba lui Ralea, nu mulți sînt, la noi, oamenii care au suferit pentru ideile lor. Avea dreptate. Destinul lui Stere, indiferent pe ce trăsături temperamentale s-a clădit, a fost unul neobișnuit. Nu a urmărit ambiția carierei, a vieții tihnite și a confortului ci înfăptuirea unui ideal. Iar idealul, ca și destinul, i-au fost aproape rectilinii, apărînd stranii contemporanilor, tocmai pentru că le urma inexorabil ca un halucinat. Poate, de aceea, nu a fost înțeles decît de puțini, deranjînd enorm pe foarte mulți. E riscul fatal tragic al unor astfel de destine. Fusese, s-ar cuveni să se știe, tipul rar al omului care suferă pentru omenirea toată. Dostoievski spusese cîndva că omenirea pare a fi trăit pentru a produce, în răstimpuri, o mînă de astfel de exemplare rarisime. Sînt tocmai cei care se ridică, înfruntînd totul, să creeze doctrine (religii, ideologii), se avîntă, cu orice risc, înainte. Ei sînt însă cei care creează viitorul. De fapta și de „nebunia" lor reformatoare depinde — probabil — devenirea umanității înseși. Nu e această specie, cum se crede, de proveniență exclusiv rusească, specifică inteligenției secolului al XIX-lea de acolo, de care Stere a fost, indiscutabil, mult influențat. O găsim, se știe, de-a lungul istoriei, și în destule alte zone geografice. Oricum, îndrăznesc a crede, Stere a fost unul dintre aceste exemplare. Unora dintre aceștia destinul le e mai fast, izbutind, finalmente, să izbîndească, dacă nu integral, cel puțin în oricare măsură. Alții nu au parte nici de asta. A fost Stere un „privilegiat" din prima categorie sau un „năpăstuit" din cea de a doua ? Aș evita răspunsurile categorice, aici, sperînd mult în puterea cititorului de a opta, el însuși, la sfîrșitul lecturii acestei cărți, pentru o dezlegare sau alta.

Astfel de oameni rari sînt unidimensionați și, de aceea, dogmatici. Iar dogmaticii sînt, observase Zarifopol, tipuri afective și sugestionabile. Sugestia începe, de cele mai multe ori, cu ei înșiși, admirîndu-și, enorm, propriile idei și imagini. Apoi egolatria sau numai convingerea nestrămutată în adevărul convingerilor nutrește abundent autoadmirația. Nu e aici loc pentru îndoială, rezervă, revenire sau — cum ar fi posibil ? — recunoașterea unei erori. Și devreme ce nu o recunosc, cum s-ar putea închipui corectarea ei bărbătească? Nu se lasă surprinși, așadar, într-o criză de nesiguranță, drama dilemelor la fel de valabile nu prea o cunosc. Soluția lor, unica, o au totdeauna pregătită, militînd, inclement, pentru înfăptuirea ei. Acest refuz al relativului îl face pe Stere, adesea, inuman și, de ce să nu o recunoaștem ?, puțin simpatic, deasupra ursuzeniei congenitale a acestui om al ghețurilor, niciodată expansiv, mereu ciufut, mîndru și exploziv. Soluțiile pentru eradicarea unei carențe sociale, morale sau politice sînt totdeauna mai multe. El o lua în considerare numai pe a sa, chiar dacă, uneori, a acceptat compromisul temporar cu convingerea neascunsă că mai devreme decît mai tîrziu va triumfa proiectul său. Această fixitate îi conferă ceva din statuia masivă a unui idol instalat pe soclu. Suplețea omenească nu a intrat în formula sufletească a omului și gînditorului Stere Și fără suplețe, fără îndoială, fără relativ e greu, oricine ar fi fost, să se dobîndească acceptare și simpatie. Aceste spirite care se cred demiurgi sînt, totuși, tipologic, niște sentimentali, trăind într-o încordare și iritare perpetue. Altfel spus, sînt romantici, ca structură, acești mesianici pozitivi. Viața lor dăruită, lipsită de bucuriile simple, e aproape imposibilă. Stere este, de aceea, un erou tragic. Impresionant de departe dar greu de suportat, probabil, în apropiere. Încrezător în sine și neputîndu-se coborî pînă la umilința egalității de tratament, nu avea, de fapt, prieteni ci numai amici. Chiar cei cîțiva apropiați știau să-i ocrotească tăcerile, iritările, tainele și... superioritatea de șef necontestat. Era, de aceea, un tragic însingurat, care a și fost titularul rubricii „Din carnetul unui solitar".

C. Stere în 1910

N-ar trebui să se înțeleagă de aici că acest orgolios ar fi fost în stare, conștient, să jignească apropriele. Totul se datora înaltei misiuni în care considera că fusese investit și avea menirea să o împlinească. E condiția damnat tragică a acestor misionari. Pandrea îl socotea, pe drept, un mare reformator social care fuse condamnat la formula imposibilă **Aut-Aut** al supremului curaj, îmbrăcat fiind, din adolescență, cu cămașa morții. Așa a apărut nevoia, senin asumată, de a se instala undeva în absolutul adesea imposibil. Dar nu avea alternativă. Fusese ales, vorba lui Barrès, pentru a face parte dintre marii nefericiți și se supunea destinului său. Și ce bogăție sufletească a dovedit că are C. Stere, acest erou wagnerian sau ibsenian (oricum nordic), descins, la noi, firesc, salvator și de departe ! A fost, ce-i drept, un reformator dogmatic instalat pe soclu, fără îndoieli, rezerve și relativitate. Dar poate fi altfel destinul decît rectiliniu, evitînd fatalmente ocolișul ? E de închipuit un predestinat înclinîndu-se, finalmente, unei banale filosofii sceptice, tolerante cu omenescul obișnuit și șleampăt ? Dimpotrivă, duritatea caracterului și rectitudinea conștiinței sînt aici imperios necesare. Cum poate propune cineva un ideal de viață, o modificare structurală, radicală a așezămintelor existente fiind mereu cotropit de rezerve și îndoieli (adică de prudențe), de dileme dramatice, coborîndu-se la tranzacții egalitare, căutînd să descifreze și să dea ascultare dorințelor comune de acomodare cu viața nițeluș aranjată ? Simțise chemarea și primise investitura. Se avîntase în bătălie. Și de atunci — tocmai din adolescență — nu-l mai interesa nimic alta decît glasul datoriei sale morale. (Motivul datoriei, de sorginte kantiană, a ocupat un loc covîrșitor în filosofia socială a lui Stere). Nu avea de menajat (nu putea) susceptibilitățile celor din apropiere. Îl preocupa exclusiv idealul mare al slujirii întregului popor pentru a cărui eliberare izbăvitoare avea el — și numai el — formula salvatoare. Misiunea era înaltă și investitura supremă. Și-a scrutat conștiința și a admis să o aibă numai pe ea drept instanță de judecată. După principiul eticii lui Platon (din **Republica**): „Omul drept nu ascultă decît glasul conștiinței sale și nu caută pentru faptele sale justificare în părerile altora". Acesta va fi și testamentul său moral lăsat copiilor la moarte, după ce îl așezase, ca motto, în capul **Preludiilor.** Venea acest principiu în conflict cu cel kantian („Să nu consideri pe aproapele tău un mijloc ci un scop") ? Nicidecum. Și, studiindu-i scrupulos viața timp de un sfert de secol, nu am avut niciodată a constata că a desconsiderat perceptul etic, kantian. Dimpotrivă, el a fost victima manipulată a încălcării deliberate a perceptului kantian. Și-a ascultat, într-adevăr, numai glasul conștiinței, urmîndu-și, neabătut, calea. Omul de aproape, chiar dacă nu era socotit un egal, nici ca o biată unealtă nu a fost tratat. Îi respecta demnitatea. Dar era încredințat, întotdeauna, că investitura sa îl instalase pe un podium mai înalt. Și poate că refuzul egalității ca și însingurarea aproape disprețuitoare erau mijloace — nu întotdeauna inconștiente — de a-i proteja pe cei din apropiere. Pentru că furtunoasa cale a înfăptuirii investiturii nu era producătoare decît de mari nefericiri. Nu era un privilegiu ci o grea osîndă, aproape un blestem. Și nu oricine poate duce calvarul, adesea inuman, al hulei, injuriilor de tot felul, chiar al ostracizării, de dragul slujirii unui ideal pentru care merită să suferi. Numai cei aleși de destin pot rezista. Și au fost aleși pentru că sînt caractere dure, știind să nu se încline prejudecăților și moralei comune.

Z. Ornea

Obsesia individualului

Ajuns, dacă nu mă înșel, la a șasea carte*, Bedros Horasangian nu-și dezminte gama de preferințe cu care ne-a(m) obișnuit : alternarea prozei scurte cu romane (mai mult sau mai puțin voluminoase), ambele tipuri de proză cultivînd aceleași teme : **individul,** cu dramele sale existențiale, surprinse cotidian în cîte o „schiță-flash" (în genul prozei generației '80), ori urmărite pe spații largi, de-a lungul, uneori, a unei vieți întregi (**Sala de așteptare, În larg**). Bedros Horasangian este, practic, preocupat pînă la obsesie de **existența** individului, a **omului** celui mai obișnuit, mai „simplu", și încearcă sistematic să urmărească și să fixeze componentele complicatului mecanism ce-i alcătuiesc viața. Totul, pe un fond, uneori (rareori) declarat, direct, alteori, subînțeles, intuit, al **livrescului,** al unei puternice vieți intelectuale — și interioare, afective, deopotrivă ! — ce-și trimite iradierile să învăluie materialul astfel prelucrat. Ceea ce revine cu regularitate, fără încetare, în prozele sale (scurte sau „lungi") este tema **dramelor individului mărunt,** iar preocuparea autorului pentru aceasta se manifestă uneori la modul explicit, direct, în fragmente cu un puternic iz autobiografic. **Autobiograficul** (vorbesc de cel „structural", nu de acela neapărat „concret") este o altă nuanță ce colorează, discret dar simtitor, scrierile acestui neobișnuit de uman prozator, indiferent că se exprimă sub forma unor reverii (să le spunem așa) „romantico-livrești" **(Super sau extra)** ori la modul cel mai direct (cum se întîmplă în **Weekend**), „vocea auctorială" adresîndu-se brusc cititorului cu o cerere imperioasă : „Scrie-mi, cititorule, frate, eu nu sînt un «autre», poți conta pe mine", după cum direct se exprimă, în aceeași nuvelă, tendința perpetuă de-a căuta semnificația ascunsă în spatele celor mai insipide evenimente cotidiene, nebăgate în seamă de nimeni... cu excepția lui Bedros Horasangian : „Despre banal. O anume opacitate a textului. A cuvintelor. A vieții. A percepe detalii aparent insignifiante, mărunte, mărunțite, pînă aproape de anihilare. A da importanță spațiilor libere dintre ele. A sugera. A implica. **A te simți implicat, părtaș direct"** (s.n.). În sfîrșit, din această paletă de nuanțe nu lipsește (poate paradoxal) un anume gen de umor, mai amar, pe alocuri **(Perna),** mai energetic alteori **(Batog de rechin),** caragialesc **(Către asociația de locatari),** sau exploziv, de-a dreptul (și ușor „negru", simultan) spărgînd limitele și alunecînd în grotesc : încercînd să fie angajat la un depozit de lemne, protagonistul, după nenumărate încercări, își sfîrșește relatarea martiriului pentru a-și relata... decesul : „Spre norocul tuturor, a dat o mașină peste mine. Pur și simplu m-a omorît. Am decedat. La înmormîntarea mea a venit foarte multă lume. Au fost prezenți chiar și cei de la depozit. Regretau din tot sufletul ! Cu cine să mă înlocuiască ?...". **(Cum era să fiu angajat la un depozit).**

Observarea „dramelor individului mărunt" ia uneori accente tragice : în **Un cuptor Bessemer,** o femeie bătrînă „locuiește" pe marginea trotuarului, lîngă o stație de autobuz („subiect" pomenit și în **Sala de așteptare),** pînă moare, în **O întîmplare ciudată,** o tînără se sinucide convinsă fiind, datorită încurcării a două fișe medicale, că are cancer, pentru ca în alte titluri, accentele dramatice, halucinant de realiste, să predomine : dramele conjugale **(O tavă de cataif, Secolul luminilor, Lecția lui Cézanne),** eșecurile sentimentale din pricina complexelor **(Memoria, O noapte pe malul lacului Hida, Vasile Conta și vița de vie, Gara Snagov-plajă),** ori evenimentele nefericite, accidentele biologice absurde **(Moartea lui Ionel Ovanez),** dar nu în detrimentul total al unor tonalități „luminoase", cum se întîmplă în **D'ale vieții** ori **Simfonia aproape fantastică,** descripții ale apariției neașteptate a sentimentul de dragoste după o viață exclusiv pragmatică, a unor indivizi strict „materialiști". Din toate se desprinde, încă o dată, preocuparea pentru soarta și condiția omului în contemporaneitatea noastră cotidiană, înclinația („dostoievskiană", i-am zice) de-a **privi** oamenii în dorința de-a le descifra destinul și, în fapt, **misterul.**

Refuzul compromisului, efect, firesc al unei asemenea structuri, se relevă la unii dintre eroii autorului, indiferent că este vorba de un student ce nu s-a folosit de „relația" tatălui său („Orgoliul se plătește scump. Nu. Nu o să schimbe el lumea, dar va putea trăi curat în fața propriei lui conștiințe" — **Prin ploaie)** ori de un profesor, autor de studii ce nu mai acceptă să opereze modificările propuse de redactorul-șef **(Refuzul convențiilor, prejudecăților și idealurilor de carton).** Idealismul acesta, manifestat pe plan social ori intelectual, reprezintă **fundația** pe care se înalță opera lui Bedros Horasangian, și totodată una dintre **structurile ei de rezistență.**

Nicolae Baltă

*) Bedros Horasangian, **Portocala de adio,** Editura „Dacia", 1989.

NOI ÎNTÎMPLĂRI DIN ORĂȘELUL NOSTRU:

„Adevărata poveste a domnului student"

ion manolescu

● Rîndurile ce urmează nu sînt ceea ce se numește de obicei o „prezentare". Sint mai mult un foarte scurt portret de coleg și de prieten. Ion Manolescu, student în anul IV al Facultății de Litere, membru de bază al actualei „formații" a cenaclului Junimea, este un tînăr în care se echilibrează just timiditatea mascat-interiorizată și aplombul caracteristic aproape oricărui participant la debutul în „viața literară". Delicatețea sa temperamentală se vrea ascunsă cu ajutorul unei direcții a replicii sau a privirilor cotidiene, uzuale.

Proza sa ascunde, sub aparența unui realism fără capeane, o tandră intimitate aproape bruscată de „inconjurătorul" personajelor și al autorilor lor.

Cristian Popescu

Multă vreme, locuitorii din **Gas-City**, în frunte cu inimosul lor primar, domnul Tippelton, care nu lăsa niciodată nimic să-i treacă pe lîngă ureche fără să încerce să afle despre ce e vorba, s-au întrebat de ce nenea Johnny tot ocolea femeile, de parcă ar fi văzut cine știe ce monstruozități cînd dădea peste ele. Răspunsul nu părea deloc simplu ; totuși, după mai multe săptămîni de comentarii, bîrfă și investigații pe ascuns, s-au găsit vreo patru sau cinci tinerei (printre care și vestitul Tommy, zis Pumn-de-fier, altădată spaima burlanelor școlii) care să răspîndească în orășel „adevărata poveste a domnului student".

Pentru cei care nu sînt încă familiarizați cu desfășurarea acestei istorii, trebuie spus în treacăt că, încă de acum trei luni, de cînd se întorsese acasă de la studii, stabilindu-se împreună cu Martha, bucătăreasa, în locuința pusă la dispoziție de către părinții binevoitori, nenea Johnny nu mai frecventa băncile facultății și că, prin urmare, nu mai putea fi numit în nici un caz „domnul student". Dar, se vede treaba, fie că adolescenții nu au aflat acest lucru, fie că au preferat să nu-l bage în seamă, lăsînd vechea denumire să-și facă de cap, ei au continuat să-i zică astfel tînărului, considerînd că povestea se potrivea oricum mai bine cu expresia întrebuințată de ei, și nu cu altele.

Bineînțeles, la început, domnul Tippelton strîmbase din nas, își ridicase sprîncenele a nedumerire (fără să uite să scuipe în batistă, după cum îi era obiceiul) și mormăise în barbă, ca pentr u sine : „Ce dracu mai caută ăsta aici ?" Ted Grant, care se afla lîngă el, sprijinindu-se caraghios cu cotul de vîrful gardului primăriei, a azvîrlit în șanț cutia de bere din care fleorpăia de cinci minute și i-a explicat primarului cum stăteau lucrurile — povestea cu minunatele locuri natale, cu slujba, cu „nicăieri nu-i mai bine decît acasă la mama", ș.a.m.d. „Care mamă ?" L-a întrerupt primarul, „Că mă-sa a șters-o cu tac-su în sud și i-au lăsat pe cap coșmelia și pe trăznita aia de Martha!" Grant a încercat să protesteze, mai ales că știa el ce știa în privința bucătăresei, dar primarul nu părea deloc dispus să facă în ziua aceea concesii, așa că s-a dat bătut și l-a lăsat să bodogăne de unul singur.

Dacă ar mai fi zobăvit cîteva clipe, Ted Grant l-ar fi auzit pe domnul Tippelton debitînd unul din cele mai neașteptate lucruri pe care mintea lui fusese capabilă să îl producă : „Pă dracu masă și casă ; ăsta s-a întors fiindcă îi țîțîie curul după o muiere !" Și, ajungînd la concluzia respectivă, după un mare efort de gîndire, primarul orășelului și-a propus să descurce cît mai repede itele și să afle despre cine era vorba.

În timp ce domnul Tippelton își începerea ,cu răbdare și discreție, ancheta, nenea Johnny, un bărbat brunet, cam costeliv, dar cu brațe vînjoase și umeri proeminenți, ososi, continua să se poarte de parcă nu ar fi observat că în **Gas-City** există femei, Și ce femei... Lola, fiica surorii răposatului Bob Johnson, o frumusețe brună, agresivă, care umbla întotdeauna pe străzi cu pieptul bombat înainte și fundul zvîrlit înapoi ; Melanie, nepoata lui moș Hansen, o blondă scundă, cu voce de operetă, mereu pusă pe aruncat priviri provocatoare în stînga și în dreapta (odată, pe cînd nenea Johnny lipsea din orășel, se agățase în birtul **La Copanul Fript** de gîtul proprietarului, așa, fără vreun motiv special, numai din simpatie, și nevasta acestuia sărise la bătaie cu un polonic șiroind de bulion); Maria, fostă studentă și ea, mare amatoare de povestiri polițiste încheiate cu victoria bandiților — altfel o fată de treabă, cu ochi migdalați și părul tuns băiețește ; ca să nu mai vorbim de Romy, Eva, Rita și Fanny, patru prietene nedespărțite care, la vîrsta de douăzeci și opt și douăzeci și nouă de ani (Fanny era cu un an mai mică decît celelalte trei) se lăudau că pot să mănînce cu o singură mînă, să spargă alune în dinți și să pună la scanderbeg pe orice bărbat din **Gas-City**.

Într-un asemenea anturaj fermecător, era greu să reziști și să joci rolul eroului singuratic, naiv și pur. Și totuși, din cite se putea observa cu ochiul dezinteresat al concetățenilor noștri, ca și din cele deduse de primar după trei sau patru săptămîni de investigații discrete, acesta părea să fi fost drumul ales de către „domnul student". El își vedea în continuare de treburile lui : mergea la slujbă la bibliotecă, mai stătea la palavre cu unul, cu altul pe stradă, îl sîciia cîteodată pe amicul său Bill cu rugăminți scandaloase (mai cu seamă atunci cînd rămînea pe sponci cu benzina și uleiul de ricin), dar cînd venea vorba de femei, ori se făcea că plouă, ori, dacă îi ieșeau în cale, pur și simplu le întorcea spatele.

Iată genul de situație nelămurită, care pe domnul Tippelton îl scotea din sărite. „Cum, domne", îi spunea el la un păhărel de gin, lui moș Hansen, cu care se împrietenise de curînd, „să nu pună el mîna pe o fiță de-asta ?! Nu se poate ! Eu cînd am dat cu ochii prima oară de nevastă-mea, mă rog, viitoarea nevastă, n-am știut cum să mă înfig mai zdravăn în ea : o trăgeam de fustă ca un apucat, îmi băgasem botul pe sub decolteul bluzei de mătase și ține-te bine, taică ; eram ca un leu, numai să rămîn două minute în preajma ei, și turbam, mi se urca sîngele la cap și mă repezeam orbește. Ce-i drept, avea și Louise partea ei de vină aici, fiindcă îți lua ochii, pur și simplu : cînd se uita la tine cu privirea aia languroasă și cînd zvîcnea din șolduri, simțeai că te trec apele. Nu degeaba a fost ea actriță ; știa cum să îngenuncheze un bărbat ! Dacă și-ar fi pus mintea cu ei, i-ar fi adus pe tipii ăia de la studiouri în ultimul hal, mai rău ca niște zdrențe ; păi turnează ea odată o scenă de dragoste cu un blondinet cam apatic și regizorul îi zice ăluia : «Hai ! Și nu uita că n-ai mai văzut c femeie de șase luni ! Motor !», la care nevastă-mea face ce face, începe să se foiască în așternut, își vîntură pletele în nasul tipului, se înfige cu pieptul în el, de se apucă ăla să zguduie patul ca un disperat, în fine, chestii de-astea tari, că regizorul sare în sus cît colo și îl smulge pe individ din cearșafuri : «Tăiați ! Ce dracu, domne, am zise șase luni, nu șase ani !» Mă rog, povești de tinerețe... Ce vreau eu să spun e că, la viața mea, repede mi se aprindeau călciile... Iar ăsta, domne, un pîrlit de student, umblă cu nasul pe sus și citește romane de aventuri sau benzi desenate ! Așa ceva n-am văzut de cînd sînt..." Moș Hansen își scărpina zgaiba din ceafă (o pată vineție, în formă de stea, căpătată în ziua cînd aflase că trenurile nu aveau să mai oprească în gara orășelului), zvîrlea pe gît păhărelul cu băutură, și clătina din cap, de parcă nu i-ar fi venit să creadă.

Și mai exista un lucru, un fapt aparent banal, în comportamentul lui nenea Johnny, care îi făcea pe locuitorii **Gas-City**-ului sceptici în legătură cu misoginismul său prelungit : de la o vreme, tînărul avea obiceiul să se plimbe pe înserate pînă la marginea orășelului, ca și cum ar fi luat o gură de aer. Acolo, însă, urma i se pierdea ; pur și simplu dispărea în spatele unui gard sau rămînea ascuns de siluetele greoaie ale copacilor — însfîrșit nimeni nu-și dădea seama prea bine. Atît primarul, cît și cetățenii mai îndrăzneți (cu toții ispitiți de o curiozitate ce le stătea pe suflet de atîta timp) au căutat să vadă ce se întîmpla cu „domnul student" în acele momente ; dar nici unii, nici ceilalți nu au reușit să descurce itele — nu știau nici măcar dacă tînărul părăsea orășelul sau se întorcea pe furiș de unde plecase. Oamenii o luau într-un tîrziu spre casă, după ce se învîrteau de zor în jurul gardurilor de lemn uscat, în grupuri de cinci sau șase, propunîndu-și de fiecare dată să fie mai atenți pe viitor.

Au mai trecut cîteva săptămîni de atunci și, pictisiți de eșecurile unor cercetări care li se păreau din ce în ce mai stupide, primarul și oamenii săi au rărit plimbările nocturne, lăsîndu-l pe nenea Johnny să se aerisească în voie, după cum îi pofteau plămînii. În acest nou interval, biblioteca orășelului a luat foc (dar asta este altă poveste), iar debitul de tutun al lui moș Barnes s-a aplecat într-o rînă, ros pe dinăuntru de niște termite imense, cărora bătrînul nu izbutise să le vină de hac.

Probabil că toată istoria cu nenea Johnny s-ar fi dus la fund, pierdută în noianul altor întîmplări din orășelul nostru, dacă Tommy și echipa lui de adolescenți pistruiați nu ar fi apărut dintr-odată cu „versiunea adevărată" asupra evenimentelor petrecute pînă atunci. Și fără îndoială că nimeni n-ar fi mișcat nici măcar un deget, dacă băieții n-ar fi avut nefericita inspirație să-și depene veștile aflate după atîtea săptămîni de chin tocmai la urechea primarului. Au făcut totuși greșeala asta, într-o seară cețoasă de toamnă, chiar în clipa în care domnul Tippelton savura o a șasea sau a șaptea halbă de bere neagră la birtul lui Ted Grant.

Ceea ce s-a întîmplat mai departe e mai greu de povestit. Imediat ce băieții și-au deșertat sacul, relatînd totul în cele mai mici amănunte („Puteam să tragem și o poză !", aprecia Tommy, gesticulînd semnificativ cu mîinile în jurul halbelor goale), primarul s-a ridicat de la masă și a început să răcnească la ei ; cîteva înjurături mai picante au fost suficiente pentru ca șleahta de adolescenți să se facă nevăzută în spatele ușilor batante ale **Copanului Fript.** Apoi, domnul Tippelton și-a îmbrăcat tacticos haina din piele de maimuță, adusă de vărul său Tap dintr-o călătorie în Africa, i-a lăsat lui Grant banii pe tejghea (fără bacșiș, ca între prieteni) și a luat-o încetișor spre ieșire. Totuși, nu banii au fost ultimul lucru pe care primarul orășelului nostru l-a lăsat în birt, ci această replică uluitoare : „Dobitocii... Credeau că-mi spun o noutate !"

Aici trebuie făcută o paranteză și adăugat că, de fapt, vărul domnului Tippelton îi adusese din Africa nu numai o haină din piele de maimuță, ci și ceva mult mai important. Chiar în ziua în care se întorsese din călătorie, Tap se repezise în casa primarului, ținînd în mîini o cutiuță frumos ambalată, legată strîns cu sfoară la capete. „„Ei, asta-i bună, vere", l-a îmbrățișat domnul Tippelton, „nu trebuia să-mi aduci bomboane !" Tap a zîmbit strengărește, apoi, desfăcînd bucățile de sfoară, i-a explicat primarului : „Stai să le vezi, numai ! Că pe urmă, o să-mi mai ceri tu și altele..." Și, pînă să apuce domnul Tippelton să se dumirească, Tap a scos din cutie un animal verzui,

cu pete galbene și coada aurie : o gîlmă colorată ca o pijama, nu mai mare decît patru nuci puse cap la cap, care se agita de zor în mîna verișorului. „O șopîrlă ?!", a exclamat domnul Tippelton, împroșcîndu-și oaspetele, fără să vrea, cu salivă. Tap însă nu s-a tulburat cu una, cu două, ci, dimpotrivă, i-a explicat primarului, tocmai în clipa în care doamna Tippelton intra în sufragerie cu două cafele : „Bomboana asta o să te scape de gîndaci, dragă James !" Domnul Tippelton a tusit de cîteva ori, ca să nu se înece, doamna Tippelton s-a făcut roșie ca sfecla, dar Tap deschisese deja pumnul deasupra parchetului, eliberînd caraghiosul animal. Acesta s-a învîrtit puțin în loc, privind cu circumspecție camera apoi zvîcnind grăbit din piciorușele sale umede, a țîșnit în spatele bufetului de lîngă geam. Uimit și încurcat totodată, domnul Tippelton i-a aruncat o privire speriată vărului său ; Tap, însă, zîmbea mai departe, căci șopîrla ieșise deja de sub bufet, cu un gîndac negru, cît o unghie de mare, zbătîndu-i-se în gură. S-a dus într-un colț al camerei, să-l rontăie în tihnă ; între timp, Tap l-a bătut pe umăr pe primar : „Ei, ce zici, vere ? Îl iei sau mi-l dai mie ?" „Îl iau, îl iau !", s-a repezit primarul, trăgînd cu coada ochiului la nevastă-sa, care forfotea prin bufet, după șervetele. Apoi, dîndu-și seama că doamna Tippelton n-avea de gînd să mai scoată nasul de-acolo, s-a grăbit să adauge : „Deși n-avem cine știe ce gîngănii prin camere... Oricum, așa o minunăție nu strică la casa omului...".

În zilele următoare, jumătate din orășel făcuse rost de șopîrle, cu toate că nimeni nu se putea lăuda că are prieteni sau rubedenii prin Africa ; de unde se iviseră și prin ce împrejurări ajunseseră în **Gas-City** rămînea un mister. Totuși, șopîrlele bîntuiau acum printr-o sumedenie de case, unde puteau fi văzute cînd nu te așteptai. Vărul Tap (despre care unii spuneau, pe ascuns, că întemeiase o adevărată creșcătorie) le-a explicat între timp oamenilor că șopîrlele se hrăneau numai și numai cu gîndaci și că, în țările de unde fuseseră aduse, ele erau considerate animale domestice, de care nimeni nu avea voie să se atingă. Așa s-a ajuns, în mai puțin de trei săptămîni, ca o familie din două a orășelului nostru să adăpostească cel puțin o pereche de șopîrle ; ba chiar, dacă îți venea ideea să mergi într-o vizită, trebuia să calci cu băgare de seamă prin camere, căci oricînd te puteai trezi cu un animal verzui în cale, fugărind cîte un gîndac negru de bucătărie sau cîte o „torpilă" cu antene, din cele ce bîntuie pe conductele de încălzire ale oricărei locuințe. Într-un cuvînt, lumea era încîntată de noile achiziții, și vai de cel ce ar fi îndrăznit să se atingă de ele ! Doar Bob Barnes, fiul lui moș Barnes, proprietarul debitului de tutun, a încercat să pună o întrebare nevinovată : „Bine, bine, dar cînd șopîrlele astea termină cu gîndacii și n-or să mai aibă cu ce să se sature, ce facem cu ele ?", dar nimeni nu l-a băgat în seamă și domnul Tippelton l-a sfătuit să-și vadă de ale lui și să se lase de prostii.

Să ne întoarcem însă la Ted Grant. La vreo zece-cincisprezece minute de la plecarea primarului din birt, el a auzit două împușcături venind din partea de nord a orășelului ; a recunoscut de îndată sunetul aspru și răgușit al puștii cu sare a domnului Tippelton și, zorindu-și ultimii clienți afară, a închis cîrciuma și s-a repezit pe urmele primarului.

Cînd a ajuns, a văzut că locuința acestuia era luminată ca de sărbătoare, iar domnul Tippelton stătea liniștit pe verandă, rezemat de unul din stîlpii de lemn, cu pușca încă fumegînd în mîini. „Ce s-a întîmplat, James, pentru numele lui Dumnezeu ?...", a întrebat speriat Ted Grant. „Mai nimic", i-a răspuns primarul, flegmatic, „tocmai am scăpat un fazan dolofan ; dar a doua oară, o să schimb alicele". Din casă se auzeau plînsete de femeie.

Mi se pare inutil să mai amintesc că indiscreția pe care se bazează toată această poveste îi aparține lui Tommy, zis Pumn-de-Fier, că, vrînd-nevrînd, protagonistul ei sînt chiar eu, nenea Johnny, și că, din acea seară buclucașă, relațiile mele cu domnul Tippelton s-au înrăutățit considerabil. Dar pentru că farmecul oricărei povești, așa cum știe oricine, stă mai ales în coerența ei, rămîn și eu la părerea pe care o împărtășește în momentul acesta și cititorul. Anume că am avut în față, împreună cu el, „adevărata poveste a domnului student".

nora iuga

AUGUST, 40°C

bătăi scurte, timide, în ușa de la intrare. Ăsta cine-o mai fi ? Probabil că iar a confundat cineva scara.

— Pe cine căutați, întreb fără să deschid. După cîteva minute îmi răspunde o voce de copil.

— Coana Aneta a spus să veniți repede că v-a ținut rînd la carne.

În spatele alimentarei, despărțită de o curte interioară de restaurantul Alba, se vînd produse rare. Ca să se evite aglomerația în incinta magazinului, cumpărătorii se așează la rînd, în fața unei uși înguste de fier, baricadată cu o masă pe care se află un cîntar. Șirul gros cam de cinci oameni și lung ca de vreo două sute este flancat de navete și lăzi ca să nu se atașeze șmecherii pe delături. Primii cinzeci nu părăsesc niciodată ușa aceea îngustă, nici cînd este închisă cu lacăt. Așteaptă aici zi și noapte să pice ceva : unt, brînză, ouă, vin, vodcă, cafea cu înlocuitori, dar mai ales carne. Fețele sînt cunoscute cîțiva pensionari joacă table pe lăzile sau bidoanele de plastic de la ambalajele neridicate care sînt stivuite în curte ; femei așezate pe funduri de ligheane sparte sau pe cîte un pietroi împletesc de zor și își povestesc viața, o ceată de copii între doi și doisprezece ani aleargă prin jurul grupului de bunici și bunice țipînd din cînd în cînd : vineee ! Atunci toată masa aceea plată, destinsă, începe să se înfoaie ca o saltea pneumatică în care să pompează aer, face valuri, se umflă, crește. Camionul o cotește pe lîngă restaurant spre betonieră fără să oprească. Un fîșîit general și salteaua recade moale, placidă, în zbîrciturile ei. Dar azi e o zi norocoasă. Au băgat carne de vită ! Rîndul a ajuns pînă la capătul blocului nostru. Un rînd zgomotos, optimist, plin de vitalitate.

— Oare o să se ajungă pînă la noi ?

— Păi cum altfel ? A adus căcălău, trei tone și dă trei pachete. Fă și mneata socoteala. Acilea nu ie mai mulți dă trei sute dă oameni, eh ?

— Ar trebui să ajungă, dar

— Mai s-atașază, n-ai grijă, că vin alea borțoasele și țiganii cu toată liota și schilozii ăia în cîrje și

Lîngă perete o față galbenă, lividă, o cămașă decolorată de soare, doi ochi care privesc în gol, un bărbat fără vîrstă — nu vede, nu aude, nu vorbește.

(pentru că ei nici nu-și dau seama de utopie, nici nu observă că balonul a ajuns la limita dilatării și că omul însuși poate să crape ca hoitul acela care a așteptat în luna august pe o arșiță de 40° două zile la morgă, era o sîmbătă la mijloc și o duminică și nici frigiderul nu funcționa pentru că se întrerupsese curentul și cînd le-am spus că e un scriitor cunoscut și nu poate fi lăsat acolo să se descompună ca un cîine unul a scuipat și nici capacul sicriului nu l-au mai putut închide cum trebuie și nimeni nu mai rezista să se apropie că).

— ...zicea că miroase și ce dacă, eu mă și vedeam cu nouă chile de carne că-mi adusesem toată familia, vă dați seama, rasol de vită și fleică și pulpă.

— Da luași, că te văzui, ce luași ?

(numai întîmplări împotriva firii cum ai înghesui la nesfîrșit un gaz într-o conductă fisurată și pe de altă parte glumele nesărate, rîzînd prostește, pretinzînd că înțeleg totul cînd li se arată bucățica cea bună).

— ...că are și ei obligații deh, fo cinci chile la doctor, fo trei la ieducatoare, mai dă și la milițian să închiză ochii

(în timp ce lovitura vine pe la spate chiar dacă te faci că nu o vezi o simți ritmic de dimineață pînă seara pînă cînd te deprinzi cu ea cum te obișnuiești cu o chiuvetă care curge continuu sau orbul cu întunericul și începi să te compari cu toți infirmii pămîntului și nu se poate să nu-ți găsești un ascendent care să te consoleze că nu există o mai eficientă religie a resemnării decît)

— ... un salam gros de-l face talienii ăia, îi zice mortadella, din toate neamurile de carne, să mănînci pîn' te caci pe tine, nu alta

— Da ce, pasca măsii, face acolo de nu înaintăm de loc ?

(parcă pășim în eternitate închid ochii deschid ochii ca să-mi creez un ritm imaginar o senzație de deplasare o lădiță cu scule bune de deschis orice ușă înțepenită mă descurc destul de bine și ea o să mă laude și o să mă spele pe cap și o să -mi dea cu parfum și seara adîncit în lectura cuirasatului Tirpitz o și aud)

— Nu, au devenit insuportabile, dragă. Te tratează ca pe un cerșetor. O întreb politicos dacă a adus și mușchi și-mi răspunde după cinci minute că nu e oficiu de informații. Ăsta e răspuns ? Își bat joc de noi, cum văd o persoană mai stilată au o plăcere sadică

(să refacă mereu itinerariul cum veneam pe jos de la Băneasa pînă-n Tei și mă punea să-i recit tot timpul din Lorca mă dor picioarele iar s-au astupat venele astea blestemate și ei îmi spun să merg kilometri fără oprire kilometri pe loc ca acul unei mașini de cusut blocate ca o roată de bicicletă care se învîrte în gol cum o să trec șanțul și dacă rămîn înțepenit și sîngele ăsta)

— ...nu știu ce să mai fac, au trecut două săptămîni și nu-mi vine de loc,

am turnat în mine trei oale de ceai de pătrunjel pînă am vărsat, am sărit și de pe dulap, nimic

(praful se îngroașă după ploaie se face o clisă vîscoasă la ce mai pot folosi jumătățile mele de țigări cît să te mai abții cît să mai strîngi cureaua și ăia de la servici spuneau că le-a mărit contribuția și nu mai merg la bere decît la chenzină auzi numai două filme pe săptămînă la televizor și alea văzute și revăzute ca și cum aș fi naufragiat pe o insulă și neavînd altă carte decît biblia ar trebui s-o învăț pe de rost ți se face și frică dacă te gîndești că și creierul)

— ...suflet și el acolo, amărît, fără căpătîi, un pechinez, da, e așa de atașat mititelul, mai devotat ca un copil, de-asta aș vrea s-apuc măcar un chil două să-i dau și lui

— Păi d-aia n-avem noi ce mînca că trebuie să hrănim javrele, hrăni-i-ar hingherii să-i hrănească, ăștia ar trebui duși în lagăre de muncă, ăștia și țiganii, plaga societății, n-ar mai avea zile

(crăpătura asta de la cutremur pe care urcă furnicile cară fărîmituri mai mari decît ele altele le cară pe cele moarte fel de fel de neamuri de obiceiuri)

— ... la Ohoisi Mangâru ce domnișoare de familie, pian, franceză, altă lume

(ca-n cimitir și pînă și acolo ce acută lipsă de spațiu ar trebuj să ne îngroape în picioare șiruri întregi ca rîndul ăsta și-ar crea terenuri agricole atît ar mai lipsi să le dau ideea ce pămînt gras numai carne numai oase osînză și măduvă)

— Scroafă bătrînă și fără pic de rușine ! Scoateți-o de acolo, scoateți-o imediat c-a mai luat o dată

— Păi tot pensionarii care nu să mai mișcă d-acilea, că nu le mai ajunge și cară tot și io cînd viu dă la muncă ce mai găsesc, un rahat cu perje

(un mic divertisment necesar așa cum spiritul în agonie mai încearcă să producă ipoteze hazlii ca să vadă dacă mai poate să rîdă, un stimulent intelectual ca vinul tonic Chihăescu pe care mi-l dădea mama mare cu lingurița înainte de masă să-mi facă poftă de mîncare oare carnea asta o să ajungă să-i satureze pe toți și era amar amar de mi se răsucea limba în gură)

— ...conticuer omnes intentiqu ora tenebat inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto, ce profesor era Graur, ce ținută, ce elocință, domnule, exista pe atunci o onoare a profesiei, nu mișca unul la ora lui, îi sorbeam cuvintele și el scanda infandum regina jubes... na, c-am uitat

(da da trebuie să recapitulez să-mi amintesc de lucruri plăcute auzi cavalerul tristei figuri acolo în banca întîi chiar în fața catedrei și ei nu știau habar nu aveau ce meditații vesele făceam eu cu profesoara după ore mă credeau cumintele tocilarul atuul meu)

— S-a terminat. Nu mai ie decît trei navete, stați de pomană !

(o mie zece mii un bombardament de cuvinte pe hîrtie toată istoria încurcătura de întîmplări ca o ocluzie intestinală colectivă aș scoate un jurnal pe cinste care nu minte niciodată și toți nenorociții ăștia ieșiți parcă din azilul de noapte)

— ...cu burta la gură a căzut lată, ce-mai, zdrucită acolo pă ciment, da lor nici că le păsa, zicea, că ce să-și piarză ei rîndu

— Nu mai e decît o navetă !

Rumoarea s-a mai oprit ca prin farmec. Vocile au amuțit.

— Tocmai acum, cînd mergea așa de bine.

Fața galbenă se uită în spate, își mișcă buzele parcă ar număra. Coada se întinde pînă dincolo de bufetul Alba. Se strecoară încet din rînd și o pornește cu pași clătinați spre betonieră. Șirul mai rămîne cîteva clipe neclintit, apoi oamenii încep să se desprindă, întîi cîte unul, apoi în pîlcuri, merg tăcuți, cu capul în jos, se opresc după cîțiva pași, mai privesc în urmă așteptînd parcă să-i cheme cineva înapoi.

Fața galbenă rătăcitoare printre norii de praf, un far în ceață descoperind case în ruină, a mea, a lui, toate — manuscrise vechi, pergamente, semne ale minții, vrafuri de vorbe lepădate de Dumnezeu în somn ; Biblioteca din Alexandria și librarul care mînca margarină în fața statuii, un pitic, o minge albă coborînd ca un plonjor prin valurile stîrnite din senin, ei toți libraj vajnici visînd să devină ghizi, să scrie cu degetul litere pe pereții unui oraș în zori cînd stropitorile șterg rujul femeilor de pe porți, ei toți, chipuri alungite, triste, chipuri de oi curgînd în bălți vîscoase de ciment, Miron, Daniel, Virgil, Marius, Leonid și deodată masca aceea urîtă, pătată de muște, freza ei năclăită și mîna de ipsos agitînd biciul făcînd să pornească malaxoarele betonierei, stîrnind trîmbe de praf și acolo în biserica preoții grași, tunși, scopiți, asmuțind corul, lîngă coarnele altarului făcînd să răsune osanalele ; un spectacol pentru ochi obosiți — nu toate cuvintele pot alerga, unele se tîrăsc ca un maratonist istovit, picioare de lemn înaintînd în pietrișul zgrunțos și, două străzi mai încolo, în spatele betonierei, fete de carne roșie, încolonate pentru defilare, închizi ochii, mirosul lor te asaltează, dă năvală în nări pînă la rădăcina unei glande mici pofticioase care începe să scheaune nimic nu mai e pentru mine, pentru ei, a ars Biblioteca din Alexandria, un turn fumegă asemenea unei guri de foc, liftul s-a oprit la etajul 201, nu va mai coborî niciodată, în această dimineață pîcloasă mi-aș scărpina creierul ca un porc de toate zidurile scorojite ; iadul e ferecat, raiul are flori de hîrtie, oare ajunge să-ți oprești bicicleta cînd trece o căruță pe lîngă tine ca să fii un sfînt, ajunge pălăria aruncată în praf și piciorul acela lovindu-te între buci cu o deosebită condescendență — pietricele în pantofi ca dinți de viperă, una mai ascuțită decît alta, bei ceaiuri de ghimpe, îți cresc ghimpi în tălpi, în palme, ești un martir obligat, afrontul de a nu-ți putea alege singur suferința după pofta inimii și între două opriri vezi aceste convoaie cățărîndu-se cu carnea sîngerîndă pe un edificiu de fiare și cărămizi, le auzi sudalma horcăitoare punctînd un marș triumfal și briza devine mai dulce, îți amintești fața ta în oglindă zîmbind unor aplauze imaginare, cărțile tale, cărțile lor, frunze între fălcile viermilor de mătase și literele acelea care semănau atît de bine cu literele lui Rilke, cu toate literele celor omiși de la decernarea premiului Nobel ; în grămăjoarele de nisip gleznele sînt niște pluguri fragile care despică o rezistență, o inerție, de sub mușuroaie se ridică aburi puturoși de sudoare, de carne încinsă, îți vine să salivezi și să verși ca după o înfometare îndelungată, să-ți tai felii subțiri de bicepși și să-i mesteci încet, cu perversitate, să te poți bucura singur de trupul tău, de sîngele care scade cu fiecare vară ca petrolul în retortele pîngărite ale pămîntului și ce se mai poate spune despre un turn care fumegă în urma unui dezastru : aici a fost un altar sau un grătar pe care se frigeau cărnuri fragede sau o groapă de gunoaie... o față galbenă plutind printre norii de praf sus, sus, deasupra betonierei, un soare rece, opac, iluzoriu.

Fragment din romanul „Săpunul lui Leopold Bloom" în curs de apariție la editura Cartea Românească.

COMUNICAT

În ziua de 27 martie a.c., a avut loc o ședință de lucru a Consiliului Uniunii Scriitorilor din România.

Pe agenda de lucru s-au aflat informări privind situația alegerii scriitorilor care vor figura pe listele de candidați pentru viitorul Consiliu al Uniunii Scriitorilor. Acest Consiliu va fi ales prin vot secret de Adunarea Generală a Uniunii Scriitorilor, programată pentru a doua jumătate a lunii aprilie (data precisă va fi comunicată ulterior).

Pînă în prezent s-au ținut astfel de alegeri la Asociația Scriitorilor din Timișoara, la Secțiile de proză, poezie, literatură pentru copii și tineret, dramaturgie, traduceri și critică, ale Asociației Scriitorilor din București. Alegerile la celelalte asociații din țară sînt programate pînă cel mai tîrziu la data de 10 aprilie a.c.

Proiectul de Statut al Uniunii Scriitorilor, care va fi pus în discuția Adunării Generale, este în curs de difuzare la toate asociațiile. El se va afla la dispoziția membrilor Uniunii pentru a putea fi consultat, eventualele propuneri de îmbunătățire urmînd a fi comunicate la Secretariatul Uniunii.

S-a întocmit un Calendar de lucru cu privire la pregătirea ședinței Adunării Generale a Uniunii Scriitorilor.

În cadrul discuțiilor a fost evocată problema confuziei, cîteodată involuntare, alteori deliberate, care se face între statutul profesionist al scriitorilor și amatorism, ceea ce favorizează eflorescența diletantismului și a tendințelor veleitare.

PRELUĂM DIN „ROMÂNIA LITERARĂ"

Onorată Redacție,

În urma anunțului din revista „Baricada", nr. 9 din 13 III, potrivit căruia eu, Marcel Petrișor, aș fi devenit **vicepreședintele** Societății Scriitorilor, nou creată la București, țin să dezmint acest fapt — eu nefăcînd parte din nici o **societate** constituită pe teritoriul țării noastre după data de 22.XII.1989 — dorind totodată ca această precizare să-mi fie publicată pentru a se evita în viitor anumite confuzii privind persoana mea.

Cu respect,
MARCEL PETRIȘOR

Paciurea înainte-mergătorul

În mitologia valorilor culturii românești asistăm, de cîteva bune decenii, la o paradoxală afirmare a avangardei moderniste, în ciuda înclinațiilor evidente către echilibrul clasic sau învolburarea romantică, pe care românii și le-au manifestat dintotdeauna. Fenomenul este vizibil atît în muzică, cît și în artele plastice ; adică acolo unde absența unei puternice ascendențe culturale a permis un racord reflex și spectaculos la tendințele novatoare din arta europeană, îndeosebi. Așa se explică, de pildă, momentul Enescu în muzică, sau fenomenul Brâncuși în sculptură. Nu asupra lor vrem, însă, să zăbovim acum.

Am amintit de acestea, totuși, pentru că furați de curentele informaționale, ce impun nu întotdeauna cu obiectivitate ierarhii valorice, atenția iubitorilor de artă a fost deturnată de la capacitatea ei naturală de a-și alege și defini modelele, prin antrenarea unui flux mai mult mimetic de acceptare a suprematiilor. Într-o asemenea postură se găsește figura unuia dintre cei mai importanți sculptori pe care i-a dat Europa în preludiul marilor ei revelații modernizatoare. O personalitate puternică ce avea să anticipeze tendințele viitoare ale evoluției sculpturii secolului al XX-lea pe o traiectorie ce avea să dezvolte întreaga moștenire artistică de pînă la ea. Adică, o prefigurare a viziunilor moderniste prin accentuarea aspectelor expresive ale formei, prin renovarea dinamicii volumelor în spațiu, a interpretării și impostării detaliilor anatomice ale corpului uman, ca și ale expresiei, prin perfecționarea și adecvarea la această nouă viziune a tehnicilor de modelaj sau tăioplire și fasonare a materialului.

Este cazul lui *Paciurea*, artist controversat în epocă, renascentist prin structură, revoluționar prin vocație, expresionist prin viziune, al cărui destin nu-și are nici astăzi împlinite rolul și locul ce i se cuvin în pantheonul artelor românești și universale. Statura clasic-renascentistă a profilului său artistic este definită de epoca care l-a consacrat în conștiința publicului ca pe un fel de mit al spiritului românesc. Și motivul obiectiv al acestei sublimări a ființei lui artistice îl constituie „Gigantul" său, aflat astăzi dispersat din monumentul inițial conceput, la începutul secolului, pe una din aleile Parcului Libertății. Dar Paciurea, ca promotor de primă importanță al deschiderilor moderniste în sculptura europeană, se află mult dincolo de simbolul statuar prin care a rămas în amintirea contemporanilor. Preocupat de subtila mișcare a stărilor lăuntrice și de reflexul lor conținut într-un gest sau într-o atitudine, într-un spasm al cărnii, ori într-un rictus al feței, Paciurea a creat o serie de opere al căror conținut validează sintaxa unei noi viziuni plastice, dezvoltată cu mijloace de expresie ce nu anulează datele esențiale ale modelelor arhetipale cunoscute în sculptura tuturor timpurilor. Pînă și „himerele" sale au o perfectă constituență anatomiformă, deși, unele dintre acestea aparțin unui univers eminamente fantastic, în care singurul criteriu de validare este logica fanteziei.

Descoperirile pe care le face sculptorul în această privință își au, totuși, o sorginte de netăgăduit în reprezentările metamorfismului din goticul tîrziu, deși apropierile nu sînt decît în planul poeticii formelor, acolo unde realul își dă mîna cu imaginarul prin intermediul limbajului alegoric. Pentru că, adevărata lecție pe care o dă Paciurea la granița dintre epoca impresionismului rodinian și cea a expresionismului barlachian, rezidă în credibilitatea formei obținută prin tehnicile unui modelaj desăvîrșit. Forma la Paciurea este expresia, chiar conturul material al unei idei sau al unei stări interioare ; noțiuni în aparență abstracte, dar care emană dintr-o realitate existențială, profundă. Nu întîmplător, sculptorul român a fost printre cei dintîi care au modelat în spațiu imaginea *Durerii*, a *Suferinței*, a *Răstignirii*, a *Candorii*, a *Visului* sau a *Urii*...

Întreaga sa statuară mică este o demonstrație a ceea ce în concepția artistului a reprezentat *primatul expresivității asupra decorativismului*. Nimic din ceea ce mîna sa a atins, într-o unică la noi lecție a modelajului, nu a fost pus sub semnul îndoielii, prin prisma plauzibilității concepției plastice. Pînă și lumea „himerelor" lui este, în cea mai mare parte, acceptată ca somn al unei realități posibile. Și aceasta, deoarece fiecare dintre creațiile sale, fie portret, monument sau compoziție alegorică, se dezvoltă prin amplificarea sau condensarea unor detalii formale, ce aparțin de figura sau de anatomia făpturii umane. Iată, în acest sens, imaginea sublimată a *„Zeului războiului"*, prin care trăsăturilor esențiale ale figurii umane le sînt grefate detalii caracteristice evocînd, deopotrivă, spaima și ura, cutezanța și lașitatea, cruzimea și teama de moarte... Este, poate cea mai expresivă sinteză portretistică pe această temă, pe care o cunoaște pînă la această oră sculptura europeană, tocmai datorită puterii de concentrare într-un volum plastic omogen și limpede definit a unor elemente expresive și semnificante — morale și filosofice — de mare densitate.

Creația lui Paciurea este fructul unor căutări dramatice, ce nu și-au aflat niciodată pe deplin împlinirea în monument sau măcar în recunoașterea publică a meritelor ei. Nici astăzi opera sa nu-și are o deslușire pe măsura ideilor și semnificațiilor ce le conține. Sculptura lui Dimitrie Paciurea este ilustrarea unui crez umanist de o răscolitoare ardență și puritate, a cărui actualitate este menită să dăinuie peste generații. El aparține culturii europene, în înțelesul ei cel mai larg. Și este primul din arealul artelor noastre plastice, care rezumă exemplar o astfel de aspirație, creațiile sale cele mai semnificative situîndu-se la confluența marilor curente estetice, care aveau să hotărască, încă de acum nouă decenii, personalitatea cu totul aparte și fascinantă a sculpturii moderne și contemporane a bătrînului continent.

Corneliu Antim

Stilul Visconti

Despre „Senso" (1954), Visconti spunea că este „tragedia a două ființe într-un mediu asupra căruia planează o altă tragedie. Pe de o parte, dragostea celor doi care duce direct la crimă, pe de altă parte înfrîngerea militară, tragedia unei bătălii pierdute, care devine mult mai importantă decît finalul mizerabil al unei aventuri amoroase". În „Senso" (ecranizare a unui roman de Camillo Boito, la realizarea dialogurilor contribuind și Tennessee Williams și Paul Bowles) sînt prezente, **in nuce**, temele principale ale filmelor lui Visconti ; și nu numai cele mai evidente ci, mă gîndesc, chiar aluzia, regăsibilă în „Tremurătoarele stele ale Ursei", la ideea destinului : „Forța Destinului", așadar, căci „Senso" este poate cel mai operatic film viscontian, o dramă pentru contralto (Alida Valli) și orchestră de coarde (Bruckner).

Toate acoladele derizorii, dar și toate nimicurile fastuoase care compun o operă (marea Operă a secolului trecut !, căci filmul începe în plin spectacol de operă, și în plin secol XIX) sînt de găsit în acest film — după cum, deja perceptibil, vuietul neliniștitor al viitoarelor capodopere „Ghepardul", „Ludwig", „Moartea la Veneția" și „Inocentul"... Supremă victorie a stilului asupra conținutului — dar a unui stil voit revolut, muribund, doar sîntem la Veneția, doar sîntem la 1866 ! —. „Senso" acuză la modul superlativ o viziune crepusculară asupra lumii, a cărei perfectă expresie o constituie estetica spectacolului de operă : de observat în dicția impecabilă, în frazarea replicilor terminate „con brio", în lentoarea unui cadru urmat de o precipitată transfocare (în funcție de vibrațiile Vocii mai degrabă decît de vreo necesitate narativă), în crescendo urmat de finalul puțin abrupt. Bagheta din mîna lui Visconti face totul, desface faldurile unei trene, compune o lojă de teatru printr-o ametitoare descompunere în oglinzi, agită cu aceeași maladivă langoare valurile jucînd în reflex pe faldurile coborîndei Veneții și voalurile de-o asasină umezeală de pe un chip la fel de defunct — cel al contesei Serpieri. Uluitoare, aici, nu este dexteritatea în sine, ci impresia de sufocantă urzeală pe care toate acestea o produc, parfumul funebru pe care-l distilează, cu nonsalanța unui Grenouille, în acest film, pentru a-l împrăștia definitiv în „Moartea la Veneția". Stilul **ottocento**, din care Visconti a făcut un mod de viață, nu este altceva decît ceea ce unii au interpretat greșit ca fiind kitsch și căruia un celebru eseu al lui Susan Sontag i-a găsit termenul fericit de „camp". Nuanțele obligă, căci poate exista kitsch fără „camp", însă nicicum reversul : „camp" este cultivarea, chiar admiterea kitschului fără teamă sau repros, bineînțeles cu distanțele de rigoare... Gustul pentru operă intră în această categorie. Și chiar dacă pe Visconti nu l-a prea interesat „mizerabilul" final al poveștii amoroase dintre Livia Serpieri și Franz Maler, nu este mai puțin adevărat că tocmai aici, în această crasă melodramă, căutăm astăzi esențele parfumului (atiț de sulfuros). Fără această istorie banală și atroce, fără această ieftinătate „Senso" ar fi astăzi de nevizionat : căci ce rost ar mai avea atunci „vasta frescă", dispunerile de trupe, peisajele dinainte și după bătălie, Veneția și vedutele pictate incredibil de acest mare operator care a fost G.R. Aldo ?... Tulburătoare, pînă la urmă, este disecția pe care o face Visconti individului și colectivității din care provine pentru a depista simțul moral : la începutul filmului, contesa Serpieri poartă o discuție în jurul anticei dileme „datoria sau pasiunea" (vezi aluzia la Horați și Curiați). Fără să clipească ea se declară de partea datoriei cu tot ce implică aceasta (în primul rînd, patriotism). Irumperea pasiunii în viața nu tocmai tinerei contese — în persoana venală a locotenentului austriac — reduce această opțiune la neant, contesa fiind gata să sacrifice totul (patrie, familie etc) pentru a-și întreține amantul. Dacă o cauză bună merită orice sacrificiu (așa judecă Livia Serpieri la început), căderea în rău nu schimbă cu nimic intensitatea trăirii, contesa predîndu-l pe dezertorul Maler austriecilor pentru a se răzbuna. Orice scop scuză mijloacele, ar fi argumentul „tehnic" al acestei labilități morale, pe care filmul îl traduce prin : la cauze diferite, mijloace similare. Abjecția și altruismul contesei (vezi scena memorabilă a regăsirii vărului ei, exilat, politic, într-o casă în care spera să-și găsească amantul) sînt echidistante, însă la fel de alimentate. Și, oricum, în înfrîngerea generală, abjecția personală nu stă alături de altruismul tuturor ?

Alex. Leo Șerban

Fără politică ? Fără !

Să lăsăm diavolului politica, măcar pentru o zi, măcar pentru un ceas, să i-o lăsăm diavolului care se uită la noi și rînjește : știe el ce știe ! Cine altcineva să fi aflat atîtea ca Spurcăciunea-sa, domnul diavol cel ridicol și spășit și ucigaș de nevoie ? (Și mereu e nevoie — de ce ?) Să lăsăm deci dracului ! — de ce ne-om tot feri de vorba asta frumoasă ? — politica și să urmărim pe micul ecran **Richard II.** Da, piesa de teatru scrisă de William Shakespeare, fiul măcelarului din Stratford, feciorul acela care știa al naibii de bine cum sînt măcelărite vitele și cum sînt măcelăriți oamenii, Marele Maestru al Ordinului Suspiciunii pe care nimeni n-a înțeles-o mai adînc decît el. Să revedem tragedia cu duci scelerați și regi scelerați, cu trădări și războaie și surghiuniri, așa cum e ea interpretată de marii actori englezi (un gînd pentru Victor Rebengiuc cel Tînăr, de neîntrecut în rolul titular al piesei...). Da, extraordinari artiști, între care strălucește nu interpretul lui Richard ci acela al bietului-trădător-care-are-mereu-dreptate, ducele de York. Și iată-ne în sfîrșit departe de evenimentele politice care ne îndurerează (Tîrgu-Mureș și Tîrgu-Mureș și Tîrgu-Mureș și omul acela aproape mort izbit cu picioarele : **un om** ; cui îi pasă ce limbă vorbea ?) și iată-ne departe de cel care s-a sinucis după ce i-a judecat drept și i-a condamnat la moarte pe tirani, și departe, foarte departe de gîndul că depășim marea trăncăneală a comediilor unui geniu pentru a păși pe teritoriul însingerat al tragediilor altui geniu, ale marelui Will; dar arta, marea artă, ce legătură poate avea cu politica ? Nici una, vezi bine ! „La trist spectacol ne-a fost dat să stăm. / Nenorocirea va veni pe urmă". Să sperăm că nu. Regele Richard, un netrebnic nu lipsit de măreție, e trimis în turnul Londrei. Henry, un alt netrebnic nu lipsit de măreție, devine rege. Un tînăr nesocotit și deșuchiat, nedreptățit și nedreptățind, ia locul vărului său, un alt tînăr nesocotit și deșuchiat. Amîndoi, cu paharele pline de vin în mîna dreaptă. Pînă ce paharul unuia se transformă în sceptru de cristal, și paharul celuilalt se umple de otravă. Și justificarea trădătorului, scumpul de el : „Așa a vrut cel de sus". De unde or fi aflînd tocmai ei, trădătorii, care sînt dorințele cele mai ascunse ale lui Dumnezeu ? Și vorbele acuzatoare ale aceluiași rezonabil trădător care, în bunătatea-i nesfîrșită, cere moarte pentru moarte (e drept, fără a-și agita pumnul în aer) : „O, rege, să nu-l crezi pe-acest hapsîn. / Acela ce pe el nu se iubește / Pe nimeni nu iubește". Așa e, iar blajinul trădător solicită cu umilință să-i fie ucis fiul. Fiul care, la rîndul lui, a trădat. Cadrilul regilor haini și-al trădătorilor, înșirat cu o ușurință de invidiat, ne-a fost oferit de cunoscutul regizor Dinu Cernescu, în cunoscutul cununat de acest vers extraordinar (care nu există în frumoasa tălmăcire a lui Mihnea Gheorghiu, respectată și nu prea de autorii titrării în românește a filmului) : „De ce nu-s tot atît de mare ca durerea-mi ?" Ei, da, noi cei care nu facem politică (dar deloc !), de ce nu putem fi la fel de mari ca durerea noastră comună ? Sau ca izbînda noastră comună, ce nu vorbește nici limba călăilor, nici cea a slugilor, nici cea a regilor detronați. Izbînda se reculege în fața mormintelor și tace. Stă la mormintele celor ce vorbeau acasă românește, ungurește, sîrbă, ucraineană, germană, idiș, turcă ori, firește, limba romîlor. Un hohot de plîns doar cu greu stăpînit. Ce sînt limbile pe care le vorbim azi în România decît frînturile acestui imens hohot de plîns ?

Desigur, arta — așa cum demonstram — nu va rosti niciodată adevărurile politicii. Ce legătură are istoria contemporană, o, regi, cu vorbele pe care i le spune bătrînul duce Gaunt lui Richard, aflat în ultimul său an de domnie, 1399 : „Că țara ți-este, doamne, năsălia / Pe care zace bunul tău renume. / Iar tu, prea-ncrezător bolnav, te lași / Pe mîna celor ce te-au bolnăvit : / Lingușitorii, mii, roiesc în jurul / Coroanei tale strîmte..." Sau replica, de o luciditate extremă, a detronatului Richard (poate fi ironia cutremurătoare ? da, mai ales ea, cînd e nobilă ; cinstită fie-n poezia lumii / autoironia princiară) ; Richard îi vorbește celui ce i-a smuls coroana, vărului său Henry care-l îndeamnă („S-aud, iubite vere") : „Iubite vere, zici ? Deci sînt mai mare / Decît un rege chiar, de vreme ce / Pe cînd domneam cîndva, lingușitorii / Mi-erau supuși ; acum, supus fiind, / Mă lingușește-un rege ; **nu mai** am / Nimica de cerșit, căci **prea** sînt mare".

...Și pentru că de teatru ne ocupăm, să felicităm pentru noul său repertoriu și radiodifuziunea. **Cruciada copiilor** de Lucian Blaga, în regia lui Titel Constantinescu (el însuși, cîndva, un delicat poet) și **Paracliserul** lui Marin Sorescu, în regia lui Cristian Munteanu, sînt adevărate evenimente radiofonice. A fost lăsată să reînvie redacția teatrului la microfon (Marina Spalas — și cu siguranță nu numai ea ; poate și Magdalena Boiangiu : nu știm). Era cazul, era și momentul. Cît despre politică. Titlul **Cruciada copiilor** nu ne spune, desigur, (nu ?) nimic nou, acum, după 16—22 decembrie... Blaga, autor de teatru politic ? Să fim serioși ! (Dar cineva ne sugerează că marea literatură e politică — și actuală — **malgré soi**... Te pomenești !). Oricum evoluția de la comedie la tragedie (evoluție repertorială, exclusiv repertorială ; noi nu facem aluzii la evenimentele politice) nu are cum să nu ne pună pe gînduri...

Florin Mugur

cartea străină

Gesualdo Bufalino

O REEDITARE A „CAZULUI“ LAMPEDUSA

Puțini sau chiar foarte puțini sînt cei care au auzit de Gesualdo Bufalino. Acest lucru ar face oarecum dificilă intenția prezentării lui, căci nefiind un nume consacrat nici măcar în Italia, priceperea în a-l impune atenției publicului s-ar baza fatalmente pe intuiția critică lipsită de criterii ferme. Și atunci salvarea vine, nesperat, din confruntarea datelor istorico-literare. Acestea aduc la lumină niște coincidențe — e preferabil și prudent a le chema astfel — de-a dreptul uimitoare.

Deci Gesualdo Bufalino este, întîi de toate, sicilian, are acum șaizeci și nouă de ani și predă literatura la o școală din Comiso. Orașul, puțin cunoscut și acesta poate chiar unui italian din nordul continentului, se află în sudul Siciliei, aproape de Ragusa. De-abia la vîrsta de șaizeci de ani Bufalino se va face cunoscut, repetînd aproape aidoma aventura predecesorului său ilustru, Giuseppe Tomasi di Lampedusa : va scrie un roman Apărut în 1981 la o editură din Palermo, romanul se intitulează **Diceria dell'untore,** iar acest titlu ciudat poate încurca și mai mult simțul de orientare critică.

Chiar dacă departe de o cuprindere amplă la nivelul semnificației, traducîndu-l prin **Pălăvrăgeli pestilențiale** sper să aproximez întrucîtva conotațiile și să sugerez măcar ceva din sensul de bază prin etimologie. **Untore,** cuvînt arhaic în limba italiană, însemnă „propagator și producător al răului ciumei, răspîndit în tot Orașul, spre decimarea poporului“. Citatul este chiar unul din cele două motouri ale cărții, extras, de fapt, din actele unui proces din anul 1630. Cuvîntul în sine a circulat și s-a răspîndit împreună cu groaznica molimă izbucnită în secolul XVII la Milano.

Acțiunea romanului se desfășoară în 1946, puțină vreme după încheierea unei alte boli, tot la fel de cumplite : ultimul război mondial. Naratorul își reparcurge existența — cum altfel ? — povestind. Fusese unul dintre locatarii unui sanatoriu situat în zona palermitană. Rocca, numele sanatoriului, amintește și de existența legendar simbolică a lui Atlas, care ar fi sălășluit și prin acele locuri.

Mult timp izolat într-una din camerele straniului sanatoriu, naratorul va cunoaște brusc trei personaje cărora le va supraviețui, pentru că el este acel **untore,** adică **alesul,** sens pe care doar recursul la etimologie îl poate evoca. Apariția acestuia în viața celorlalți, intersectarea destinelor lor reprezintă o expiere înscrisă sub zodia fatalității implacabile. Atmosfera sanatoriului este halucinantă pentru că acolo se fabrică și se răspîndește **boala** urmată apoi de moarte. Ne aflăm în evidenta descendență a **Muntelui vrăjit** și nu e prea greu să alăturăm spațial și tematic sanatoriul din Rocca celui din Davos. Dacă pivotul acțiunii rămîne în ambele cazuri edificiul care adăpostește bolnavii, ce se întîmplă cu exponentul acestora (personajul) urmează căi diferite. Naratorul din romanul lui Bufalino va deveni din simplu personaj narator al fiecărei existențe cunoscute ; în termenii naratologiei el se va transforma **în discurs regenerator,** găsindu-și astfel, în sfîrșit, o identitate pe care textul în sine nu i-o oferă. El va fi numit **Naratorul,** cel care cunoaște **totul** și trebuie să-și îndeplinească precum Atlas menirea. Cu Hans Castorp al lui Thomas Mann lucrurile se petrec invers, din **subiect** el va deveni în final un banal **Obiect** al romancierului care-și abandonase cinic personajul odată demonstrația narativă încheiată.

Și pentru că tot am pornit discuția cu o descriere a temei și a ambianței romanului se poate constata prin același procedeu al comparației că Marele Slăbănog, doctorul de la Roca, este un succedaneu al celui de la Davos, după cum Marta o altă imagine a Clavdiei Chauchat. **Marele Slăbănog** este și un mare maestru de ceremonii oculte, un erudit și un astrolog sau un astrolog erudit cu care povestitorul și Marta se află într-o relație „contagioasă“. Internat în sanatoriu datorită perforării unui plămîn în timpul războiului, eroul va cunoaște acolo dragostea și moartea, experiența trupească și cea spirituală. Marta este balerină, dar tuberculoza a trimis-o în sanatoriu, în care a ajuns și din pricina războiului care i-a ucis arta, **moartă** de două ori, cum spune la un moment dat medicul. Acesta, paradoxal și iconoclast, refuză imaginea tradițională a trinității religioase. Moartea sa și a Martei — de care și el este atașat erotic — pe care le anticipează afișînd o cunoaștere de tip inițiatic, reprezintă motivația strict narativă. De aceea tema închide în ea însuși mobilul cărții, acela de **a trece** puntea cu ajutorul poveștii. „În orice treime există o pereche de martiri și un șacal care trăiește de pe urma lor“, îi spune Marele Slăbănog naratorului. „Profitul“ este una dintre fețele supraviețuirii pe care dintr-o invidie demonică și destructivă doctorul n-a putut-o numi altfel.

Condiția naratorului este însă ingrată și sublimă în același timp, fiind el creator și mărturisitor, amîndouă în aceeași persoană. Crist și Apostol care trebuie „să depună mărturie, de nu chiar să dea în vileag, în ceea ce privește supunerea și mila“. Părintele Vittorio, preotul sanatoriului militar, se dezvăluie a fi imaginea opusă din punct de vedere spiritual a mediculuî. Și el va fi apropiat de tînărul rănit în război, căci, am văzut, acesta va fi legatarul vieților tuturor.

Pe toate aceste patru personaje le unește însă **moartea** de care ei se simt nu doar bîntuiți sau înspăimîntați ci, în primul rînd fascinați maladiv. Tema morții, se încheagă încetul cu încetul în tema **scriiturii** despre moarte. Vittorio poate fi considerat un eretic în sens arghezian, căci el are obsesia căutării fizice a divinității urmată de pocăința deplină tulburată de apele remușcării. El lasă un jurnal care dezvăluie niște frămîntări oferite povestitorului pentru a fi integrate narațiunii : „Arată-te, Tu care mă pîndești“; „Numai nefericirea e a oamenilor, disperarea a lui Dumnezeu“ ; „Moartea : un exil ? o repatriere ?“. „Doamne, cît e de greu“.

Există cîteva repere istorice privitoare la acțiunea romanului și ele există chiar în text. Le-am spus : anii imediat după război, Sicilia fascinantă și incandescentă, o incandescență thanatică, dialectul dar și erudiția barocă a limbii. În sanatoriu se citește **Ossi di seppia.** Fiind un roman despre încetarea existenței fizice, despre contaminarea cu bacilul ce provoacă depășirea realității, stilul își propune să păstreze o balanță egală între realitate și ficțiune. Deasupra amîndurora veghează totuși omniscient Naratorul, o ipostază textualistă a Divinității.

Romanul lui Gesualdo Bufalino este o nouă mare surpriză a ficțiunii siciliene care se dovedește a fi de un decadentism stilistic superior și mai poetică decît poezia.

Florin Berindeanu

Urmare din pag. a 9-a

am arătat și cu alt prilej, folclorul aromânesc — creație **anonimă și colectivă** — conține indicații suficiente în acest sens [37]).

Soarta Aromânilor în viitor îl preocupă pe Eminescu, deși nu am identificat articole de ale sale consacrate în mod expres numai acestei chestiuni. Sînt, în schimb, relativ numeroase articolele privind rezolvarea a ceea ce mai tîrziu se va numi tot mai frecvent „chestiunea balcanică“, sau „orientală“, rezolvare de care era implicit legată soarta Aromânilor. Cum însă chiar simpla grupare, printr-o operație reductivă, a ideilor lui Eminescu pe această temă — grupare însoțită, firește, de o sumară exemplificare — ar necesita un spațiu suplimentar și cum avem intenția să tratăm acest subiect într-o altă lucrare, ne-am limitat aici doar să-l enunțăm.

Pînă acum am examinat informațiile pe care ni le oferă publicistica lui Eminescu în ce-i privește pe Aromâni din punct de vedere strict istoric și politic. Vom cerceta în continuare acele articole ale lui Eminescu care conțin referințe la un anumit aspect al istoriei Aromânilor, și anume la **istoria lor culturală.**

Eminescu abordează acest subiect deja în anul 1876, în partea finală a unui articol publicat în „Curierul de Iași“ din 4 iulie [38]).

Sînt reproduse, la început, unele părți din articolul **Izvodul cărților** tipărit de Zaharia Carcalechi (aromân și el, și „ferlegher“ al Tipografiei Universității din Buda) în revista literară „Biblioteca românească“ din ianuarie 1821 [39]). După ce rezumă și comentează alte fragmente din același articol, privind unele tipărituri și pe autorii lor, sau pe cei ce sprijiniseră mișcarea literară și culturală în Moldova și Valahia, Eminescu începe partea dedicată Aromânilor cu următoarele cuvinte : „Ciudat rol joacă în această dezvoltare «românii din Macedonia, ce lăcuiesc sub stăpînirea Crăimei Ungariei». Deși n-au fost dedați a citi românește, totuși cumpără cărți sau ajută la tipărirea lor“ [40]). Printre numele de învățați aromâni, autori de cărți dar mai ales mecenați, Eminescu amintește, apelînd la mărturiile lui Carcalechi, pe cele ale lui Dimitrie Darvar din Viena, Emanoil Ghica de Dejanfalva, Simeon Gheorghe Sina, Constantin Ghica, Zenobie Pop, Mihail Boiagi, Teodor Tyrca, frații Atanasie și Constantin Grabovschi. Dintre scurtele comentarii ce însoțesc aceste nume, se remarcă cel relativ la Mihail Boiagi, despre care sîntem informați, într-o paranteză că este „cunoscutul autor al gramaticei macedoromâne“[41]). Eminescu se referă la lucrarea acestuia **Grammatiki romaniki ili macedonovlachiki. Romanische oder Macedonowlachische Sprachlehre,** tipărită în 1813 la Viena, pe care poetul o avea în biblioteca sa ;

EMINESCU ȘI AROMÂNII

împrumutîndu-i-o lui Tiktin, acesta nu i-o mai restituie [42]).

Referințe la Aromânii mecenați se află și în articolul publicat de Eminescu în „Timpul“ din 27—28 aprilie 1881, în care mișcarea națională a Aromânilor este pusă în legătură cu activitatea a ceea ce azi denumim Școala Ardeleană : „Pe la începutul secolului nostru și pe la finele celui trecut, pe cînd se inaugura redeșteptarea națională prin scrierile istorice și filologice ale unui Șincai și Petru Maior, a început a se trezi conștiința națională și în macedoromânii presarați în colonii comerciale din Pesta, Viena, Triest și în țările noastre. Mari negustători de lînă și producte, mulți dintre ei milionari, unii ridicați la ranguri nobiliare de către monarchii Austriei, ei fură atinși de mișcarea plină de înălțare sufletească a o mînă de învățați și, văzînd decadența în care poporul lor numeros se afla în toate provinciile, sprijiniră întreprinderile literare și de cultură de la începutul secolului“ [43]).

Eminescu amintește faptul că „temeliile Academiei Române s-au pus prin fondul lăsat de un macedoromân“ [44]) și-i citează pe Aromânii evergheți Musicu [45]), Castrișoae [46]), Dima Serachitopol și N. Mihail, încheind enumerarea cu donația mitropolitului Dosithei, destinată trimiterii la studii, în străinătate, a unor tineri merituoși [47]). Restul articolului este consacrat tocmai gestiunii fondurilor acestei donații. Eminescu precizează că diverși miniștri, ai justiției sau învățămîntului, ca Ferechide (el însuși beneficiar, ca student, în calitate de aromân, de fondul Dosithei), Chițu, Crețulescu și V. Boerescu, fuseseră solicitați să aducă lumină în chestiunea administrării acestui fond, dar că pînă la urmă problema rămăsese nerezolvată. Finalul articolului prezintă și azi un deosebit interes : „Într-un timp în care insulele etnice ale marelui popor care cuprindea în Evul Mediu cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice încep a simți din nou deosebirea lor de ceilalți și sînt dominate de instinctele unei proprii vieți naționale, s-ar putea da întrebuințării acestor fonduri o direcție mai spornică, mai potrivită cu interesele de cultură a poporului românesc. Nu macedoromâni trăitori în țara noastră, la a căror cultură nu se opun nici piedici economice, nici politice, ci macedoromâni din chiar locurile clasice ale așezării lor ar putea fi încurajați la studii, pentru binele regiunii în care au fost născuți și a conaționalilor lor din acele regiuni“ [48]).

Pertinența acestui comentariu final al poetului este multiplă și este fundată pe următoarele idei, exprimate ca de obicei concis și limpede, două din calitățile fundamentale ale jurnalismului de foarte bună calitate :

a) aromânii reprezintă o insulă etnică a marelui popor extins odinioară în cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice ;

b) epoca în care apare articolul lui Eminescu este dominată, la Aromâni, de redeșteptarea lor pe plan etnic, Aromânii fiind acum dominați de „instinctele unei proprii vieți naționale“. Ideea este relevantă întrucît concordă cu ceea ce constata nu de mult excelentul istoric Peyfuss și anume că mișcarea de redeșteptare națională a Aromânilor trebuie încadrată în amplul curent de redeșteptare națională tipic secolului al XIX-lea [49]) ;

c) fondurile donației Dosithei nu trebuie destinate Aromânilor stabiliți în România, ci acelor dintre ei care trăiau încă în locurile lor de origine, pentru ca, reîntorși de la studii, să poată contribui la binele regiunii din care proveneau. Principial Eminescu are dreptate, fără îndoială, deși de multe ori tocmai Aromânii originari din Peninsula Balcanică și trimiși la studii nu s-au mai reîntors în locurile lor de baștină. Totuși, ideea exprimată aici de Eminescu poate ascunde, indirect, și un atac la adresa lui Mihail Pherekyde, beneficiar cum am spus, în tinerețe, al unei astfel de burse de studii din fondul Dosithei și devenit apoi adversar politic al lui Eminescu, care nu îl menajează, de altfel, în alte articole [50]).

Un ultim grup de articole care interesează tema pe care am abordat-o conține prezentarea unor lucrări (volume sau studii, mai mult sau mai puțin extinse) privind Aromânii [51]). Comentariul lui Eminescu este redus, la minimum, de aceea l-am exclus din prezenta comunicare.

Ajunși la capătul drumului, putem conclude, pe baza materialului parcurs (și, parțial, supus și analizei) că, fără a fi un istoric al Aromânilor, Eminescu dovedește o foarte bună cunoaștere a istoriei lor și a problemelor legate de istoria lor, în sens larg. Convingerea noastră este că, vorbind despre Macedoromâni și despre strămoșii lor (și ai Dacoromânilor), poetul a urmărit, în principiu, un dublu scop : a) să demonstreze, cu dovezi istorice (culese din diverse surse pe care erudiția sa îi permitea să le cunoască direct sau indirect) vechimea poporului român pe un extins teritoriu ; b) să demonstreze unitatea poporului român, popor din care făceau parte nu numai Dacoromânii, ci și Macedoromânii și Istroromânii. Și acest scop l-a atins pe deplin.

---

37) Cfr. articolul pe care l-am scris, intitulat **Gli studi di G. Murnu sui Romeni balcanici,** în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale“ — Sezione Romanza, XXVIII (1986), I, Napoli, p. 211 și mai ales notele 7 și 8. Ne referam acolo, de pildă, la proverbe și zicători aromâne cu **Vidzuși dicuniar ; dz li Grecu** 'Ai văzut [un] cerșetor : zi-i Grec **Grecîu-a lemnu putrid** 'Grecu e lemn putred' ; **Ț'arăți curlu, ca Grec'** Îți arăți fundul, ca [un] Grec' ; etc. La rîndul lor Grecii îi numesc pe Aromâni **Cuțovlahi** (sau, mai recent, **Skatovlahi),** iar termenul **Vlah** în sine îl consideră sinonim cu 'necioplit', 'bădăran'.

38) Cfr. M. Eminescu, **Opere IX,** cit., pp. 145—146.

39) De fapt Eminescu reproduce textul după un exemplar din „Biblioteca românească“ căruia îi lipsea coperta exterioară, pe care era indicat anul 1821. De aceea poetul indică în mod eronat ca dată a apariției revistei anul 1820 și crede că darea de seamă despre mișcarea spirituală a românilor din această revistă se referă la anul 1819 (cfr. D. Vatamaniuc, **Comentarii** la Eminescu, **Opere IX,** cit., p. 575).

40) M. Eminescu, **Opere IX,** cit., p. 146.

41) **Ibid.**

42) Cfr. D. Vatamaniuc, **Comentarii** la M. Eminescu, **Opere IX,** cit., p. 574.

43) M. Eminescu, **Opere XII,** cit., p. 151.

44) **Ibid.** Se referă, probabil, la suma de 5 000 de galbeni dăruită Statului român în 1860 de Evanghelie Zappa pentru realizarea unui dicționar al limbii române, sumă care a trecut ulterior în posesia Academiei (cfr. Candrea, Adamescu, op. cit., s.v. ACADEMIA ROMÂNĂ).

45) Este vorba de Dimitri Mușicu Vlahul, originar din Blața, negustor și moșier în Muntenia, care donase fonduri pentru clădirea și întreținerea unui pensionat de fete și a unei școli de băieți în Bitolia (Macedonia) (cfr. A. Hâciu, **Aromânii. Comerț. Industrie. Arte. Expansiune. Civilizație,** Focșani 1936, p. 550) și care donase 4 000 de galbeni pentru desăvîrșirea studiilor a doi sau trei tineri la universitățile din Europa Occidentală (**ibid.,** p. 597).

46) Elena Castrișoaia realizase o fundație la Ianina și alta la Salonic (cfr. A. Hâciu, **op. cit.,** p. 551).

47) Dositei Filitti (1734—1826), mitropolit al Ungrovlahiei, era aromân după mamă. De suma destinată, prin testament, desăvîrșirii studiilor superioare a unor tineri merituoși, beneficiaseră deja, pînă în anul 1931, peste 250 de tineri (cfr. Candrea, Adamescu, **op. cit.,** s.v. DOSITEI FILITTI).

48) M. Eminescu, **Opere XII,** cit., p. 152.

49) Cfr. M.D. Peyfuss, **op. cit.,** p. 21. Amintim, de asemenea, că într-un alt context, și anume în cel referitor la acțiunea de maghiarizare a Românilor din Transilvania, Eminescu definește epoca sa ca „epoca naționalităților“ (M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., p. 63).

50) Cfr. M. Eminescu, **Opere XIII,** cit., pp. 49, 50, 78, etc. Pherekyde făcea parte, după Eminescu, din „ortana roșie“, alături de C. A. Rosetti, Carada, Fleva (**ibid.,** p. 142), numele lui fiind asociat, în alte articole, celor ale lui Giani, Cariadi, Carada și C. A. Rosetti (**ibid.,** p. 118).

51) Este vorba de lucrări ca cele ale lui N. Densușeanu, F. Kanitz, **etc.**

Urmare din pag. a 16-a

TRANZISTORUL

alți copii, iar el e bărbat tînăr și-are dreptul să aibă. Așa că fă bine și spune asta la toată lumea și nu-ți mai scuipa veninul".

O vreme după această întîmplare nu s-a mai interesat Ramani și văduva lui pentru că făcusem tot ce-mi stătuse în putință și pentru că mai existau și alte lucruri în oraș care să intereseze o persoană ca mine. De exemplu agentul sanitar adusese pe strada noastră o caravană albă cu autorizația de a o parca nu pe carosabil, ci chiar aici, sub smochin ; și în fiecare noapte intrau acolo bărbați și zăboveau un timp. N-am vrut să mă amestec pentru că tinerii cu banderolă supravegheau totul, așa că mi-am luat narghileaua și m-am mutat în altă parte. Îmi ajungeau la urechi unele zvonuri de cele ce se petreceau în rulotă, dar am preferat să nu le aud. Sînt lucruri pe care mai bine să nu le știi dacă vrei să-ți cruți inima. Cît a poposit în oraș caravana, care mirosea a eter, răutatea văduvei a devenit clară ca lumina zilei, căci în aceeași perioadă, Ramani a început să vorbească dintr-o dată de o nouă aiureală, spunînd tuturor că în curînd urma să primească un cadou cu totul special, pe numele lui, de la însuși guvernul din Delhi, iar acest cadou avea să fie un radio cu tranzistori ultimul răcnet.

Cu toții crezuserăm întotdeauna că Ramani nu sclipea de isteține cu poveștile lui de a se face stea de cinema sau mai știu eu ce, majoritatea am dat îngăduitor din cap spunînd Da, Ram, bravo ție, și Ce guvern generos să ofere aparate de radio iubitorilor de muzică. Dar Ramani insista că era adevărat și părea mai fericit ca oricînd, o fericire ce nu se putea explica doar prin primirea tranzistorului.

Curînd după ce radioul visat a fost pentru prima oară pomenit, Ramani și cu văduva hoțului s-au căsătorit, și în acel moment am înțeles totul. N-am participat la nuntă, oricum a fost o petrecere sărăcăcioasă, dar după aceea am vorbit cu Ram, cînd a trecut într-una din zile, cu ricșa goală, prin fața smochinului. S-a așezat lîngă mine, iar eu l-am întrebat : „Copile, ai fost în rulotă ? Ce i-ai lăsat să-ți facă ?"

„Nu vă îngrijorați", mi-a răspuns, „totul este nemaipomenit. Sînt îndrăgostit, *sahib* profesor, și-n felul ăsta m-am putut căsători cu femeia pe care o iubesc".

Mărturisesc că m-am înfuriat, aproape că am plîns cînd mi-am dat seama că Ramani se supusese de bună-voie unei umilințe ce fusese impusă cu forța bărbaților care erau duși în rulotă. L-am ocărît cu amărăciune : „Copilul meu nătîng, ai lăsat-o pe femeia aia să-ți fure bărbăția !"

„Nu-i așa de rău", s-a apărat el, „nu te împiedică să iubești — iartă-mă *sahib* profesor. Nu mai faci copii, atîta tot, nevastă-mea nu mai vrea alții, așa că-i minunat. Mai e și-un interes național", șopti el. „Și-n curînd va sosi tranzistorul".

„Tranzistorul...", l-am îngînat eu.

„Da, vă aduceți aminte, *sahib* profesor", continuă pe un ton confidențial, „acum cîțiva ani, cînd s-a operat croitorul ? Imediat a primit tranzistorul și din tot orașul s-au adunat oameni să asculte. Astfel îți mulțumește guvernul. E o binefacere să te operezi".

„Pleacă, pleacă de-aici", l-am alungat deznădăjduit, și n-am mai avut inima să-i mai spun ceea ce toată lumea din țară știa deja, că afacerea cu tranzistorul era de mulți ani o păcăleală.

☆

După aceste evenimente, văduva hoțului, care devenise acum nevasta lui Ramani, nu mai ieșea în oraș chiar atît de des, fiindu-i, fără îndoială, rușine de ceea ce-i făcuse băiatului, însă Ramani muncea mai multe ore ca înainte, și, ori de cîte ori întîlnea un grup de oameni, le vorbea despre tranzistor, își ducea palma căuș la ureche de parcă l-ar fi avut deja și imita emisiunile de radio cu oarecare talent. „*Ye Akashvani hai*", striga pe străzi, „Aici Radio India. Iată știrile. Un reprezentant al guvernului a anunțat astăzi că tranzistorul oferit lui Ramani, omul cu ricșa, se află pe drum și va fi înmînat dintr-un moment într-altul. Și acum muzică", după care interpreta cîntece de Ashla Puthli sau Lata Mangeshar cu o voce subțire, ridicol de falsă. Ram avusese întotdeauna acea rară calitate de a crede total în visele sale și erau momente în care credința lui în acel radio imaginar aproape că ne convingea și pe noi, așa încît ajungeam să credem pe jumătate că aparatul se afla într-adevăr pe drum, sau că era acolo, ascuns în palma sa și ținut la ureche, în timp ce alerga cu ricșa pe străzile orașului. Ne așteptam chiar, dînd colțul unei străzi, sau ajungînd la capătul ei, să-l auzim pe Ramani claxonînd și strigînd vesel : „Radio India ! Aici Radio India !"

Timpul se scurgea. Ramani continua să-și poarte tranzistorul invizibil prin tot orașul. A trecut un an. Emisiunile de radio prin vocea scălămbăiată a lui Ramani se mai auzeau încă pretutindeni. Dar ceva nou i se zărea acum pe chip, o tensiune cumplită, de parcă trebuia să facă un efort supraomenesc, care era mult mai istovitor decît să tragă ricșa, chiar dacă o ricșă cu văduva hoțului și cei cinci copii în viață, împreună cu spectrele celor doi prunci morți, de parcă întreaga lui ființă trebuia să se căznească pentru a menține viu mitul tranzistorului, de parcă toată vlaga trupului său tînăr i se scurgea în spațiul acela imaginar dintre palmă și ureche, iar el încerca din răsputeri să facă tranzistorul să existe printr-un grandios și poate fatal act de voință. Mă simțeam complet neajutorat, trebuie să recunosc, pentru că înțelegeam că în povestea cu tranzistorul Ramani își îngropase toate grijile și părerile de rău despre cele ce făcuse și că, dacă visul avea să moară, și-ar fi dat atunci seama de proporțiile crimei ce o înfăptuise asupra corpului său și ar fi priceput că văduva hoțului îl transformase, înainte de a se fi căsătorit cu el, într-un tîlhar de cea mai odioasă speță, pentru că îl determinase să-și jefuiască propriul trup.

Și într-o bună zi caravana și-a reluat locul sub smochin și am știut că nu mai era nimic de făcut ; era sigur că Ram va veni să-și ia darul. N-a venit în prima zi, n-a venit nici a doua, am aflat după aceea că nu dorise să pară lacom, nu voia ca agentul sanitar să creadă că era înnebunit după radio, iar în afară de asta spera pe jumătate că vor veni ei la el că i-l vor da poate chiar printr-o mică ceremonie. Prostul e prost și n-ai cum să-l contrazici.

Sosi a treia zi. Claxonînd și imitînd emisiunile meteo, cu mîna la ureche ca de obicei, se prezentă în fața rulotei. În ricșă stătea văduva hoțului — vrăjitoarea — care nu rezistase să nu vină și ea și să asiste la distrugerea bărbatului ei.

N-a durat prea mult. Ram intră vesel în rulotă, făcîndu-le cu mîna amicilor săi cu banderolă care păzeau caravana de furia oamenilor, și mi s-a spus (întrucît eu părăsisem locul căci nu suportam durerea) că avea părul bine pomădat și hainele scrobite. Văduva hoțului nu s-a mișcat din ricșă, ci a rămas acolo, cu *sari*-ul negru tras peste cap și agățîndu-se de plozii ei ca înecatul de paie. După cîteva clipe s-au auzit în rulotă sunete de gîlceavă, apoi zgomote puternice, și în cele din urmă tinerii cu banderolă au intrat să vadă ce se-ntîmplă, și apoi Ram a fost scos cu brațele la spate de către ortacii lui de băutură, cu fața mîzgălită de briantină și sîngele șiroindu-i pe gură. Nu-și mai ținea mîna la ureche. Și nici atunci chiar, așa mi-au spus, văduva hoțului înfășurată în negru nu s-a clintit din locul ei din ricșă, deși i-au azvîrlit brăbatul în praf.

☆

Da, știu, sînt bătrîn, ideile mele poartă ridurile vîrstei, idei de modă veche, și poate că greșesc învinuind-o pe văduvă, de ce nu, poate că părerile bătrînilor nu mai sînt valabile azi, dar și dacă-i așa, n-are decît să fie. Eu vă istorisesc însă această poveste și încă n-am terminat-o. La cîteva zile după incidentul cu rulota l-am văzut pe Ramani vînzîndu-și ricșa escrocului ăla de musulman ce ținea atelierul de reparat biciclete. Cînd m-a zărit privindu-l, Ram s-a apropiat de mine și mi-a zis : „La revedere, *sahib* profesor, plec la Bombay. o să mă fac un actor chiar mai mare decît Dev Anand sau Shashi Kapoor.

„Cum adică *plec* ?" l-am întrebat. „Pleci singur ?"

Își îndreptă umerii. Văduva hoțului îl învățase deja să nu se comporte umil în fața bătrînilor.

„Soția mea și copiii vor veni și ei". A fost ultima oară cînd am vorbit. Au plecat toți în aceeași zi, cu autobuzul. După cîteva săptămîni am primit prima scrisoare, care nu era scrisă de el, bineînțeles, că de unde era să știe să scrie ? Plătise un scrib de meserie, ceea ce trebuia să-l fi costat o groază de rupii, căci totul în viață costă bani, iar în Bombay costă de două ori mai mult. Nu mă întrebați de ce mi-a scris *mie*, important e că mi-a scris, am scrisorile și vă pot dovedi, poate că încă mai sînt de folos bătrînii, sau poate eram singurul om care-l interesa, oricum scrisorile erau pline de noua lui carieră, îmi spunea cum a fost descoperit imediat, un mare studio l-a supus unui test, acum îl pregăteau să devină vedetă, își petrecea zilele la Hotelul Sun'n'Sand pe plaja Juhu în compania celebrelor staruri Sadhana și Sonia, negocia cumpărarea unei mari vile de pe Malebar Hill, construită în trepte, văduva hoțului se simțea bine, era fericită și se îngrășa, viața se derula plină de lumină și succes, din cînd în cînd cu cîte un strop legal de alcool. Erau scrisori minunate, strălucind de fericire și încredere, dar de cîte ori le citeam și uneori le mai citesc încă, îmi amintesc de expresia ce i se întipărise pe față nu cu mult timp înainte de a fi aflat adevărul despre tranzistor, îmi amintesc de energia aceea uriașă, smintită, pe care o revărsa spre a fermeca realitatea, printr-un act de credință magnifică, izvorînd din firicelul firav de aer fierbinte adăpostit între căușul palmei și ureche.

hyde-park

Șansele cinematografiei

După scurte ajunări provocate de greva foamei, cineaștii hămesiți i-au devorat pe cei îndestulați. Regalul gastronomic a culminat cu cineaști trufași, în credința că aceștia sînt împănați cu trufe. Bucățile mai consistente au fost tranșate în viu, folosindu-se, pentru protecția manichiurii, mănuși chirurgicale în formă de buzunare scotocite.

Cinematografia românească se confruntă acum cu apariția danieliucilor — acea puzderie de solitari care trudește pentru producerea de capodopere în serie. Vom avea în curînd o cinematografie românească originală, îngrozitor de profundă. La filme vom fi mînați cu harapnicul, în zuruit de lanțuri ; snobii vor bate marginile iar criticii mijloacele, indiferent de proveniența lor. Spectatorii ce vor privi lăturalnic vreo comedioară polițisto-picantă vor fi trecuți la regim de Pița cu apă.

Rentabilizarea se va face prin mijloace ca și pînă acum piraterești : afișele vor fi pictate de paralitici în așa fel încît George Motoi să semene cu Marlon Brando iar Alexandru Repan cu Rock Hudson ; post-sincronul se va realiza pe dos, limba română sunînd ca olandeza, apoi filmele se vor subtitra ; se vor practica în continuare pe scară largă copro-ducțiile politice ; filmele de marcă avînd licența expirată se vor reboteza, toate, „Sora 13", deoarece un război cu îngăduitoarea Chină pare puțin probabil.

Sergiu Nicolaescu va continua să pîndească în parlament, conform principiului : „douăzeci și nouă se bat și al treizecilea cîștigă". Drumul deschis de celălalt actor, Ronald Reagan, pare pavat cu intenții bune, dar el duce, vai, tot la președinția S.U.A., sau, în cel mai rău caz, la mîna doamnei Reagan.

La casa de filme „Nihil sine Video", Anghel Mora va monta imediat un lung-metraj despre Iliescu.

Din cauza fiscului, rudele și prietenii scenariștilor vor deveni co-scenariști, ceea ce va conduce la procese răsunătoare, palpitante, cu dezvăluiri comice și dări în vileag picante. Din acea clipă interesul spectatorului va fi resuscitat iar cinematografia națională — relansată.

Tudor Vasiliu

moda, altfel

Sub coif, picioare „ce stau să dea iureș"

De la caprele bune de jertfe, lîna era țesută în materiale mai mult sau mai puțin aspre, mai mult sau mai puțin fine, acomodate după anotimpuri. Deși se purtau și țesături colorate vegetal, culoarea „alb" era cea preferată, mai ales pentru **himation** (pe care l-am considera astăzi un mantou).

Majoritatea articolelor de îmbrăcăminte erau tivite cu broderii sau numai cu materiale colorate diferit, deobicei mai sumbru decît fondul. Mai tîrziu, importul din Asia a ademenit **elegantele** cu mătăsuri foșnitoare, ușoare, cu voaluri plutitoare, transparente iar ele s-au înfășurat cu grabă și ardoare în moliciunea și mai ales în transparența lor.

Femeile purtau foarte rar pălării, preferau coafuri complicate, reținute în fileuri, împletituri savante de șuvițe de păr, mătase și fire de aur, bonete brodate și diademe scînteietoare. Bărbații abordau pălării doar în călătorii, protejîndu-se de soare, foloseau bonete de fetru moale, colorat variat — **petatos** —, sau frumoasele pălării arcadiene, cu boruri drepte și largi. Coiful era destinat războinicilor : **„Coiful în coif și bărbat de bărbat , laolaltă-n oștire / Se-nghesuiau că la orice mișcare din cap, pe deasupra / Coifului, ei s-atingeau de coama de cal lucitoare."**; **„...Patroclu se ferecă-n lucie aramă, / Pulpele-nfășură-n dalbe pulpare întîi și le prinde / Cu cheutori de argint. La pieptu-i pe urmă-și-ncinge / Platoșa cea înstelată, -nflorit-a nepotului sprinten / Al lui Eac și pe umăr și-aruncă un paloș de-aramă / Și bolduit în argint și o pavăză vajnică mare, / Pune și-n capu-i vînjos o chivără bine lucrată, / Sus cu o coadă de cal, cu creastă ce filfîie groaznic."** (Homer — Iliada).

Picioarele **„ce stau să dea iureș"** erau încălțate cu **cnémides**, la început din bronz flexibil, apoi din piele, ele înveleau gambele, fiind asemănătoare jambierelor de astăzi. Se purtau peste sandalele confecționate dintr-o talpă legată de picior prin curele. În Laconia au apărut pantofi și ghete după forma piciorului, **embates**, din împletituri de piele sau sfoară, în lănțișor.

Dacă frumoasele acelor zile își împodobeau cu grijă părul, s-au dovedit a fi pretențioase și cu eleganța pasului ușor. Sandalele lor erau ornate bogat, cureluțele de piele se întreceau în varietatea coloristică iar împletiturile se voiau cît mai originale.

Actorii, ca de obicei, doritori să fie „mai înalți" decît muritorii de rînd, se încălțau, atît în comedie cît și în tragedie (în ambele voiau să fie **mai la** înălțime) cu **kothornos,** o încățăminte cu împletitură înaltă pe glezne care avea mai multe straturi de talpă rigidă, ceea ce făcea statura să crească simțitor.

Moda încălțămintei contemporane, mai ales cea feminină, copiază sau se inspiră din plin din modelele grecești. Să sperăm că vom reuși să dăm mersului nostru proverbiala eleganță greacă.

Corina Cristea

SALMAN RUSHDIE

Publicist și scriitor britanic de origine indiană, se naște la Bombay în 1947. Își desăvîrșește studiile la Bombay și Cambridge, iar în 1964 obține cetățenia britanică, locuind în prezent la Londra. Înzestrat cu multiple disponibilități artistice, S. Rushdie renunță totuși la profesia de actor, consacrîndu-se literaturii. Debutează cu articole în New York Times, Sunday Times, Washington Post, iar în 1975 scrie primul său roman Grimus. *Anul 1981 îi aduce consacrarea internațională : devine membru al PEN-Club-ului și obține două valoroase premii — James Tait Black Memorial Book Prize și Booker McConnell Prize pentru romanul* Copiii nopții (Midnight's Children). *În 1983 devine membru al Societății Scriitorilor, și publică romanul* Rușine (Shame) *distins în Franța cu Premiul pentru cea mai bună carte străină a anului. Anul 1989, prin publicarea romanului* Versetele satanice (The Satanic Verses) *îi hărăzește avatarurile celebrității : condamnarea la moarte de către Ayatolahul Khomeini sub învinuirea de blasfemie la adresa islamismului, sentință reînnoită de actualul lider spiritual al Iranului, Ayatolahul Ali Khamenei, polemici critice aprinse, un larg ecou în rîndurile cititorilor și al opiniei publice internaționale, prigoana traiului în exil. Conștiința profesională, angajînd atitudinea fermă și intransigența opiniilor — apanajul dintotdeauna al artistului și al omului de cultură autentic — îl implică firesc pe Salman Rushdie nu doar în frămîntările social-politice ale țării sale natale, ci și în problemele stringente, de interes general ale contemporaneității. Sintetizînd într-o viziune originală tehnicile tradiționale cu cele ale modernismului secolului XX, și depășind cadrul primar al realității imediate, scrierile lui S. Rushdie (așa cum o dovedește și povestirea* Tranzistorul *publicată în 1981) își probează valabilitatea, rezistînd spațiilor și timpului.*

TRANZISTORUL

Cu toții știam că nimic bun n-avea să i se întîmple, atîta vreme cît văduva hoțului îl înșfăcase strîns în ghearele ei, dar băiatul era un credul, un biet prostănac, n-ai ce vorbi cu astfel de oameni. Ar fi putut avea o altfel de soartă. Providența îl hărăzise cu chip dumnezeiesc, taică-su își dăduse sufletul pentru odorul lui, dar nu i-a lăsat el oare o ricșă de toată frumusețea, cu copertină de plasă trasă de o bicicletă a-ntîia ? Arătos era, pe picioarele lui era, cu timpul ar fi avut și o nevastă de ispravă, nu trebuia decît să asude cîțiva anișori ca să economisească niște rupii, dar el nu, musai să se îndrăgostească de văduva unui hoț, și încă înainte să-i încolțească primele tulcele, ba chiar să-i cadă cașul de la gură. Nouă ne părea rău de el, dar cine ia în seamă azi înțelepciunea bătrînilor ? Cine ? Exact, nimeni, în nici un caz nu un cap-pătrat ca Ramani, omul cu ricșa. Așa că eu o înțeleg mai ales pe văduvă. Vedeam ce se întîmplă, înțelegeți, vedeam totul pînă ce n-am mai putut îndura, stăteam chiar sub acest *banyan**), pufăind chiar din narghileaua asta, și nimic nu mi-a scăpat din ochi. Și la un moment dat am încercat să-l salvez din drumul lui, dar n-a mers... văduva era într-adevăr atrăgătoare, trebuie să recunoaștem, din punctul ăsta de vedere n-aveai ce să-i reproșezi, felul ei de-a gîndi, însă, — pervers — era putred. Cu zece ani buni mai mare decît Ramani, cinci copii în viață și doi morți, ce altceva făcuse hoțul ăla în afară de furt și de copii, numai Dumnezeu știe, dar nu i-a lăsat nevesti-sii nici măcar un sfanț, așa că-l de-nțeles că pe femeie o interesa Ramani. Nu spun că un om cu ricșă face multe parale în orașul ăsta, dar tot mai bune-s două îmbucături decît două înghițituri de aer. Și nici nu s-ar fi găsit mulți să se uite la o văduvă păduchioasă.

S-au întîlnit chiar în locul ăsta. El mergea pe stradă cu ricșa goală, dar rînjind ca de obicei, de parcă tocmai căpătase un bacșiș gras ; cînta o melodie de la radio, și părul îi strălucea de briantină, ca la nuntă. Nu era chiar atît de prost să nu-și dea seama că fetișcanele îl urmăreau tot timpul. Văduva intrase în prăvălie să cumpere niște fasole, de unde avea bani nu știu, se pare că oamenii vedeau noaptea bărbați dînd tîrcoale colibei în care stătea, chiar și pe negustor, spuneau unii, dar nu despre asta vreau să vorbesc. Era cu toți cei cinci plozi, și deodată sigură pe sine, strigă : „Hei ! Ricșaaa !“ Știți, așa în gura mare, ca alea de cea mai joasă speță. Să arate că-și poate permite să meargă cu ricșa, dacă interesa pe cineva, de bună-seamă copiii flăminziseră pentru banii aceia, dar eu cred că ea făcea deja o investiție, căci era hotărîtă să pună ghearele pe Ramani. Se aruncară cu toții în ricșă și el o porni, cei cinci copii și văduva cîntăreau ceva, nu glumă, el gîfîia și venele i se umflaseră pe picioare ca șerpii, și mi-am zis în gînd : *Ai grijă, băiete, ori o să tragi povara asta după tine tot restul vieții.* Din ziua aceea Ramani și văduva hoțului au fost văzuți peste tot, fără pic de sfială, în locurile publice, și mă bucuram că maică-sa zăcea în mormînt, căci dacă ar fi trăit, i s-ar fi înnegrit fața de rușine.

Uneori Ramani apărea pe strada asta spre seară, să-și întîlnească niște amici, și toți se credeau grozavi pentru că mergeau în odaia din spate din cantina lui Irani și beau pe ascuns, numai că toată lumea știa, dar cine să facă ceva, dacă flăcăii țineau morțiș să-și distrugă sănătatea, treaba părinților. Mă întrista să-l văd pe Ramani cu așa prieteni, îi cunoscusem pe părinții lui, dar cînd i-am făcut observație, a ris ca prostul și mi-a spus că n-am dreptate, că nu făceau nimic rău. Să le fie de bine, mi-am zis, îi știam pe neisprăviții ăia, cu toții purtau banderola Mișcării Tineretului, era în timpul stării de necesitate, înțelegeți, și tipii ăștia nu prea umblau cu mănuși, circulau tot felul de zvonuri, așa că am stat liniștit sub smochinul meu. Ramani nu purta banderolă, dar se ducea cu ei, pentru că-l impresionau, prostul de el.

Tinerii cu banderolă îl lingușeau mereu. Așa un băiat frumos, îi spuneau, în comparație cu tine Dev Anand și Shashi Kapoor arată ca niște leproși, ar trebui să te duci la Bombay și să joci în filme. Îl amețeau cu vise, pentru că știau că-l pot stoarce de bani la cărți și că le dădea de băut, deși nu era mai bogat decît ei. Căpățîna lui Ramani se umplea de vise, că suna a gol și loc era destul, și ăsta-i alt motiv pentru care o învinuiesc pe văduvă, căci era mai bătrînă decît el și-avea mai multă minte, în două clipe l-ar fi lămurit, dar ea nici pomeneală, am auzit-o într-o zi spunînd în gura mare : „Au dreptate, ești frumos ca Krishna, doar că nu ești palid peste tot“. În plină stradă ! Să știe toată lumea că erau amanți ! Am fost convins că se va întîmpla o catastrofă.

Cînd văduva hoțului și-a făcut din nou apariția pe strada noastră, la cumpărături, m-am hotărît să acționez. Nu de dragul meu, ci pentru răposații lui părinți am riscat să fiu batjocorit de o... nu, n-am să-i spun pe nume, e în altă parte acum și acolo se cunoaște totul.

„Văduva hoțului !“ i-am strigat. A înțepenit ca plesnită de bici, schimonosindu-și chipul. „Vino aici !“ Nu se putea opune, căci nu eram lipsit de importanță în acest oraș și probabil se gîndea că dacă oamenii ne vor vedea vorbind, or s-o bage în seamă, așa că s-a apropiat, cum știam bine c-o s-o facă.

„Un singur lucru vreau să-ți spun“, am rostit pe un ton demn, „Ramani, băiat cu ricșa, îmi este drag, și trebuie să-ți cauți o persoană de vîrsta dumitale, sau și mai bine, să te duci la azilul văduvelor din Banaras, să-ți petreci tot restul vieții în rugăciuni pioase și să-i mulțumești Domnului că azi nu se mai ard văduvele“.

A încercat să mă facă de rușine țipînd și blestemîndu-mă zicîndu-mi bosorog spurcat, și că ar fi trebuit să mă curăț de mult, apoi mi-a spus : „Dă-mi voie să-ți spun, domnule *sahib* profesor pensionar, că Ramani al dumitale m-a cerut de nevastă și i-am spus Nu, pentru că nu mai vreau și

Prezentare și traducere de Viorica Mircea

*) *banyan — smochin indian (n.t.)*

Continuare în pag. a 15-a

șah

Zonalul

Ignorat aproape cu desăvîrșire de cronicarii sportivi de la noi pe parcursul desfășurării lui, a avut loc între 9—24 februarie 1990 cel mai important eveniment șahist așteptat și pregătit de jucătorii români de (cel puțin) 3 ani de zile : Zonalul.

Desigur, cu totul alta a fost atmosfera la Stara Zagora (Bulgaria) — locul de desfășurare. Principalul sponsor al turneului, firma de bere „Zagorka“, împreună cu ceilalți organizatori i-au înconjurat pe participanți cu o binemeritată atenție și publicitate, prin presă, radio-televiziune etc.

Patru jucători români s-au aliniat la linia de pornire :

Mihai Marin, autorul acelei calificări spectaculoase la interzonalul de acum 3 ani (să ne amintim, era maestru FIDE cînd l-a învins în meciul de baraj pe Kiril Gheorghiev, un mare maestru prea sigur de el..., realizator al unei frumoase norme de mare maestru la ultima Olimpiadă, unul dintre performerii de la Haifa, noiembrie 1989, unde echipa națională masculină a avut o comportare de excepție.

Mihai Ghindă, revenit în avangardă în urma ultimei finale naționale, pe care a cîștigat-o detașat datorită avantajului obținut în prima jumătate a concursului.

Constantin Ionescu, nume consacrat în echipa națională și în... lupta pentru titlul de mare maestru.

Daniel Moldovan, debutant la un turneu zonal (din partea țării noastre, cel mai tînăr participant cel puțin din ultimii 10 ani), în care antrenorii — și nu numai ei — își pun mari speranțe.

Au luat parte jucători din Bulgaria, Cehoslovacia, Ungaria, R.D.G., Polonia și România.

Prin tragere la sorți, cei 26 de participanți au fost împărțiți în două grupe, primele două locuri din fiecare asigurînd calificarea la interzonal. Se anunța o luptă extrem de strînsă.

Misterul care a învăluit evoluția jucătorilor noștri ne îndreptățea să presupunem, conform unei îndelungi experiențe, că aceasta nu ar fi fost peste măsură de elocventă. Și totuși — surpriză !

După un debut într-adevăr nefavorabil și cvasi-general pentru sportivii români, Marin (care pierduse la Hraceh) revine constant și irezistibil, nemailăsînd nici un punct întreg pe parcurs și învingîndu-i pe Knaak, Schneider, Inkiov și Stohl. El își asigură astfel și primul premiu de 1 500 de leva pus în joc de organizatori. După această frumoasă evoluție, nu s-ar putea spune, desigur, că învingătorul „cu un ochi rîde și cu unul plînge“, dar totuși, el trebuie că privește cu un anumit regret, cu coada ochiului, după jumătatea de punct care i-a lipsit pentru obținerea titlului de mare maestru.

Mihai Ghindă ar fi avut șanse de „baraj“ cu o victorie în ultima rundă, însă pierde în fața cehoslovacului Blanty o partidă de mare miză.

Constantin Ionescu, campion neoficial al ratărilor în acest zonal, nu reușește să cîștige o partidă după înfrîngerea suferită în prima parte a concursului (e drept nu mai reușește nici să piară).

Daniel Moldovan, nemaiavînd practic nimic de pierdut după prima jumătate a concursului (respectiv după 1 2 p. din 6, prima sa normă olimpică după propriile declarații), își regăsește calmul și mai redresează corabia cu 4 p. din următoarele 6 partide.

Premieră absolută la un zonal... masculin a fost participarea unei jucătoare : Zsuzsa Polgar departe de a fi o prezență pur simbolică, Zsuzsa a intrat în lupta directă pentru calificare, cu victorii la Knaak și la Hracek, pierzînd însă ultima rundă la Bonsh. Cu remiză intra în baraj...

Cei doi învingători solitari au fost, deci, Mihai Marin și Ljubomir Flacnik (Cehoslovacia), cu 7.5 respectiv 8 p. (amîndoi la 1/2 de punct de Normă...). Pentru cel de-al doilea loc din fiecare grupă își dispută barajul Stohl (R.D.G.), Hracek (Cehoslovacia) și Wojtkiewici (Polonia), respectiv Kiril Gheorghiev (Bulgaria) și Dimitrov (Bulgaria).

Smaranda Boicu-Lupu
maestră internațională

bridge

Sensul schimbării

Pentru a cuprinde toate cărțile dedicate numai de la al doilea război încoace jocului de bridge ar trebui o bibliotecă uriașă. În mii, dacă nu zeci de mii de volume, experți din toate vînturile s-au ocupat pe toate limbile de tot ceea ce implică strategic, tactic, pedagogic și psihologic acest joc. De la abecedar la studiul savant, nimic din ce intră în patrimoniul său nu a fost lăsat de-o parte. Cărți de inițiere, cărți de comentarii, cărți de înnoire și diverse enciclopedii au întors pe toate fețele teoria și practica bridge-ului, fără ca nimeni să pretindă totuși, că despre bridge s-a spus totul. Aproape fiecare generație nouă de practicanți ai jocului găsesc ceva nou de spus, descoperă modalități noi de licitație sau le rectifică pe cele mai vechi, și cu toate astea nu se întrevede un capăt al contribuțiilor. Ca și cum jocul însuși s-ar schimba întruna, rămînînd mereu același. Așa și este. Ce n-am găsit însă în nici una din cărțile, ce-i drept puține, pe care le-am citit este chiar explicația acestui statut contrariant al jocului. Nici un teoretician de marcă nu pare să fi fost interesat de o atare problemă. Ea nu e, totuși, fără importanță, cel puțin dacă ne gîndim că a realiza situația de *a te schimba ca să rămîi același* nu-i un lucru la îndemîna oricui, pretinde multă abilitate și, mai ales, încredere în miopia celorlalți, care trebuie, nu-i așa, să distingă doar schimbarea nu și sensul ei. Vă dați seama că, mai cu seamă tinerii jucători de bridge, de regulă mai gorioși dacă nu și mai radicali decît cei maturi, țin foarte mult ca jocul lor să fie altceva vis-à-vis de al celor dinaintea lor. A le arăta în chip deschis că de fapt jocul e același nu-i de natură să-i încînte, dimpotrivă le-ar stîrni nedumerire și, poate, revoltă. Așa încît teoreticienii, de obicei maturi, propun mereu modele și scheme care să dea jucătorilor tineri impresia de schimbare. Cei tineri, la rîndu-le, preocupați de rezultatul imediat al inovațiilor în materie de licitație ori de joc de levată neglijează aspectul aș-azicînd istoric al chestiunii, nu observă că la masa vecină, alții, mai versați, ajung la același rezultat folosind modele și scheme vechi. Din pricina acestei miopii, din fericire vremelnică (vremelnică e, însă, nu doar secunda ci și ora !), schimbarea devine pentru ei principiul suprem. Schimbarea în sine, fără întrebări asupra efectelor ei reale. Cum nu toți l-au citit pe Caragiale, ideea că la capătul schimbării poate să se afle starea de „la loc comanda“ nu-i prea cutreieră. Pe asta se și bazează, psihologic, teoreticienii schimbării în bridge...

Laurențiu Ulici

REDACȚIA : București, Piața Presei Libere nr. 1 tel : 17 60 10. ADMINISTRAȚIA : Calea Victoriei nr. 115, tel : 50 74 96. Tiparul executat la Combinatul Poligrafic București

4 lei